

Niezależna Prawna Analiza Naruszeń przez Federację Rosyjską Konwencji o Ludobójstwie i Obowiązku jej Zapobiegania na Ukrainie

MAJ 2022

Streszczenie

Niniejszy raport prezentuje niezależne badanie dotyczące naruszeń przez Rosję Konwencji w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa (Konwencji w sprawie ludobójstwa) podczas jej inwazji na Ukrainę. Autorzy opracowania stwierdzają istnienie:

- 1) uzasadnionych podstaw do stwierdzenia, że Rosja ponosi odpowiedzialność za (i) bezpośrednie i publiczne podżeganie do ludobójstwa oraz (ii) ludobójstwo polegające na zamiarze zniszczenia ukraińskiej grupy narodowej w części; a także
- 2) istnienie poważnego ryzyka popełnienia ludobójstwa w Ukrainie, co pociąga za sobą prawne zobowiązanie wszystkich państw do zapobiegania tej zbrodni.

I. Grupa chroniona. Ukraińska grupa narodowa jest uznawana zarówno w polityce krajowej jak i na arenie międzynarodowej. Została też wyraźnie uznana przez Rosję w formalnych stosunkach międzypaństwowych, a co za tym idzie, podlega ochronie na mocy Konwencji w sprawie ludobójstwa.

II. Podżeganie do ludobójstwa. Zgodnie z zapisami Art. III (c) Konwencji w sprawie ludobójstwa, bezpośrednie i publiczne podżeganie do popełnienia tej zbrodni stanowi odrębne przestępstwo, niezależnie od tego, czy w jego wyniku ludobójstwo zostało popełnione, czy też nie.

III. Podżeganie do ludobójstwa sterowane przez państwo rosyjskie.

- a) **Negowanie ukraińskiej tożsamości.** Rosyjscy urzędnicy wysokiego szczebla i komentatorzy mediów państwowych wielokrotnie zaprzeczali istnieniu odrębnej tożsamości ukraińskiej, sugerując, że osoby identyfikujące się jako Ukraińcy, zagrażają jednoci Rosji lub dopuszczają się nazizmu, a zatem zasługują na karę. Zgodnie z treścią opracowania ONZ dotyczącego oceny ryzyka popełnienia masowych zbrodni, zaprzeczanie istnieniu grup chronionych jest szczególnym znamieniem ludobójstwa.
- b) **Oskarżenie w lustrze.** „Oskarżenie w lustrze” to najpotężniejsza, historycznie powtarzająca się forma podżegania, w której sprawca oskarża grupę docelową o planowanie zbrodni, które sam zamierza popełnić, przedstawiając grupę ofiar jako zagrożenie egzystencjalne i sprawiając, że stosowanie wobec niej przemocy wydaje się aktem obrony i koniecznością. Prezydent Putin i rosyjscy urzędnicy oskarżyli Ukrainę o ludobójstwo lub eksterminację ludności cywilnej na wspieranych przez Rosję obszarach kontrolowanych przez separatystów. Stało się to pretekstem do inwazji na Ukrainę.
- c) **„Denazyfikacja” i dehumanizacja.** Rosyjscy urzędnicy i media państwowe wielokrotnie przywołują termin „denazyfikacja” jako jeden z głównych celów inwazji i powszechnie opisują Ukraińców jako podludzi („zombi”, „bestialscy” lub „podrzedni”), chorych lub skażonych („szumowiny”, „brud”, „nieład”) lub stanowiących zagrożenie egzystencjalne i uosobienie zła („nazizm”, „hitlerowska młodzież”, „Trzecia Rzesza”). Retoryka ta jest używana w stosunku do znacznej części lub całego pokolenia Ukraińców. Przedstawia się ich jako nazistów i śmiertelnych wrogów, a zatem uzasadniony lub wręcz konieczny cel do zniszczenia.
- d) **Postrzeganie Ukraińców jako zagrożenia egzystencjalnego.**

Sterowana przez państwo rosyjskie kampania podżegania do ludobójstwa bezpośrednio łączy obecną inwazję z „Wielką Wojną Ojczyźnianą” prowadzoną przez Związek Radziecki przeciwko hitlerowskim Niemcom. Zabieg taki wzmacnia oddziaływanie propagandy na rosyjską opinię publiczną, skłaniając ją do popełniania lub aprobowania

masowych zbrodni. 5 kwietnia 2022 roku Dmitrij Miedwiediew, pełniący obecnie funkcję wiceprzewodniczącego rosyjskiej Rady Bezpieczeństwa, napisał: „ponieważ Ukraina przekształciła się w III Rzeszę... spotka ją ten sam los... zasłużyła sobie na to! Tych zadań nie da się wykonać natychmiast. I nie będą one rozstrzygane tylko na polach bitew”.

W przeddzień powszechnie świętowanego Dnia Zwycięstwa, upamiętniającego wiktoryę Związku Radzieckiego nad nazistowskimi Niemcami, prezydent Putin wysłał telegram do wspieranych przez Rosję separatystów, w którym napisał, że Rosjanie walczą „o wyzwolenie ojczystej ziemi od nazistowskiego plugastwa” zapewniając, że „zwycięstwo będzie nasze, tak jak w 1945 roku”. Rosyjska Cerkiew Prawosławna publicznie wzmocniła to historyczne porównanie, chwając walkę Rosji z nazistami.

- e) **Warunkowanie rosyjskiej opinii publicznej na popełnianie lub tolerowanie okrucieństw.** Kreml zaprzecza okrucieństwom popełnianym przez jego siły zbrojne i nagradza żołnierzy podejrzanych o masowe mordy w Ukrainie, torując w ten sposób drogę do popełniania kolejnych zbrodni przez wojskowych oraz ułatwiając akceptację takich czynów przez rosyjską opinię publiczną. Rozpowszechniając i wzmacniając swoją propagandę za pomocą kontrolowanych mediów i skrajnej cenzury w czasie wojny, Kreml ma możliwość bezpośredniego podburzania opinii publicznej. Propagatorami tego typu propagandy są niezwykle wpływowe osoby ze świata polityki, religii i mediów państwowych, w tym prezydent Putin. Istnieje coraz więcej dowodów na to, że rosyjscy żołnierze przyswoili sobie państwową kampanię propagandową i reagują na nią, powtarzając jej treści oraz dopuszczając się okrucieństw. Wśród doniesień o wypowiedziach żołnierzy można wymienić między innymi: groźby zgwałcenia „każdej nazistowskiej dziwki”, „polowanie na nazistów”, „wyzwolimy was od nazistów”, „jesteśmy tu po to, aby oczyścić was z brudu” (słowa wypowiedziane po publicznej egzekucji).

IV. **Zamiar ludobójczy.** Tym co wyróżnia ludobójstwo jako zbrodnię, jest „zamiar wyniszczenia, w całości lub w części, [grupy chronionej] jako takiej”. Zamiar ten można przypisać państwu na podstawie dowodów poświadczających istnienie ogólnego planu (obejmującego oficjalne oświadczenia, dokumenty czy politykę) lub można go wywieść ze swoistego schematu systematycznie popełnianych okrucieństw, wymierzonych w grupę chronioną. Na zamiar dokonania ludobójstwa może też wskazywać łączne występowanie pięciu aktów będących jego przejawem, tj.: zabijanie, wyrządzanie poważnych szkód, rozmyślne stwarzanie fizycznie szkodliwych warunków życia, stosowanie środków zapobiegających urodzeniom oraz przymusowe przekazywanie dzieci innej grupie.

- a) **Ludobójczy plan.** O istnieniu „ogólnego planu” wyniszczenia ukraińskiej grupy narodowej może częściowo świadczyć podżeganie do ludobójstwa, będące siłą napędową trwającej obecnie inwazji lub wyraźne wzorce i metody dokonywania zbrodni, wskazujące na istnienie określonej polityki wojskowej.

V. **Ludobójczy model wyniszczenia Ukraińców.**

- a) **Masowe mordy.** Na okupowanych terytoriach siły rosyjskie przeprowadzają masowe egzekucje ukraińskich cywilów. Charakteryzuje je wspólny schemat metod zabijania - wiązanie rąk, tortury i strzały w głowę z bliskiej odległości. Dobrze udokumentowana masakra w Buczy może wskazywać na konsekwentną taktykę stosowaną przez siły rosyjskie na niedostępnych obecnie terenach okupowanych. Liczba masowych grobów na terenach kontrolowanych przez Rosjan szybko się zwiększa, co zostało udokumentowane

- przez śledczych i poparte zdjęciami satelitarnymi, choć pełna skala mordów nie będzie znana bez uzyskania dostępu do miejsc kontrolowanych w tej chwili przez siły rosyjskie.
- b) **Celowe ataki na miejsca schronienia, drogi ewakuacyjne i korytarze humanitarne.** Siły rosyjskie przeprowadzają systematyczne ataki na miejsca schronienia i drogi ewakuacyjne. Precyzja tych ataków sugeruje istnienie określonej polityki wojskowej. Ludność cywilna na terenach oblężonych lub objętych konfliktem jest zabijana lub zamykana w pułapkach.
- c) **Masowe bombardowanie obszarów mieszkalnych.** Na gęsto zaludnionych terenach, w co najmniej ośmiu ukraińskich obwodach, siły rosyjskie zastosowały na szeroką skalę broń masowego rażenia o działaniu rozproszonym, czyli amunicję kasetową.
- d) **Rosyjskie oblężenia wojskowe: Rozmyślne i systematyczne stwarzanie warunków zagrażających życiu.** Rosyjskie oddziały z premedytacją stwarzały warunki życia obliczone na doprowadzenie do fizycznej zagłady Ukraińców, nieustannie bombardując tereny oblężone, zarówno od wewnątrz, jak i z zewnątrz.
- i. **Niszczenie infrastruktury krytycznej.** Siły rosyjskie stosują podobny brutalny schemat oblegania ukraińskich miast, odcinając już na samym początku dostęp do wody, energii i komunikacji, a następnie niszcząc placówki medyczne, magazyny zboża i centra dystrybucji pomocy. Prowadzą strategię i politykę wojskową polegającą na celowym stwarzaniu nieznośnych do życia warunków. Takie skoordynowane działania wojsk rosyjskich, mające na celu pozbawienie mieszkańców Ukrainy podstawowych środków do życia i uwięzienie ich w nieludzkich warunkach, dowodzą, że oblężenia są obliczone na doprowadzenie do fizycznego wyniszczenia tych osób. Według stanu na dzień 15 kwietnia 1,4 miliona ludzi na dotkniętej konfliktem wschodniej Ukrainie nie ma dostępu do bezpiecznych źródeł wody, a kolejne 4,6 miliona nie ma odpowiedniego dostępu do wody.
  - ii. **Ataki na placówki służby zdrowia.** Do 25 maja Światowa Organizacja Zdrowia udokumentowała 248 ataków na ukraińskie placówki opieki medycznej. Konsekwentne i celowe ataki sił rosyjskich na szpitale położnicze wskazują w sposób szczególny na zamiar dokonania ludobójstwa, wypełniając cztery z pięciu przesłanek tej zbrodni: zabicie lub spowodowanie ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, pogorszenie ogólnych warunków prowadzące do zagrożenia życia oraz uniemożliwienie ukraińskim kobietom bezpiecznego porodu.
  - iii. **Niszczenie i konfiskata artykułów pierwszej potrzeby, pomocy humanitarnej i zboża.** Siły rosyjskie zniszczyły lub zarekwirowały ogromne zapasy zboża, wywożąc setki tysięcy ton ziarna do Rosji, a także wielokrotnie blokowały lub zatrzymywały pomoc humanitarną lub pracowników próbujących ewakuować ludność cywilną, wykorzystując głód jako broń wojenną.
  - iv. **Inne przykłady tworzenia warunków zagrażających życiu.** Siły rosyjskie przetrzymują Ukraińców w różnych lokalizacjach, bez dostępu do podstawowych środków do życia, co w niektórych przypadkach prowadzi do bezpośredniej śmierci przez uduszenie lub zagłodzenie.
- e) **Gwałty i przemoc seksualna.** Doniesienia o przemoc seksualnej i gwałtach dokonywanych na terenach okupowanych przez Rosję wskazują na powszechny i

systematyczny charakter tych czynów. Obejmują one gwałty zbiorowe, gwałty w domach i miejscach schronienia, gwałty rodziców na oczach dzieci i dzieci na oczach rodziców oraz niewolnictwo seksualne. Gwałty i przemoc seksualna mogą wypełniać wiele przesłanek aktów ludobójstwa, m.in.: zapobieganie urodzeniom oraz powodować długotrwałe szkody natury psychicznej i biologicznej. Prawdziwą skalę przemocy seksualnej w czasie tej wojny poznamy dopiero z czasem, choć prawdopodobnie nigdy nie wyjdzie ona na jaw w pełni.

- f) **Przymusowe przesiedlenia Ukraińców.** Rosja informuje, że od chwili rozpoczęcia inwazji z Ukrainy do Rosji przesiedlonych zostało ponad milion osób, w tym ponad 180 000 dzieci. Uchodźcy i urzędnicy twierdzą, że przesiedlono ich przy użyciu siły lub groźby jej użycia. Według doniesień ukraińskich urzędników, Rosja przeprowadza reformę swego ustawodawstwa w celu przyspieszenia adopcji dzieci z Donbasu, a dzieci ukraińskie przymusowo wysłane do Rosji są zmuszane do uczęszczania na lekcje języka rosyjskiego. Przymusowe relokacje ukraińskich dzieci do Rosji stanowią akt ludobójstwa w myśl art. II(e) Konwencji w sprawie ludobójstwa.

- VI. Zamiar zniszczenia ukraińskiej grupy narodowej w części.** O zamiarze zniszczenia grupy „w części” decyduje nie tylko liczba ofiar ukraińskich, która jest znacznie zaniżona. Skalę okrucieństw, których ofiarą padli Ukraińcy należy określić w odniesieniu do obszaru działań lub kontroli sprawowanej przez Rosję. Wojska rosyjskie, po wycofaniu się z okupowanych obszarów, pozostawiły po sobie ogrom zniszczeń fizycznych, w tym dowody masowych egzekucji dokonywanych z bliskiej odległości, tortur, destrukcji istotnej infrastruktury oraz gwałtów i przemocy seksualnej. Kolejnym dowodem na zamiar częściowego zniszczenia ukraińskiej grupy narodowej jest selektywne namierzanie ukraińskich przywódców i działaczy w celu ich uprowadzenia lub zamordowania, ponieważ postacie te są symbolem danej grupy lub pełnią rolę niezbędną do jej przetrwania.
- VII. Obowiązek zapobiegania ludobójstwu.** Państwa mają prawny obowiązek zapobiegania ludobójstwu poza swoimi granicami, gdy tylko uświadomią sobie poważne ryzyko jego wystąpienia. Oba te zjawiska zostały precyzyjnie opisane w niniejszym raporcie, zatem państwa nie mogą zasłaniać się niewiedzą na ich temat. Konwencja w sprawie ludobójstwa nakłada na nie minimalny obowiązek prawny polegający na podjęciu rozsądnych działań, które przyczynią się do zapobieżenia ludobójstwu i ochrony bezbronnej ukraińskiej ludności cywilnej przed bezpośrednim zagrożeniem tą zbrodnią.

Niniejszy raport został sporządzony dzięki współpracy i konsultacji z wieloma niezależnymi ekspertami, którzy zostali wymienieni poniżej:

Yonah Diamond (Principal Author)

Prof. Steven T. Katz

Prof. John Packer (Principal Advisor)

Prof. Hiroaki Kuromiya

Erin Farrell Rosenberg (Principal Advisor)

Prof. Errol Mendes

Prof. Susan Benesch

Prof. Norman M. Naimark

Rayhan Asat

Dr. Melanie O'Brien

Adejoké Babington-Ashaye

Dr. Ewelina U. Ochab

Christopher Atwood

Prof. Maxim Pensky

Santiago A. Canton

Emily Prey

Hon. Irwin Cotler

Amb. Allan Rock

Prof. David Crane

Dean Michael Scharf

Dato Param Cumaraswamy

Amb. David J. Scheffer

Amb. Kelley Currie

Prof. Marci Shore

Prof. Tanya L. Domi

Dr. David Simon

Dr. Tatyana Eatwell

Prof. Timothy Snyder

Mark Ellis

Dr. Gregory H. Stanton

Zoe Gladstone

Chief Charles Taku

Prof. Max Hilaire

Dr. György Tatár

Mofidul Hoque

Robert Tyler

Spis treści

Wprowadzenie	8
Metodologia	8
Ramy Prawne Odpowiedzialności Państwa	9
1. Konwencja o Ludobójstwie	9
2. Zapobieganie: Główny Cel Konwencji o Ludobójstwie	10
3. Przepisywanie Odpowiedzialności Państwa	11
Krótkie Tło Historyczne	12
Chroniona Grupa Narodowa	12
I. Bezpośrednie i Publiczne Podżeganie do Popelnienia Ludobójstwa	13
Obowiązujące Prawo	13
Pretekst Inwazji: "Oskarżenie w Lustrze" i Budowa Zagrożenia Egzystencjalnego na Ukrainie	16
"Denazyfikacja" i Dehumanizacja	17
Przyzwyczajanie Rosyjskiej Publiczności do Popelniania i Akceptowania Okrucieństw	20
II. Dowody Ludobójczych Zamiarów	22
Obowiązujące Prawo	22
Plan ogólny	23
Wnioskowanie o Ludobójczych Zamiarach ze Wzorca Zniszczenia Wymierzonego w Ukraińców	24
Masowe Zabijanie	24
Bucza	25
Inne Miejsca Masowego Zabijania	26
Celowe Ataki na Schrony, Drogi Ewakuacyjne i Korytarze Humanitarne	27
Masowe Bombardowanie Obszarów Mieszkalnych	29
Rosyjskie Oblężenia Wojskowe: Celowe i Systematyczne Tworzenie Warunków Zagrożających Życiu	30
Zniszczenie Kluczowej Infrastruktury	30
Ataki na opiekę zdrowotną	32
Niszczenie i Konfiskata Artykułów Pierwszej Potrzeby, Pomocy Humanitarnej i Zboża	32
Inne Miejsca Gdzie Panują Warunki Zagrożenia Życia	33
Gwałt i Przemoc Seksualna	33
Przymusowy Transfer	36
Niszczenie obiektów kultury i miejsc kultu religijnego	37
Zamiar częściowego zniszczenia	37
Przypisanie zamiaru popelnienia ludobójstwa	38
III. Obowiązek zapobiegania ludobójstwu	39
Bezpośrednie ryzyko ludobójstwa	39
Charakter obowiązku zapobiegania	40
Podsumowanie	42
Posłowie Irwina Cotlera	43
Załącznik	44
Podziękowania	51

Przedmowa dr Azeema Ibrahima

Niniejszy raport to pierwsze opracowanie poruszające jedną z najbardziej spornych i ważkich kwestii związanych z inwazją Rosji na Ukrainę, a mianowicie to, czy ta wojna ma charakter ludobójczy. Niezwykle istotnym jest fakt, że w obliczu wciąż toczących się walk nowoczesne narzędzia pozwalają nam zbadać to zagadnienie i dotrzeć do prawdy.

Podczas gdy słowo ludobójstwo jest równie powszechnie używane, co kontrowersyjne, formułowanie nieprecyzyjnych definicji nie jest wskazanym zabiegiem. Niezbędne jest zatem jasne przedstawienie faktów z wykorzystaniem możliwości stwarzanych przez nowoczesne metody śledcze oraz analiza prawna przeprowadzona zgodnie z przepisami obowiązującego prawa.

Niniejszy raport jest projektem autorstwa New Lines Institute oraz Centrum Praw Człowieka im. Raoula Wallenberga. W celu przeprowadzenia rzetelnej oceny opisywanego zagadnienia instytucje te powołały trzy zespoły ekspertów. W ich skład weszli prawnicy i eksperci badający ludobójstwo, specjaliści zajmujących się rozpoznaniem z ogólnodostępnych źródeł (OSINT) oraz lingwiści, którzy w swojej pracy korzystali z bogatych materiałów źródłowych, tj. przechwyconej korespondencji i zeznań świadków.

New Lines Institute i Centrum Praw Człowieka im. Raoula Wallenberga mają w swoim dorobku obszerne opracowania na temat ludobójstwa Rohingya i Ujgurów. Sporządziły one między innymi pierwszy raport potwierdzający ludobójstwo w Sinciang w rozumieniu „Konwencji w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa” z 1948 roku.

W prezentowanym raporcie stwierdzamy, że Rosja ponosi odpowiedzialność państwową za naruszenie Artykułu II i Artykułu III (c) „Konwencji w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa”, której treścią jest związana. Stwierdzamy ponadto bezspornie istniejące, wysokie ryzyko wystąpienia ludobójstwa oraz wynikający z niego obowiązek zapobiegania tej zbrodni przez państwo, zgodnie z treścią Artykułu I „Konwencji w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa”.

Niniejszy raport to pierwszy dokument tego rodzaju, ale z pewnością nie ostatnie słowo w tym temacie. Mamy nadzieję, że pojawią się kolejne podobne opracowania.

dr Azeem Ibrahim
Dyrektor ds. Inicjatyw Specjalnych
New Lines Institute for Strategy and Policy
Waszyngton, D.C.

Wprowadzenie

Przedmiotowe sprawozdanie jest niezależnym dochodzeniem w sprawie naruszeń przez Federację Rosyjską Konwencji w Sprawie Zapobiegania i Karania Zbrodni Ludobójstwa¹ w odniesieniu do inwazji na Ukrainę, sporządzonym w pilnej odpowiedzi na trwające okrucieństwa. Konwencja o Ludobójstwie nakłada na wszystkie Państwa-Strony, w tym na Rosję, prawne zobowiązania do podjęcia działań w celu zapobieżenia ludobójstwu, gdy tylko pojawi się poważne ryzyko, lub powstrzymania go w miarę jego rozwoju. Obowiązek zapobiegania jest samodzielnym obowiązkiem prawnym i - jak wynika z nazwy Konwencji - jest uruchamiany *przed* wystąpieniem ludobójstwa. W raporcie rozsądnie konkluduje się, że Rosja jest odpowiedzialna za bezpośrednie i publiczne podżeganie do popełnienia ludobójstwa oraz za schemat okrucieństw, z których można wywnioskować zamiar częściowego zniszczenia ukraińskiej grupy narodowej. W sprawozdaniu stwierdza się ponadto, że istnieje poważne ryzyko ludobójstwa, co powoduje powstanie obowiązku zapobiegania.

Trybunał Norymberski historycznie orzekł w 1947 r., że "zbrodnie przeciwko prawu międzynarodowemu są popełniane przez [jednostki], a nie abstrakcyjne podmioty"². Niniejsze sprawozdanie ma na celu wzmocnienie równoległych procesów karnych toczących się na arenie międzynarodowej, nakierowanych na identyfikację i pociągnięcie poszczególnych sprawców do odpowiedzialności za wszystkie podstawowe zbrodnie, w tym ludobójstwo, zbrodnie przeciwko ludzkości, zbrodnie wojenne i agresję. Zebrane i przeanalizowane w niniejszym dokumencie okrucieństwa, powinny być wykorzystane do przyspieszenia tych dochodzeń i postępowań karnych. Przedmiotowe sprawozdanie ma jednak na celu powiadomienie państw – głównych podmiotów w stosunkach międzypaństwowych – o ich obecnych i wiążących zobowiązaniach prawnych wynikających z Konwencji o Ludobójstwie, aby zapewnić ich pełne wykonanie.

Metodologia

Niniejszy raport jest w dużej mierze oparty na zweryfikowanych materiałach ze źródeł publicznych i powinien być czytany w kontekście szybko zmieniającej się sytuacji w terenie. Gdy jedynym źródłem zarzutu jest źródło oficjalne, w treści tekstu jest to wyraźnie zaznaczone. W sprawozdaniu stosuje się Konwencję o Ludobójstwie jako podstawowe źródło prawa, mające zastosowanie w niniejszej sprawie i zgodnie z wykładnią Konwencji wiedeńskiej o prawie traktatów (którą Rosja jest również związana), tj. "w dobrej wierze, zgodnie ze zwykłym znaczeniem jakie należy nadać warunkom traktatu w ich kontekście oraz w świetle jego przedmiotu i celu"³, oraz w świetle odpowiedniego orzecznictwa międzynarodowego, zwyczajowego prawa międzynarodowego, praktyki państwowej i pracy naukowej. Raport jest podzielony na trzy główne sekcje – podżeganie do popełnienia ludobójstwa, dowody ludobójczych zamiarów i obowiązek zapobiegania ludobójstwu.

W sprawach o ludobójstwo Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości (MTS), biorąc pod uwagę wyjątkową wagę zarzutów, zastosował wyższy standard dowodu niż bilans prawdopodobieństwa⁴. W niniejszym sprawozdaniu stosuje się jednak standard "uzasadnionych podstaw by sądzić" w odniesieniu do kwestii naruszeń przez państwo Konwencji o Ludobójstwie, ze względu na pozasądowy charakter

¹ Konwencja o zapobieganiu i karaniu zbrodni ludobójstwa, 78 U.N.T.S. 277 [poniżej *Konwencja o Ludobójstwie*].

² IMT, wyrok z dnia 1 października 1946, w sprawie głównych niemieckich zbrodniarzy wojennych. Postępowanie Międzynarodowego Wojskowego Trybunału zasiadającego w Norymberdze, Niemcy, Część 22 (22 sierpień, 1946 - do 1 września, 1946), na str. 55.

³ Konwencja wiedeńska o prawie traktatów, 23 maja 1969 r., (VCLT), Konwencja wiedeńska o prawie traktatów. (1969).

⁴ Stosowanie Konwencji w Sprawie Zapobiegania i Karania Zbrodni Ludobójstwa (Bośnia i Hercegowina v. Serbia i Czarnogóra), wyrok, I.C.J. Raporty 2007, ust. 209. Sąd uznał, że musi być "w pełni przekonany", że przestępstwo lub czyny z art. III zostały popełnione.

dochodzenia w trakcie trwającej wojny oraz na tak wczesnym etapie ogólnego procesu dochodzeniowego⁵. Raport stosuje drugi "rozstrzygający" lub "w pełni przekonujący" standard, aby wykazać, że próg istnienia poważnego ryzyka ludobójstwa został osiągnięty, uruchamiając obowiązek wszystkich państw do zapobieżenia temu.

Ramy Prawne Odpowiedzialności Państwa

1. Konwencja o Ludobójstwie

Zbrodnia ludobójstwa w świetle prawa międzynarodowego jest skodyfikowana w Konwencji o Ludobójstwie, traktacie, który Związek Radziecki (obecnie Federacja Rosyjska) ratyfikował w 1954 roku⁶. Zobowiązania Rosji wynikające z Konwencji o ludobójstwie są *erga omnes*, czyli należne całej społeczności międzynarodowej, co wynika ze statusu *ius cogens* zakazu ludobójstwa⁷. Konwencja o ludobójstwie przewiduje odpowiedzialność karną jednostek za ludobójstwo i czyny z nim związane, podczas gdy państwa mogą zostać pociągnięte do odpowiedzialności za takie czyny na podstawie odrębnych, choć czasami nakładających się na siebie ram prawnych⁸. Co ważne, standard dowodu naruszenia traktatu, wynikający z prawa międzynarodowego jest niższy niż wymagany w postępowaniu karnym⁹. Odpowiedzialność państwa za naruszenia prawa międzynarodowego wynika z międzynarodowych bezprawnych czynów przypisywanych państwu lub w przypadku ludobójstwa, bezprawnego zachowania o wyjątkowej wadze, które można przypisać państwu. W przedmiotowym sprawozdaniu nie rozważa się indywidualnej odpowiedzialności karnej, ale raczej kwestię, czy Rosja ponosi *Państwową* odpowiedzialność za naruszenia Konwencji o Ludobójstwie, prawnie wiążącego porozumienia dotyczącego wszystkich 152 państw-stron.

⁵ Niezależna Międzynarodowa Misja Rozpoznawcza w Myanmar opisała ten standard jako "spełniony, w odniesieniu do ustaleń faktycznych, gdy wystarczający i wiarygodny zbiór informacji pierwotnych, zgodny z innymi informacjami, pozwoliłyby zwykle ostrożnej osobie racjonalnie stwierdzić, że miał miejsce incydent lub schemat postępowania". Sprawozdanie z niezależnych międzynarodowych faktycznych ustaleń, misja w sprawie Myanmar/Birmy, Rada Praw Człowieka, sesja 39, 10–28 września 2018 r., punkt 4 porządku obrad A/HRC/39/64, pkt 6.

⁶ *Konwencja w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa* (Konwencja o Ludobójstwie) została przyjęta jednogłośnie, ONZ, Uchwała Zgromadzenia Ogólnego 260 (III) z dnia 9 grudnia 1948 r., https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocities-rimes/Doc.1_Convention%20on%20the%20Prevention%20and%20Punishment%20of%20the%20Crime%20of%20Genocide.pdf. Obecnie istnieją 152 strony, "Status traktatów: Konwencja w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa", *Zbiór Traktatów Narodów Zjednoczonych* <https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtidgno=IV-1&chapter=4&clang=en#33>.

⁷ Zastosowanie Konwencji o Zapobieganiu i Karaniu Zbrodni Ludobójstwa, wstępne zastrzeżenia, wyrok, 1. C. J. Raporty 1996, str. 595, par. 31; patrz także Sprawozdanie Komisji Prawa Międzynarodowego z prac na 53 sesji (2001) 112-113, Sprawozdanie z prac Komisja Prawa Międzynarodowego pięćdziesiątej trzeciej sesji (23 kwietnia–1 czerwca i 2 lipca–10 sierpnia 2001 r.) (n.d.), 112-113, https://legal.un.org/ilc/documentation/english/reports/a_56_10.pdf.

⁸ *Bośnia v. Serbia*, par. 167-169, 174. ICJ opiera swój wniosek na tym, że państwa mogą być uznane za odpowiedzialne za ludobójstwo i akty związane z art. III, przy wyraźnym brzmieniu art. IX Konwencji o Ludobójstwie, który przewiduje odrębną "odpowiedzialność państwa za ludobójstwo lub za którykolwiek z innych aktów wymienionych w artykule III." Zobacz także P. Gaeta, "W jakich warunkach państwo może być pociągnięte do odpowiedzialności za ludobójstwo?" *Europejski Dziennik Prawa Międzynarodowego*, 2007, 643 ("Aby powstała międzynarodowa odpowiedzialność państwa, nie ma potrzeby wykazywania, że państwo jako takie – lub jeden lub więcej z jego urzędników – miało ludobójczy zamiar w sensie przestępczym. Jest to wymóg, który dotyczy wyłącznie odpowiedzialności karnej osób fizycznych.")

⁹ O standardzie dowodu w odniesieniu do Konwencji o Ludobójstwie zob. m.in.: Stephen Wilkinson, "Standards of Proof in International Humanitarian and Human Rights Fact-Finding and Inquiry Missions", *Genevska Akademia Międzynarodowego Prawa Humanitarnego i Praw Człowieka*, na str. 20, <https://www.geneva-academy.ch/joomlaools-files/docman-files/Standards%20of%20Proof%20in%20Fact-Finding.pdf>.

Artykuł I Konwencji o ludobójstwie nakłada na Państwa-Strony obowiązki w odniesieniu do ludobójstwa, które "popelnione w czasie pokoju lub w czasie wojny, jest zbrodnią na mocy prawa międzynarodowego, której zobowiązują się zapobiegać i karać".¹⁰

Artykuł II definiuje ludobójstwo w następujący sposób:

Ludobójstwo oznacza każdy z następujących czynów popelnionych z zamiarem zniszczenia, w całości lub w części, grupy narodowej, etnicznej, rasowej lub religijnej jako takiej:

- a) *Zabijanie członków grupy;*
- b) *Spowodowanie poważnego uszkodzenia ciała lub uszkodzenia psychicznego członków grupy;*
- c) *Umyślne narzucanie grupie warunków życia obliczonych na doprowadzenie do jej fizycznego zniszczenia w całości lub w części;*
- d) *Narzucenie środków mających na celu zapobieganie porodom w grupie;*
- e) *Przymusowe przeniesienie dzieci z grupy do innej grupy.*

Istnieją trzy elementy składowe art. II Konwencji o Ludobójstwie: (1) popelnienie któregośkolwiek z aktów ludobójstwa przeciwko (2) grupie chronionej (3) z zamiarem zniszczenia grupy w całości lub w części. Artykuł III wymienia czyny karalne, w tym: "a) ludobójstwo; spisek w celu popelnienia ludobójstwa; bezpośrednie i publiczne podżeganie do popelnienia ludobójstwa, próba popelnienia ludobójstwa i współudział w ludobójstwie".¹¹

2. Zapobieganie: Główny Cel Konwencji o Ludobójstwie

Zapobieganie jest głównym celem Konwencji o Ludobójstwie, jak sugeruje termin operacyjny w jej tytule – Konwencja w Sprawie Zapobiegania i Karania Zbrodni Ludobójstwa – i ten sam wyraźny obowiązek prawny wynikający z artykułu I. MTS jasno określił, kiedy powstaje obowiązek zapobiegania:

Obowiązek państwa do zapobiegania i odpowiadający mu obowiązek działania powstają w chwili, gdy państwo dowiaduje się lub normalnie powinno było dowiedzieć się o istnieniu poważnego ryzyka popelnienia ludobójstwa.¹²

Obowiązek zapobiegania ludobójstwu nie ogranicza się do własnego terytorium państwa, ale rozciąga się na miejsce, w którym "może ono działać w odpowiedni sposób"¹³. Konwencja wiedeńska o prawie traktatów (VCLT), czyli "traktat o traktatach", której Rosja jest również stroną, określa parametry interpretacji traktatu. Artykuł 31 stanowi:

Traktat jest interpretowany w dobrej wierze zgodnie ze zwykłym znaczeniem, jakie należy nadać warunkom traktatu w ich kontekście oraz w świetle jego przedmiotu i celu.¹⁴

Traktaty są interpretowane w odniesieniu do ich preambuł i związanych z nimi umów.¹⁵ Preambuła Konwencji odnosi się do Rezolucji Zgromadzenia Ogólnego ONZ, która upoważniła do jej sporządzenia i potwierdziła zbrodnię ludobójstwa zgodnie z prawem międzynarodowym jako:

¹⁰ Konwencja o Ludobójstwie. Art. I.

¹¹ Konwencja o Ludobójstwie. IX; *Bośnia v. Serbia* w paragrafach 167-169.

¹² *Bośnia v. Serbia* par. 431.

¹³ *Id.* Par. 183.

¹⁴ VCLT art. 31 (1)

¹⁵ VCLT, art. 31 (2)(a). Pod względem "kontekstu" zobacz też Rafał Lemkin *Rządy Osi w okupowanej Europie*, ze względu na pochodzenie terminu "ludobójstwo" i prekursora Konwencji o Ludobójstwie. Lemkin zdefiniował ludobójstwo jako

Zaprzeczenie *prawa do istnienia* całych grup ludzkich... [co] powoduje wielkie straty dla ludzkości w postaci wkładu kulturowego i innych reprezentowanych przez te grupy ludzkie i jest sprzeczne z prawem moralnym oraz z duchem i celami Organizacji Narodów Zjednoczonych.¹⁶

Przedmiot i cel Konwencji o Ludobójstwie są wyraźnie określone zarówno w tytule Konwencji, jak i w artykule I: zobowiązanie Umawiających się Stron do zapobiegania i karania ludobójstwa. Według MTS celem Konwencji "jest ochrona samego istnienia pewnych grup ludzkich".¹⁷ Ideał ten stanowi "podstawę i miarę wszystkich jego postanowień".¹⁸ Sprawozdanie to należy odczytywać w świetle tego podstawowego celu, jakim jest zapobieganie ludobójstwu przed zniszczeniem w całości lub w części oraz ochrona chronionej grupy.¹⁹

3. Przypisywanie Odpowiedzialności Państwa

Artykuły Komisji Prawa Międzynarodowego (KPM) z 2001 r. *dotyczące odpowiedzialności państw za czyny bezprawne na arenie międzynarodowej*, odzwierciedlają zasady międzynarodowego prawa zwyczajowego, zgodnie z MTS, dotyczące przypisywania państwu bezprawnego postępowania.²⁰ Zgodnie z artykułami o odpowiedzialności państwa, czyny bezprawne zostaną przypisane państwu, gdy są popełniane przez osobę lub podmiot, który jest: (1) organem państwowym na mocy prawa państwowego (*de jure*) lub który działa w "całkowitej zależności" od państwa (*de facto*²¹); (2) jest uprawniony przez prawo państwowe do wykonywania elementów władzy publicznej²²; lub (3) działa na

---

"niekoniczne" natychmiastowe zniszczenie narodu ... oznacza raczej skoordynowany plan różnych działań mających na celu zniszczenie istotnych fundamentów życia grup narodowych, w celu unicestwienia samych grup. Celem takiego planu byłaby dezintegracja politycznych i społecznych instytucji kultury, języka, uczuć narodowych, religii i ekonomicznej egzystencji grup narodowych oraz zniszczenie osobistego bezpieczeństwa, wolności, zdrowia, godności i nawet życia jednostek należących do takich grup". Raphael Lemkin, *Oxis Rule in Occupied Europe* (Waszyngton, D.C., 1944), 79.

¹⁶ Zgromadzenie Ogólne ONZ, *Zbrodnia ludobójstwa*, 11 grudnia 1946 r., A/RES/96, <https://www.refworld.org/docid/3b00f09753.html>.

¹⁷ Opinia doradcza w sprawie Konwencji o Ludobójstwie, *Zastrzeżenia do Konwencji w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa*, opinia doradcza, Raporty MTS 1951, str. 12.

¹⁸ Ibid.

¹⁹ Zgodnie z art. 31(3) VCLT, postanowienia traktatowe są dalej interpretowane w świetle późniejszych (a) porozumień i (b) praktyki dotyczącej interpretacji i stosowania traktatu oraz "c) wszelkich odpowiednich norm prawa międzynarodowego mających zastosowanie w stosunkach między stronami. VCLT, art. 31(2-3). Co więcej, art. 31 (4) stanowi: "szczegółne znaczenie nadaje się terminowi, jeżeli zostanie ustalone, że strony tak zamierzały". Zgodnie z artykułem 32 dodatkowe środki interpretacji, w tym "prace przygotowawcze traktatu", mogą być użyte do potwierdzenia znaczenia terminów traktatowych lub "określenie znaczenia, gdy interpretacja zgodnie z artykułem 31 [albo]: (a) pozostawia znaczenie niejednoznaczne lub niejasne lub (b) prowadzi do rezultatu, który jest wyraźnie absurdalny lub nierozsądny".

²⁰ Komisja Prawa Międzynarodowego (ILC) została ustanowiona przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych (ZGO ONZ) w 1947 r. w celu podjęcia mandatu na mocy art. 13(1)(a), Karty Narodów Zjednoczonych w celu "inicjowania badań i wydawania zaleceń w celu [...] wspieranie stopniowego rozwoju prawa międzynarodowego i jego kodyfikacji"; w związku z tym jej poglądy przyjęte przez Zgromadzenie Ogólne ONZ są bezapelacyjne. *Zobacz też Bośnia v. Serbia*, par. 149, 401.

²¹ *Odpowiedzialność państw za czyny bezprawne na arenie międzynarodowej*, 2001, artykuł 4, *Zachowanie organów państwa* zapewnia: "1. Postępowanie jakiegokolwiek organu państwowego uważa się za akt tego państwa w świetle prawa międzynarodowego, niezależnie od tego, czy organ ten pełni funkcje ustawodawcze, wykonawcze, sędziowskie czy jakiegokolwiek inne, niezależnie od tego, jakie stanowisko zajmuje w organizacji państwa oraz bez względu na jego charakter jako organu rządu centralnego lub jednostki terytorialnej państwa. 2. Organ obejmuje każdą osobę lub podmiot, który posiada ten status zgodnie z prawem wewnętrznym państwa." https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/9_6_2001.pdf; zob. MTS *Bośnia*, par. 392 i *Nikaragua*, par. 109.

²² Ibid. Artykuł 5, *postępowanie osób lub podmiotów wykonujących elementy władzy rządowej*, zapewnia:

"Zachowanie osoby lub podmiotu, który nie jest organem państwa na mocy artykułu 4, ale który jest upoważniony przez prawo tego państwa do wykonywania władzy organu rządowego. Władza jest uważana za akt państwa na mocy prawa międzynarodowego pod warunkiem, że osoba lub podmiot działa w tym charakterze w danym przypadku."

polecenie, pod kierownictwem lub "skuteczną kontrolą" organów państwowych, zgodnie z utrwalonym orzecznictwem.²³ Czyny osób lub podmiotów sprawujących władzę rządową można przypisać państwu, nawet gdy przekraczają one swoje uprawnienia lub instrukcje.²⁴ Postępowanie rosyjskich sił zbrojnych i urzędników, jako organów państwowych,²⁵ oraz osób lub podmiotów działających pod ich skuteczną kontrolą, w tym państwowych operatorów medialnych i urzędników lub podmiotów kontrolowanych przez rząd rosyjski w ramach samozwańczych "republik", można przypisać Rosji.²⁶ W niniejszym sprawozdaniu rozważa się, czy osoby lub podmioty podlegające do popełnienia ludobójstwa na mocy art. III lit. c) lub ludobójstwa na mocy art. II można przypisać Rosji.²⁷

Krótkie Tło Historyczne

W grudniu 1991 roku Ukraina uzyskała pełną niepodległość (92% Ukraińców głosowało za) i międzynarodowe uznanie jako suwerenne państwo, choć unikalna ukraińska tożsamość narodowa długo poprzedzała oficjalną niepodległość. W czerwcu 1996 roku ukraiński parlament ratyfikował nową konstytucję, uznając ukraiński za język państwowy, wśród wielu innych oznak narodowości. W kwietniu 2021 roku Rosja wysłała ponad 100 000 żołnierzy na ukraińskie obszary przygraniczne – była to największa koncentracja wojsk od 2014 roku. 21 lutego 2022 roku Kreml formalnie uznał obwody ługański i doniecki za niepodległe republiki. 23 lutego 2022 r. prezydent Rosji Władimir Putin nakazał rosyjskim siłom inwazję na Ukrainę, co uczyniono następnego dnia.²⁸

Chroniona Grupa Narodowa

Orzecznictwo zdefiniowało grupę chronioną przez jej pozytywne cechy, tj. grupę "jako taką".^{29 30} Narod ukraiński ma uznaną na arenie międzynarodowej narodowość i wspólną tożsamość. W rzeczywistości, według ostatnich badań, zdecydowana większość Ukraińców identyfikuje się jako Ukraińcy, w tym ci, którzy mówią po rosyjsku i mieszkają w przeważającej mierze rosyjskojęzycznych obszarach.³¹

Sama Rosja konsekwentnie uznaje odrębną ukraińską tożsamość narodową w stosunkach międzynarodowych i dwustronnych. W rzeczywistości, w umowie z Ukrainą, Rosja wyraźnie uznaje

²³ Ibid. Artykuł 8: "Zachowanie osoby lub grupy osób uważa się za działanie państwa na mocy prawa międzynarodowego, jeżeli osoba lub grupa osób faktycznie działa na polecenie lub pod kierownictwem lub pod kontrolą tego państwa w wykonywaniu tego postępowania." Zobacz sprawa *Bośnia przeciwko Serbii*, par. 396–407.

²⁴ Ibid. Artykuł 7 stanowi: "Postępowanie organu państwa lub osoby lub podmiotu uprawnionego do wykonywania elementów władzy rządowej uważa się za akt państwa na mocy prawa międzynarodowego, jeżeli organ, osoba lub podmiot działa w tym charakterze, nawet jeśli przekracza jego autorytet lub narusza instrukcje."

²⁵ Zob. art. 149 Regulaminu Międzynarodowego Komitetu Czerwonego Krzyża (MKCK), *Zwyczajowe międzynarodowe prawo humanitarne*, 2005, Tom I: Zasady, str. 530-531.

²⁶ OBWE zaznaczyła, że Rosja jest odpowiedzialna za postępowanie "urzędników mianowanych i/lub kontrolowanych przez rząd Federacji Rosyjskiej w ramach samozwańczych 'republik' Ługańskiej i Donieckiej". W. Benede, V. Bílková & M. Sassóli, (2022). Sprawozdanie w sprawie naruszeń międzynarodowego prawa humanitarnego i ludzkiego, zbrodni wojennych i zbrodni przeciwko ludzkości. Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (OBWE), str. 89 [zwany dalej "Raportem OBWE".

²⁷ Aby uzyskać podobną analizę, zobacz *Bośnia v. Serbia*, par. 384–415.

²⁸ <https://www.pbs.org/newshour/world/a-historical-timeline-of-post-independence-ukraine>

²⁹ *Bośnia v. Serbia*, par. 193–195 ("Intencja musi również odnosić się do grupy "jako takiej". Oznacza to, że przestępstwo wymaga zamiaru zniszczenia zbioru ludzi, którzy mają określoną tożsamość grupową. To jest kwestia tego, kim ci ludzie są, a nie kim nie są. Do celów interpretacji przez ICTR, zobacz też Prokuratura przeciwko Akayesu, sprawa nr ICTR-96-4-T. Wyrok (2 września 1998 r.), par. 512.

³⁰ ICTR, Prokuratura przeciwko Akayesu, sprawa nr ICTR-96-4-T. Wyrok (2 września 1998), par. 512.

³¹ Michał Bilewicz. (7 marca, 2022). Nawet rosyjskojęzyczni Ukraińcy nie chcą być ewakuowani do Rosji czy na Białoruś, <https://www.washingtonpost.com/politics/2022/03/07/ukraine-russian-speakers/>

istnienie ukraińskiej mniejszości narodowej w Rosji i rosyjskiej mniejszości narodowej na Ukrainie, a zatem ukraińskiej większości, w następujący sposób:

"Partie gwarantują wolny i równy rozwój rosyjskiej mniejszości narodowej na Ukrainie i ukraińskiej mniejszości narodowej w Federacji Rosyjskiej.

Strony stworzą korzystne warunki w celu zachowania swojej narodowej oryginalności, kultury, języka, realizacji potrzeb duchowych i religijnych.³²

Ukraińcy są definiowani jako grupa narodowa w kraju i za granicą, a zatem stanowią grupę chronioną na mocy Konwencji o Ludobójstwie. Ponadto Ukraińcy byli wielokrotnie uznawani za takich przez samą Rosję w formalnych stosunkach państwowych z Ukrainą.

I. Bezpośrednie i Publiczne Podżeganie do Popelnienia Ludobójstwa

Ta sekcja: (1) przedstawi prawne i empiryczne elementy "bezpośredniego i publicznego podżegania do popełnienia ludobójstwa" oraz (2) zastosuje te czynniki do obecnej sytuacji poprzez analizę rosyjskiego państwa lub kontrolowanej przez państwo propagandy prowadzącej do inwazji na Ukrainę.

Obowiązujące Prawo

Konwencja o Ludobójstwie przewiduje czyn "bezpośredniego i publicznego podżegania do popełnienia ludobójstwa" jako czyn karalny odrębnie lub zgodnie z art. III (c), czyn bezprawny na arenie międzynarodowej. Chociaż MTS nie rozważył jeszcze kwestii odpowiedzialności państwa za naruszenie art. III (c), międzynarodowe prawo karne i prace naukowe na temat dobrze udokumentowanych historycznych trajektorii ludobójstwa dostarczają wskazówek dotyczących określania odpowiedzialności państwa. Zgodnie z międzynarodowym orzecznictwem karnym bezpośrednie i publiczne podżeganie do popełnienia ludobójstwa jest zbrodnią samą w sobie, zgodnie z Konwencją o Ludobójstwie, niezależnie od tego, czy następuje ludobójstwo lub akty ludobójstwa (w przeciwieństwie do podżegania).³³ Stwierdzenie podżegania zależy raczej od "potencjału komunikacji do spowodowania ludobójstwa".³⁴ W indywidualnym kontekście kryminalnym cztery elementy zbrodni obejmują: (1) publiczne, (2) bezpośrednie, (3) podżeganie (zachęcanie lub nawoływanie do popełnienia ludobójstwa) oraz (4) zamiar zniszczenia, w całości lub w części, chronionej grupy jako takiej.³⁵

³² Umowa dwustronna o współpracy w dziedzinie kultury, nauki i edukacji między Rządem Federacji Rosyjskiej a Rządem Ukrainy <https://docs.cntd.ru/document/902056509>; Rosja uznała "ukraińskie społeczeństwo" przed Radą Praw Człowieka. Zobacz listę tematyczną zaleceń UPR dla Ukrainy (2-gi cykl)

³³ Akayesu, par. 562; *Prokuratura v. Ferdinand Nahimana, Jean-Bosco Barayagwiza, Hassan Ngeze (Wyrok sądu apelacyjnego)*, Sprawa nr ICTR-99-52-A, Międzynarodowy Trybunał Karny dla Rwandy (ICTR), 28 listopada 2007 r., pkt 678; *Mugesera v. Kanada* (Minister Obywatelstwa i Imigracji), [2005] 2 S.C.R. 100, 2005 SCC 40, par. 85.

³⁴ *Prokuratura v. Ferdinand Nahimana, Jean-Bosco Barayagwiza, Hassan Ngeze* (sprawa medialna), Osąd i wyrok, nr sprawy ICTR-99-52-T (3 grudnia 2003 r.), para. 1015.

³⁵ Akayesu 556-560. Zobacz także, Gregory Gordon, *Okrucieństwo Prawo mowy: podstawa, fragmentacja, owoce*, Uniwersytet Oksford Press, Oksford, 2017, na str. 185, opisując treść elementów: "(1) "bezpośredni" (czy osoby, dla których wiadomość była przeznaczona, natychmiast zrozumiały jej implikację – z tego można wywnioskować, że wiadomość może być dorozumiana); (2) "publiczne" (wezwanie do wszczęcia postępowania karnego wobec pewnej liczby osób w miejscu publicznym lub wobec ogółu społeczeństwa za pośrednictwem środków masowego przekazu); (3) podżeganie (nielegalne nakłanianie do popełnienia ludobójstwa analizowane przez odniesienie do celu i kontekstu); oraz (4) *mens rea* (zamiar zniszczenia, w całości lub w części, grupy narodowej, etnicznej, rasowej lub religijnej jako takiej)."

W tej sekcji zastosowano pierwsze trzy elementy, ponieważ następna sekcja zbada kwestię przypisywania państwu ludobójczych zamiarów w oparciu o oficjalne oświadczenie ogólnego planu lub wnioskowanie o zamiarze ze wzoru okrucieństw.

Element publiczny rozważa, czy podżeganie jest skierowane do ogółu społeczeństwa, w tym za pośrednictwem mediów.³⁶ Element bezpośredni rozważa, czy publiczność natychmiast zrozumiała implikację przesłania, która jest zasadniczo zdeterminowana przez jego kontekstualne znaczenie, w tym przez środowisko w danym czasie oraz kulturowe niuanse.³⁷ Podżeganie nie musi być jednoznaczne, aby było bezpośrednie, szczególnie podczas wzmożonych niepokojów, wojny lub już "wybuchowej sytuacji".³⁸ Typowe cechy podżegania do popełnienia ludobójstwa obejmują między innymi dehumanizację, oskarżanie ofiar o spiskowanie lub popełnianie okrucieństw ("oskarżenie w lustrze") oraz przyzwolenie lub gratulowanie przemocy.³⁹ Inne czynniki, które należy wziąć pod uwagę, to wpływ mówcy, podatność publiczności na popełnienie ludobójstwa, historyczny i społeczny kontekst przekazów, czy grupa docelowa doświadczyła niedawnej przemocy, dostępność alternatywnych źródeł informacji i czy publiczność była uwarunkowana powtarzaniem podżegania.⁴⁰

Kładzenie Podwalin pod Podżeganie do Ludobójstwa: Zaprzeczanie Istnieniu Grupy Ukraińskiej

Nawet kiedy podpisywali traktaty uznające ukraińską narodowość na arenie międzynarodowej, rosyjscy urzędnicy i komentatorzy mediów państwowych zaprzeczali wobec rosyjskiej opinii publicznej, prawowitość odrębnej ukraińskiej tożsamości. Już w kwietniu 2016 roku ówczesny premier i obecny wiceprzewodniczący Rosyjskiej Rady Bezpieczeństwa Dmitrij Miedwiediew zaprzeczył istnieniu legalnego państwa ukraińskiego.⁴¹ 26 lutego 2020 r. Władysław Surkow, były asystent prezydenta Putina, powszechnie uważany za architekta putinizmu i rosyjskiej polityki wobec Ukrainy,⁴² oświadczył, że "nie ma Ukrainy. Jest ukraińskość. Oznacza to, że specyficzne zaburzenie umysłu ... nie ma narodu".⁴³ Rosyjscy urzędnicy wysokiego szczebla wielokrotnie zaprzeczali istnieniu ukraińskiego języka, kultury i tożsamości narodowej, sugerując zamiast tego, że ci, którzy identyfikują się jako wyraźnie ukraińscy,

³⁶ Akayesu, par. 556. Komisja Prawa Międzynarodowego zdefiniowała element publicznego podżegania jako "komunikowanie wezwania do działań przestępczych wielu osobom w miejscu publicznym lub dla ogółu społeczeństwa. W ten sposób osoba fizyczna może przekazać wezwanie do wszczęcia postępowania karnego osobiście w miejscu publicznym lub za pomocą technicznych środków masowego przekazu, takich jak radio lub telewizja.", Projekt Kodeksu Przepływów Przeciwno Pokojowi i Bezpieczeństwo Ludzkości, art. 2 (3)(f); Raport Komisji Prawa Międzynarodowego dla Zgromadzenia Ogólnego, 51 U.N. ORGA Supp. (Nr 10), w 26, U.N. Doc. A/51/10(1996).

³⁷ Nahimana (Sprawa medialna) Wyrok apelacyjny, par. 698-701; ICTR Bikindi Wyrok TC par. 387.

³⁸ Nahimana, par. 1004; Prokuratura przeciwko Bikindi, sprawa nr ICTR-01-72-A. Wyrok (18 marca 2010 r.), par. 387.

³⁹ Susan Benesch, "Vile Crime or Inalienable Right: Defining Incitement to Genocide", (2008) 48:3 Virginia Journal of International Law, 503-506. Zobacz także Gordon, *Okrucieństwo Prawo mowy*, na str. 284 (dodając "eufemizmy i metafory; uzasadnienie podczas współczesnej przemocy... i połączenie ofiary i sympatyka.")

⁴⁰ *Zobacz Id.*, na 498; *Zobacz też "Niebezpieczna mowa: Praktyczny przewodnik"*, Projekt Niebezpiecznej Mowy, 2021, w dniach 10-24; Plan działania ONZ z Rabatu, suplement do rocznego sprawozdania Wysokiego Komitetu Organizacji Narodów Zjednoczonych.

⁴¹ *Premier Rosji: Ukraina "nie ma przemysłu ani państwa"*. (n.d.). Pobrano 26 maja 2022 z

<https://www.themoscowtimes.com/2016/04/05/russian-prime-minister-ukraine-has-no-industry-or-state-a52385>

⁴² Dla Surkowa jako "architekta putinizmu", patrz: Pomerantsev, P. (2014, 7 listopada). *Ukryty autor putinizmu*. Atlantyck.

<https://www.theatlantic.com/international/archive/2014/11/hidden-author-putinism-russia-vladislav-surkov/382489/>, Za swoją rolę w polityce ukraińskiej zobacz: "Nie ma Ukrainy": Weryfikacja kremlowskiej wersji ukraińskiej historii. (1 lipca, 2020). *LSE Historia Międzynarodowa*. <https://blogs.lse.ac.uk/lseih/2020/07/01/there-is-no-ukraine-fact-checking-the-kremlins-version-of-ukrainian-history/>, *Byli przywódcy rebeliantów szczegółowo opisują rolę, jaką odegrał doradca Putina we wschodniej Ukrainie*. Reuters. <https://www.reuters.com/article/us-ukraine-crisis-russia-surkov-insight/ex-rebel-leaders-detail-role-played-by-putin-aide-in-east-ukraine-idUSKBN1870TJ>

⁴³ Сурков: Мне интересно действовать против реальности. (n.d.). Актуальные комментарии. (n.d.). Pobrano 20 maja, 2022, <http://actualcomment.ru/surkov-mne-interesno-deystvovat-against-reality-2002260855.html>

zagrożają "jedności" Rosjan i Ukraińców.⁴⁴ Rosyjski Instytut Studiów Strategicznych (RISS), rosyjski rządowy think-tank, który informuje o polityce "w dziedzinie bezpieczeństwa narodowego"⁴⁵, ma długą historię odmawiania Ukrainie prawa do istnienia. W 2014 roku, po zajęciu terytoriów na Krymie i w Donbasie, centrum opublikowało zbiór esejów zatytułowany "Ukraina to Rosja", który był "poświęcony jedności rosyjskiego świata" i opisuje "ukraińskość" jako "osobliwy południowo-rosyjski regionalny westernizm"⁴⁶. W marcu 2016 r. analityk RISS Oleg Niemenski argumentował, że "większość ukraińskiego społeczeństwa nie ma nic wspólnego z tą [ukraińską] kulturą".⁴⁷ W lutym 2020 roku Putin powtórzył pogląd, że narody Ukrainy i Rosji są "jednym narodem" i zasugerował, że Prawosławny Kościół Ukrainy, któremu w 2018 roku przyznano autokefalię, zniszczył "jedność Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego".⁴⁸

W lipcu 2021 roku Putin opublikował esej zatytułowany "O historycznej jedności Rosjan i Ukraińców", w którym ponownie stwierdza, że Ukraińcy i Rosjanie są "jednym narodem, jedną całością"⁴⁹. W eseju Putin argumentuje, że "współczesna Ukraina jest całkowicie produktem ery sowieckiej" i że "prawdziwa suwerenność Ukrainy jest możliwa tylko w partnerstwie z Rosją".⁵⁰ Zasugerował ponadto, że kiedy ukraiński rząd odrzuca ideę, że Rosjanie i Ukraińcy to ci sami ludzie, dogadzają neonazistom i nazizmowi.⁵¹

21 lutego 2022 r., trzy dni przed rozpoczęciem inwazji na pełną skalę, Putin wygłosił przemówienie, w którym podkreślił, że "współczesna Ukraina została całkowicie stworzona przez Rosję, a dokładniej przez

⁴⁴ 8 października 2018 r. zastępca przewodniczącego Dumy Państwowej Piotr Tołstoj oświadczył w pierwszym odcinku swojego talk show na temat języka rosyjskiego, w Państwowej telewizji na Kanale 1, "Tołstoj. Niedziela", że język ukraiński jest "sztuczny" i w dużej mierze nie używany na Ukrainie, *Толстой. Воскресенье. Выпуск от 07.10.2018.* (n.d.). Pobrano 26 maja 2022, <https://www.1tv.ru/shows/tolstoy-woskresen/vypuski/tolstoy-woskresen-vypusk-ot-07-10-2018>. W artykule z marca 2019 r. publikowanym przez stronę internetową mediów państwowych RT, ówczesny wiceprzewodniczący Komitetu Kultury Rosyjskiej Dumy Państwowej Władimir Bortko argumentował, że Ukraińcy "mówią o swoim języku, własnej kulturze... [i że] Ukraina chce pozycjonować się jako oddzielny naród. Próbuje podkreślić jakąś różnicę, ale ona nie istnieje". Artykuł cytował profesora języka, który nalegał, że "Ukraiński język literacki... jest bardzo sztuczny, «Расколоть братские народы»: В Москве ответили на слова Климкина об «украинском происхождении» России и Белоруссии. (n.d.). RT на русском. <https://russian.rt.com/ussr/article/607001-rossiya-belorussiya-proishozhdenie-ukraina-klimkin>. W styczniu 2022 r. podczas sesji plenarnej rosyjskiego parlamentu, członek Komisja Edukacji Anatolij Wasserman argumentował, że język ukraiński nie istnieje i że "Ukraińcy są niezbywalną częścią narodu rosyjskiego." *Вассерман заявил, что украинский народ «сочинили» националисты—Газета.Ru | Новости.* (n.d.). Газета.Ru. Pobrano 20 maja, 2022, <https://www.gazeta.ru/social/news/2022/01/25/17192923.shtml>. Wasserman opisał ukraiński jako "dialekt" rosyjskiego, porównując go do rosyjskiego slangu kryminalnego. Рустем Адагамов [@adagamov]. (25 styczeń, 2022). ru Депутат Государственной Думы РФ Анатолий Вассерман назвал украинский язык диалектом русского и сравнил его словарь с блатной феней: "Она тоже мало кому понятна, но это же не повод считать уголовников отдельным народом". Офигеть. <https://t.co/vlcZ3pXtY> [Tweet]. Twitter. <https://twitter.com/adagamov/status/1486054196373864452>

⁴⁵ O nas. (n.d.). en.riss.ru. Pobrano 20 maja 2022 z <http://en.riss.ru/about-us/>

⁴⁶ Книга «Украина—Это Россия». (n.d.). Pobrano 20 maja 2022 z <https://www.livelib.ru/book/1001469412-ukraine-eto-rossiya-mihail-smolin>

⁴⁷ Борцы за украинский язык оказывают «мове» медвежью услугу. (n.d.). РИСИ (n.d.). RISI. Pobrano 20 maja, 2022 z <http://riss.ru/artykuł/9462/>

⁴⁸ *Władimir Putin o Ukrainie.* (n.d.). Pobrano 26 maja 2022 z <https://putin.tass.ru/en/ob-ukraine/>,

Warto zauważyć, że zwierzchnik Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego, patriarchy moskiewski Cyryl, podkreślił ponadto, że Rosjanie i Ukraińcy "wyłonili się ze wspólnej kijowskiej chrzcielnicy, są zjednoczeni wiarą prawosławną i związani wspólnym historycznym przeznaczeniem". *Святейший Патриарх Кирилл: У народов России и Украины нет и не может быть заинтересованности в конфликте / Новости / Патриархия.ru.* (n.d.). Патриархия.ru. (n.d.). Патриархия.ru. Pobrano 26 maja 2022] <http://www.patriarchia.ru/db/text/5926180.html>

⁴⁹ Putin dodał, że jego stanowisko "nie jest funkcją jakichś krótkoterminowych względów lub jest podyktowane obecnym kontekstem politycznym". Artykuł Władimira Putina "O historycznej jedności Rosjan i Ukraińców". Prezydent Rosji. Pobrano 20 maja 2022 z <http://en.kremlin.ru/events/president/news/66181>

⁵⁰ Ibid

⁵¹ Ibid

bolszewicką, komunistyczną Rosję" i że Rosja jest "gotowa pokazać, co prawdziwa dekomunizacja oznaczałaby dla Ukrainy".⁵² W swoim przemówieniu zapowiadającym inwazję na Ukrainę, Putin wezwał Ukraińców do odrzucenia wybranych przez nich urzędników w celu wzmocnienia Ukrainy i Rosji "od wewnątrz jako jednej całości, pomimo istnienia granic państwowych".⁵³ 5 kwietnia 2022 r. wiceprzewodniczący Rady Bezpieczeństwa Dmitrij Miedwediew napisał na Telegramie: "Ukraińskość, która jest napędzana antyrosyjską trucizną i jest pochłonięta kłamstwem dotyczącym własnej tożsamości – to wszystko jest jedną wielką podróbką. Zjawisko to nigdy nie istniało w historii. I teraz też nie istnieje".⁵⁴

Oficjalna rosyjska propaganda zaprzeczająca istnieniu ukraińskiej grupy narodowej pośrednio określa tych, którzy uważają się za wyraźnie ukraińskich, jako zasługujących na karę, dlatego grożąc jedności Rosji, są tym samym winni zdrady, którą Putin uznał za "najcięższą możliwą zbrodnię"⁵⁵, albo - jak sugeruje esej Putina - oddają się nazizmowi. Należy zauważyć, że zaprzeczenie istnieniu chronionych grup lub elementów ich tożsamości jest wskaźnikiem szczególnego ryzyka ludobójstwa w ramach analizy zbrodni okrucieństwa ONZ.⁵⁶

Pretekst Inwazji: "Oskarżenie w Lustrze" i Budowa Zagrożenia Egzystencjalnego na Ukrainie

Termin "oskarżenie w lustrze" charakteryzuje jedną z najczęstszych i najpotężniejszych cech podżegania, która oskarża grupę docelową o te same lub inne okrucieństwa, które mówca zamierza im wyrządzić.⁵⁷ Ujęcie grupy docelowej jako zagrożenia egzystencjalnego sprawia, że przemoc wobec niej wydaje się defensywna i konieczna.⁵⁸ Oficjalny rosyjski pretekst do inwazji przypomina jedno z najbardziej skrajnych powtarzających się form oskarżeń w lustrze, w tym wypowiedzi sprawców podczas Holokaustu i poprzedzające masakrę w Srebrenicy.⁵⁹ 8 lutego 2022 roku Putin odniósł się do wahań Ukrainy przed wypełnieniem porozumień pokojowych z Mińska - podczas dużej koncentracji wojsk rosyjskich - z „pełnym treści” zwrotem: "czy to się podoba, czy nie, weź to, moja piękna", odnosząc się do wulgarnego rosyjskiego rymu o nekrofilijnym gwałcie, sugerując zamiar zarządzenia podobnych zniszczeń na Ukrainie i postrzeganie Ukrainy jako trupa.⁶⁰ 15 lutego 2022 r. prezydent Putin wygłosił przemówienie, w

⁵² Przemówienie Prezydenta Federacji Rosyjskiej. (n.d.). Prezydent Rosji. Pobrano 20 maja, 2022 z <http://en.kremlin.ru/events/president/news/67828>

⁵³ Przemówienie Prezydenta Federacji Rosyjskiej • Prezydent Rosji. (n.d.). Pobrano 20 maja, 2022 z <http://en.kremlin.ru/events/president/aktualnosc/67843>

⁵⁴ Dmitrij Miedwediew, Telegram: Kontakt @medvedev_telegram. (n.d.). Pobrano 20 maja, 2022 z https://t.me/medvedev_telegram/34

⁵⁵ Troianowski, A. (17 kwietnia, 2022). Okrucieństwa w wojnie na Ukrainie mają głębokie korzenie w rosyjskim wojsku. The New York Times. <https://www.nytimes.com/2022/04/17/world/europe/ukraine-war-russia-atrocities.html>

⁵⁶ Zobacz: Organizacja Narodów Zjednoczonych. "Ramy analizy zbrodni okrucieństwa: narzędzie zapobiegania". *Biuro Narodów Zjednoczonych ds. Zapobiegania Ludobójstwu i Obowiązku Ochrony* (2014), Wskaźnik 9.2.

⁵⁷ Zobacz: *Niebezpieczna Mowa: Praktyczny Przewodnik*. (2021). Projekt Niebezpiecznej Mowy, 15-16.

⁵⁸ Id. 16.

⁵⁹ Id. (cytuując oświadczenia niemieckiego Reichsführera SS Heinricha Himmlera mówiącego wyższym oficerom w 1943 roku "mieliśmy moralne prawo ... do wymazania [narodu żydowskiego] zdecydowanego nas zniszczyć" i generała Ratko Mładića, znanego jako "rzeźnika Bośni", odpowiedzialnego za masakrę w Srebrenicy ponad 8000 bośniackich muzułmanów w 1995 r., mężczyzn i chłopców, twierdzącego, że muzułmanie, Niemcy i Chorwaci planowali "całkowite unicestwienie narodu serbskiego").

⁶⁰ Aby uzyskać komentarz, zobacz *Пресс-конференция по итогам российско-французских переговоров*. (n.d.). Президент России. Pobrano 26 maja, 2022, z <http://kremlin.ru/events/president/news/67735> Aby zapoznać się z informacjami na temat odniesienia do rymu, zobacz: «Терпи, моя красавица» Все решили, что Путин слушает «Красную плесень». На самом деле президент цитировал частушки (но все равно матерные).

którym oskarżył Ukrainę o ludobójstwo w Donbasie,⁶¹ bezpodstawny zarzut, który powtarza od lat, i który został powtórzony przez wysokich rangą rosyjskich urzędników i media państwowe. 17 lutego 2022 roku Stała Misja Rosji przy ONZ rozesała do Rady Bezpieczeństwa ONZ dokument oskarżający Ukrainę o "eksterminację ludności cywilnej" na obszarach kontrolowanych przez wspierane przez Rosję grupy separatystyczne.⁶² Rosyjskie media państwowe szeroko informowały o Rosjanach uciekających przed prześladowaniami ze strony ukraińskiego rządu – długo powtarzanym oskarżeniem, które posłużyło jako pretekst do aneksji Krymu przez Rosję w 2014 roku.⁶³ 21 lutego 2022 r., w innym przemówieniu do narodu na trzy dni przed inwazją, Putin powtórzył twierdzenia, że Ukraina jest nielegalnym tworem i że Ukraińcy gromadzą wojska, ostrzeliwiają wspierane przez Rosję separatystyczne regiony i torturują przetrzymywanych tam Rosjan.⁶⁴ 26 lutego, po rozpoczęciu inwazji, esej opublikowany na kontrolowanej przez Kreml platformie, później usunięty, chwalił Putina za "decyzję o niepozostawianiu *rozwiązania kwestii ukraińskiej* przysłym pokoleniom".⁶⁵

"Denazyfikacja" i Dehumanizacja

W okresie poprzedzającym inwazję rosyjscy urzędnicy wielokrotnie przywoływali "nazistowską" terminologię, aby odnieść się do ukraińskiego przywództwa, a "denazyfikację" określili jako jeden z celów inwazji.⁶⁶ Ta retoryka stale poszerza swój zakres, sugerując, że znaczna część lub większość ludności to naziści, a terminologia jest używana do przedstawiania Ukraińców jako stanowiących egzystencjalne zagrożenie dla Rosjan. 31 marca 2022 r. wiceprzewodniczący Dumy Państwowej Piotr Tołstoj napisał, że sytuacja z nazizmem na Ukrainie "jest jeszcze gorsza niż myśleliśmy" i że "ukraińska młodzież została przekształcona w Hitlerjugend".⁶⁷ 26 marca 2022 r. Margarita Simonjan, redaktor naczelna sieci informacyjnej RT i szefowa grupy medialnej zarządzającej Sputnikiem i RIA Nowosti, przedstawiła podobne komentarze w ogólnokrajowej audycji, stwierdzając: "Również myślałam, że nie było ich zbyt wielu ... to nie może być tak, że nasi ludzie, którzy walczyli z nami z nazizmem, że nagle tak wielu z nich stało się [nazistami]. Ale niestety ...".⁶⁸

W miarę trwania inwazji, urzędnicy wysokiego szczebla i państwowi komentatorzy medialni szerzej opisują Ukraińców w odczłowieczających kategoriach, tak aby usprawiedliwić okrucieństwa. 17 marca 2022 roku Tołstoj pojawił się na Kanale 1 i argumentował, że Rosja "straciła co najmniej jedno pokolenie Ukraińców. Młodzież została zmobifikowana".⁶⁹ 26 marca 2022 r. wpływowa propagandystka Margarita

⁶¹ Konferencja prasowa po rozmowach rosyjsko-niemieckich • Prezydent Rosji. (n.d.). Pobrano 26 maja, 2022 <http://en.kremlin.ru/events/president/news/67774>

⁶² Biden będzie gospodarzem rozmów z sojusznikami z NATO w czasie, gdy rosna obawy przed inwazją – tak jak to się stało. *Ukraina*, *The Guardian*. (n.d.). Pobrano 26 maja, 2022 z <https://www.theguardian.com/world/live/2022/feb/17/russia-ukraine-news-troops-border-latest-live-putin-biden-kyiv-russian-invasion-threat?page=with:block-620e7dc98f0866a40a9d7c6c#block-620e7dc98f0866a40a9d7c6c>

⁶³ Max Fisher, (19 luty, 2022) Bezpodstawne twierdzenia Putin o ludobójstwie wskazują na coś więcej niż wojnę. *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2022/02/19/world/europe/putin-ukraine-genocide.html>

⁶⁴ Max Fisher, (23 luty, 2022) Słowo po słowie i między wierszami: bliższe spojrzenie na przemówienie Putina. *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2022/02/23/world/europe/putin-speech-russia-ukraine.html>

⁶⁵ Наступление России и нового мира—РИА Новости, 26.02.2022. (n.d.). Pobrano 20 maja, 2022 z <https://web.archive.org/web/20220226051154/https://ria.ru/20220226/rossiya-1775162336.html>

⁶⁶ A. Troianowski (17 marca, 2022). Dlaczego Władimir Putin powołuje się na nazistów, aby usprawiedliwić swoją inwazję na Ukrainę. *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2022/03/17/world/europe/ukraine-putin-nazis.html>; Putin mówi, że "zdenazyfikuje" Ukrainę. Oto historia stojąca za tym twierdzeniem. (n.d.). *The Washington Post*. Pobrano 20 maja, 2022 z <https://www.washingtonpost.com/world/2022/02/24/putin-denazify-ukraine/>

⁶⁷ Piotr Tołstoj, Telegram: Kontakt @petr_tolstoy. (n.d.). Pobrano 20 maja, 2022 z https://t.me/petr_tolstoy/1300

⁶⁸ *Своя правда / Выпуски программы / Новый мировой порядок?* (n.d.). Pobrano 26 maja, 2022 z <https://www.ntv.ru/peredacha/SvoyaPravda/m78960/o693638/wideo/>

⁶⁹ Piotr Tołstoj, Telegram: Kontakt @petr_tolstoy. (n.d.). Pobrano 20 maja, 2022 z https://t.me/petr_tolstoy/1286

Simonjan stwierdziła: "To nie przypadek, że nazywamy ich nazistami ... To, co czyni cię nazistą, to twoja bestialska natura, twoja bestialska nienawiść i twoja bestialska gotowość do wyrwania oczu dzieciom na podstawie narodowości", dodając, że "znaczna część Ukrainy, narodu ukraińskiego, okazała się być w uścisku nazistowskiego szaleństwa".⁷⁰

Coraz częściej taka propaganda jest wykorzystywana do usprawiedliwiania okrucieństw poza polem bitwy. Ukraińska ludność cywilna i elity są opisywane Rosjanom jako ich śmiertelni wrogowie, z których niektórzy muszą zostać "zlikwidowani". W artykule redakcyjnym RIA Nowosti z 3 kwietnia zatytułowanym "Co Rosja powinna zrobić z Ukrainą", autor Timofiej Sergejtsjev odnosi się do Ukraińców w następujący sposób: "znaczna część ludności – bardzo prawdopodobne, większość z nich - została poddana reżimowi nazistowskiemu i wciągnięta w jego agendę ..." taki, który jest "większym zagrożeniem [...] niż niemiecki nazizm w stylu Hitlera;" "znaczna część mas [...] są biernymi nazistami i współnikami;" "nazifikowana większość populacji" i "nazistowskie społeczeństwo". Ponadto zapewnia, że ukraińskie elity "muszą zostać zlikwidowane, ponieważ reedukacja jest niemożliwa"; "denazyfikacja nieuchronnie obejmie de-ukrainizację" i "Ukrainizm jest ... podrzędnym elementem innej i obcej cywilizacji".⁷¹ W swoim poście na Telegramie z 5 kwietnia Miedwediew używa fikcyjnej retoryki, choć żywej i szczegółowej, która czyni ją bardziej wiarygodną, aby usprawiedliwić przemoc wobec całego pokolenia Ukraińców, których opisuje jako nazistów: "Przez ostatnie 30 lat żarliwa część Ukraińców modliła się za Trzecią Rzeszę. Dosłownie. Nazistowską symbolikę, która wywołuje obrzydzenie, można znaleźć na zdjęciach - zrobionych przez naszą armię - w praktycznie każdej jednostce wojskowej na Ukrainie, są transparenty, literatura, plakaty. Nawet kubki ze swastykami! ... Nic dziwnego, że Ukrainę, która przekształciła się w III Rzeszę i zapisała w podręcznikach historii nazwiska zdrajców i nazistowskich popleczników, spotka ten sam los. Taka Ukraina dostaje to, na co zasługuje!... Tych trudnych zadań nie można wykonać natychmiast. I nie będą wykonywane tylko na polach bitew. [podkreślenie dodane]⁷²

8 kwietnia 2022 r. gospodarz flagowego talk show na kanale Rosja-1, Władimir Sołowjow, stwierdził, że "nie będzie żadnej Ukrainy [po Zełenskim]".⁷³ Sołowjow był głośnym zwolennikiem inwazji i regularnie angażował się w skrajną retorykę. 29 marca ogłosił w swoim talk show "patriotyczny konsensus" w Rosji, że "nazistowskie szumowiny" muszą zostać "wykończone".⁷⁴ 21 kwietnia Sołowjow udostępnił na Telegramie fragment wywiadu z rosyjskim reporterem mediów państwowych, twierdząc, że "młodzież tam [na Ukrainie] została poddana mobingowi". 21 maja 2022 roku Sołowjow udostępnił (a następnie

⁷⁰ Pełny odcinek: *Своя правда / Выпуски программы / Новый мировой порядок?* (n.d.). Pobrano 26 maja, 2022 z <https://www.ntv.ru/peredacha/SvoyaPravda/m78960/o693638/video/>, Do klipu: HTB [@ntvru]. (26 marzec 2022). «Значительная часть Украины оказалась охвачена этим безумием нацизма». Маргарита Симоньян рассказала об украинских нацистах, которых на деле оказалось так много, что никто не мог себе даже представить <https://t.co/VC0GRQ1lwk> [Tweet]. HTB [@ntvru], Twitter. «Значительная часть Украины оказалась охвачена этим безумием нацизма». Маргарита Симоньян рассказала об украинских нацистах, которых на деле оказалось так много, что никто не мог себе даже представить <https://twitter.com/ntvru/status/1507605586447327234>

⁷¹ Что Россия должна сделать с Украиной. RIA Новости.<https://ria.ru/20220403/ukraina-1781469605.html>

⁷² Dmitrij Medwediew, Telegram: Kontakt @medvedev_telegram. https://t.me/medvedev_telegram/34

⁷³ *Вечер с Владимиром Соловьевым. Политика на хрустальном шаре и предсказания Жириновского. Эфир от 08.04.2022 // Смотрим.* (n.d.). (n.d.). Pobrano 22 maja, 2022, <https://smotrim.ru/video/2399418>, Do klipu: Francis Scarr [@francis_scarr], Twitter, *Вчера вечером россыиска телевизия паństwowa zblizyla się tak blisko, jak widziałem, do tego przerażającego artykułu opublikowany przez RIA Nowosti, dodałem kilka napisów (mam надежду, że wybaczyте мою поспешную работу). Первым человеком przemawiającym jest prokremlowski były ukraiński poseł. Drugi to prezenter Władimir Solowjow,* <https://twitter.com/francskal/status/1512348114254020609>

⁷⁴ *Вечер с Владимиром Соловьевым. Переговоры в Турции. Эфир от 29.03.2022. // Смотрим.* (n.d.). Pobrano 26 maja 2022 z <https://smotrim.ru/video/2396405>, Do klipu: Julia Davis [@JuliaDavisNews]. (9 kwietnia, 2022). *Тымчасем в Россыiskiej телевизии паństwowej: wraz z utratą włoskich willi w wyniku sankcji, gospodarz телевизии паństwowej Władimir Solowjow wydaje się tracić rozum. To przesłanie – przedstawianie Ukraińców jako "sataniściycznych nazistów" i twierdzenie, że Zełenski nie jest Żydem – jest powszechnie na Kremlu. телевизия паństwowa,* <https://twitter.com/JuliaDavisNews/status/1512834235937267116>

usunął) post Telegramu z popularnego rosyjskiego kanału Telegram "Pracznik z Kremla", stwierdzający, że "Ukraina jest nazistowskim guzem", podobnym do "raka mózgu", i że Rosjanie "wyzwalają część Rosji."⁷⁵

5 maja 2022 r. rosyjska politolog i profesor Uniwersytetu MGIMO Elena Ponomarjewa argumentowała w programie Rosja-1, że "Ukraina jest miejscem, w którym zaczyna się to odrodzenie [globalnego projektu nazistowskiego] ... jako antysemityzmu przeciwko Rosjanom, przeciwko wszystkiemu, co jest związane z Rosją".⁷⁶ Definicja ta odzwierciedla niejasny ruch nazistowski postrzegany przez Kreml jako antyrosyjski. 8 maja 2022 r., dzień przed Dniem Zwycięstwa, znanym jako najważniejsze i powszechnie obchodzone święto narodowe w Rosji, oznaczające sowieckie zwycięstwo nad nazistowskimi Niemcami w II wojnie światowej, które jest również znane w Rosji jako "Wielka Wojna Ojczyźniana",⁷⁷ Putin wysłał telegram do wspieranych przez Rosję separatystów we wschodniej Ukrainie, zapewniając, że Rosjanie "walczą ramię w ramię o wyzwolenie swojej ojczyzny z nazistowskiego brudu" i przysięgł, że "zwycięstwo będzie nasze, jak w 1945 roku".⁷⁸

Władze religijne wzmocniły narrację wychwalającą inwazję insynuacjami i duchowym znaczeniem. 13 marca zwierzchnik Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego, patriarchy moskiewski Cyryl, podarował prawosławną ikonę generałowi i dyrektorowi rosyjskiej Gwardii Narodowej Wiktorowi Zołotowowi, aby "zainspirować młodych żołnierzy", którzy są "na drodze do obrony Ojczyzny".⁷⁹ Generał Zołotow zaakceptował ikonę, mówiąc, że "ochroni ona rosyjską armię i przyspieszy nasze zwycięstwo" nad "nazistami".⁸⁰ 15 marca 2022 r. Aleksander Szczipkow, pierwszy zastępca przewodniczącego Wydziału Synodalnego Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego Patriarchatu Moskiewskiego ds. Stosunków ze Społeczeństwem i Mediami, przemawiał na konferencji teologicznej, argumentując, że Ukraina jest "najjaśniejszym przykładem nazizmu", dodając:

Jego Świątobliwość Patriarcha Cyryl utrzymuje ścisłą więź z ludem Bożym... szczególnie zauważalne podczas dni prób. Dotyczy to również teraz, gdy Rosja walczy z najbardziej nieludzką ideologią w historii - nazizmem.⁸¹

⁷⁵ Zrzut ekranu: Anton Barbashin [@ABarbashin], Twitter, *Główny rosyjski propagandysta Władimir Sołowjow dzieli się wiadomością, która pomaga wyjaśnić to, co już i tak jest oczywiste. Rosja prowadzi wojnę o okupację Ukrainy i wyeliminowanie ukraińskiej państwowości, "wyzwalając ją od niemieckich, anglosaskich i żydowskich kolonizatorów"*, <https://twitter.com/abarbashin/status/1528399289554243586>, Oryginalny link z konta Sołowjowa (usunięty/nie działa): Władimir Sołowjow Telegram: Kontakt @SolovievLive. <https://t.me/SolovievLive/108219>

⁷⁶ *Вечер с Владимиром Соловьевым. "Отечественная война" с Западом. Эфир от 05.05.2022 // Смотрим.* (n.d.). Pobrano 26 maja, 2022 z <https://smotrim.ru/video/2408041>, Do klipu: Julia Davis [@JuliaDavisNews], Twitter, *Po ohydnych antysemitowskich nazistowskich uwagach Ławrowa, za które Putin musiał przeprosić Izrael, nowe dyrektywy najwyraźniej wylądowały w państwowych studiach telewizyjnych. Teraz twierdzą, że Nazizm nie musi być antysemitowski i w swojej nowej odsłonie jest [werble] antysłowiański i antyrosyjski.*, <https://twitter.com/JuliaDavisNews/status/1522403876040855554>

⁷⁷ *Historia na Ukrainie powtarza się "bez końca", gdyż wylania się widmo II wojny światowej | Cornell Chronicle.* (n.d.). Pobrano 20 maja, 2022, <https://news.cornell.edu/media-relations/tip-sheets/history-repeats-endlessly-ukraine-specter-wwii-looms>

⁷⁸ *Поздравления лидерам и гражданам иностранных государств по случаю 77-й годовщины Победы в Великой Отечественной войне • Президент России.* (n.d.). Pobrano 26 maja, 2022 z <http://kremlin.ru/events/president/news/68363>

⁷⁹ *Генерал армии Виктор Золотов принял из рук Святейшего Патриарха Московского и всея Руси Кирилла икону Августовской иконы Божией Матери для главного храма Росгвардии – Новости Росгвардии.* (n.d.). Pobrano 20 maja, 2022 z <https://web.archive.org/web/20220418063718/https://rosguard.gov.ru/News/Article/general-armii-viktor-zolotov-prinyal-iz-ruk-svyatejshego-patriarxa-moskovskogo-i--vseya-rusi-kirilla--ikonu--avgustovskoj-ikony-bozhiej-materi-dlya-gll>

⁸⁰ Ibid.

⁸¹ *Святейший Патриарх Кирилл. Концептуальное влияние на общественные процессы / Статьи / Патриархия.ru.* (n.d.). Pobrano 26 maja, 2022 z <http://www.patriarchia.ru/db/text/5908596.html>

W kulturowym i narodowym kontekście rosyjskiej historii te odniesienia do II wojny światowej jawnie łączą obecną inwazję z egzystencjalną wojną Związku Radzieckiego z nazistowskimi Niemcami – wzmacniając wpływ propagandy na jej odbiorców poprzez wstrzyknięcie jej silnego elementu rosyjskiej tożsamości, narzucenie osobistego obowiązku żołnierzom i potencjalnym poborowym.⁸²

Podżeganie to jest echem innych historycznie powtarzających się katalizatorów ludobójstwa, w tym usprawiedliwiania przemocy na podstawie cnoty i przyszłego dobra lub osobistego i narodowego obowiązku wyzwolenia i zjednoczenia Rosjan i Ukraińców.⁸³

Przekazy propagandowe są zbiorczo obciążone terminami, które służyły do podżegania do innych ludobójstw⁸⁴, opisując Ukraińców lub ukraińskość jako podludzi ("zombifikowana", "bestialska natura", "podrzędny element innej i obcej cywilizacji"), chorych lub skażonych ("zaburzenie umysłu", "karmione antyrosyjską trucizną", "wyzwolić ich ojczyznę z nazistowskiego brudu") oraz jako uosobienie zła i zagrożenia egzystencjalnego ("większe zagrożenie niż ... Niemiecki nazizm", "globalny projekt nazistowski", "Hitlerjugend" itp.).

Przyzwyczajanie Rosyjskiej Publiczności do Popelniania i Akceptowania Okrucieństw

Kreml wielokrotnie zaprzeczał raportom, że jego siły dopuściły się okrucieństw, nazywając je "falszyfkatami", umożliwiając w ten sposób żołnierzom popełnianie przestępstw, a rosyjskiej opinii publicznej akceptowanie dalszych okrucieństw.⁸⁵ Kreml uczył nawet żołnierzy z 64 Samodzielnej Gwardyjskiej Brygady Strzelców Motorowych podejrzanych o masowe zabójstwa w Buczy. 18 kwietnia Putin przyznał brygadzie honorowy tytuł za "ochronę suwerenności Rosji", chwając "wielkie bohaterstwo i odwagę jednostki ... wzór do naśladowania w wypełnianiu obowiązków wojskowych, męstwa, poświęcenia i profesjonalizmu.⁸⁶ "Rosyjscy żołnierze w podatnym na wpływy wieku wojskowym są dalej indoktrynowani poprzez obowiązkową lekturę eseju Putina o "Jedności Rosjan i Ukraińców" i codzienne "informacyjne programy telewizyjne" (innych niż w niedzielę).⁸⁷

Wszyscy dostarczyciele przekazów propagandowych zachęcających do przemocy wobec Ukraińców zajmują bardzo wpływowe stanowiska, w tym przywódcy polityczni, osoby religijne i dziennikarze państwowych mediów z niemal monopolem na rozpowszechnianie informacji, na których polega ludność.⁸⁸ Ich podżeganie jest tym bardziej wpływowe na tle bezprecedensowych środków cenzury nałożonych w ostatnim czasie, oprócz i tak już restrykcyjnego środowiska medialnego. Na początku inwazji Rosja uchwaliła ustawę z nowymi sankcjami karnymi za "rozpowszechnianie celowo fałszywych informacji o" siłach zbrojnych, zagrożone karą do 15 lat więzienia; zaproponowała inną ustawę

⁸² A. Troianowski (17 marca, 2022). Dlaczego Władimir Putin powołuje się na nazistów, aby usprawiedliwić swoją inwazję na Ukrainę. The New York Times. <https://www.nytimes.com/2022/03/17/world/europe/ukraine-putin-nazis.html>

⁸³ Lider Maynard, Jonathan & Benesch, Susan "Dangerous Speech and Dangerous Ideology: An Integrated Model for Monitoring and Prevention" ("Niebezpieczna mowa i niebezpieczna ideologia. Zintegrowany model do monitorowania i zapobieganiu"). (2016) 9:3 Genocide Studies and Prevention: An International Journal, 84-86.

⁸⁴ *Id.*, 80

⁸⁵ Dmitrij Medwediew Telegram: Kontakt @medvedev_telegram. (n.d.). Pobrano 20 maja, 2022 z https://t.me/medvedev_telegram/34

⁸⁶ Командованию и личному составу 64 отдельной гвардейской мотострелковой бригады • Президент России. (n.d.). Pobrano 20 maja, 2022 z <http://www.kremlin.ru/events/president/letters/68234>

⁸⁷ A. Troianowski (17 kwietnia, 2022). Okrucieństwa w wojnie na Ukrainie mają głębokie korzenie w rosyjskim wojsku. New York Times. <https://www.nytimes.com/2022/04/17/world/europe/ukraine-war-russia-atrocities.html>

⁸⁸ Zobacz Benesch & Maynard, *Niebezpieczna mowa* str. 77-79. Nic nie wskazuje na to, że właściciele mediów państwowych, gospodarze lub redaktorzy zdystansowali się od propagandy podżegającej. W rzeczywistości redaktor naczelny Wiadomości RT i szefowa grupy medialnej zarządzającej Sputnikiem i RIA Nowosti, Margarita Simonjan, sama wyraźnie zasugerowała, że "znaczna część narodu ukraińskiego okazała się być w uścisku nazistowskiego szaleństwa", które definiuje jako składające się z "bestialskiej natury." Zobacz też wyrok sądu *Nahimana* •, par. 1024.

zezwalającą na zakaz zagranicznych mediów;⁸⁹ zablokował główne zagraniczne serwisy informacyjne oraz Facebooka i Instagrama (później moskiewski sąd podtrzymał zakaz, a wspierani przez Rosję separatyści zablokowali dostęp do platform);⁹⁰ i ograniczył dostęp do Twittera.⁹¹ Pod presją zamknęły się również inne zagraniczne media i niezależne źródła informacji.⁹² Kontrolując krajobraz medialny, państwo bardziej bezpośrednio karmi żołnierzy swoją propagandą podlegającą za pośrednictwem jedynek pozostałych źródeł informacji, w tym platform internetowych, takich jak popularny Telegram lub VK. Zwiększona kontrola państwa nad mediami pozwala również Kremłowi indoktrynować ogół społeczeństwa, aby tolerować, jeśli nie wspierać, inwazję i jej okrucieństwa, bez powszechnego oporu wewnętrznego.

W rzeczywistości istnieją dowody wskazujące, że rosyjscy żołnierze są zachęceni przez użytkowników mediów społecznościowych lub krewnych w Rosji do popełniania okrucieństw z powodu zjadliwej propagandy przedstawiającej Ukraińców, w tym cywilów, jako nazistów. Według analizy reakcji rosyjskich użytkowników na wiadomość o masowych mordach w Buczy, na nacjonalistycznych kanałach Telegramu, co najmniej połowa badanych wezwała rosyjską armię do większej przemocy, w tym komentarze w stylu "kara śmierci dla wszystkich *chocholów* (obraźliwe określenie dla Ukraińców), nie ma dla nich miejsca na tym świecie, czas zniszczyć tę pieprzoną rasę" i "musimy zabić tych skurwysynów".⁹³ W jednym z opublikowanych nagrań rozmowy telefonicznej rosyjski żołnierz dowiaduje się od krewnego, aby "strzelać do skurwysynów ... o ile to nie ty. Pieprzyć ich. Pieprzeni narkomani i naziści".⁹⁴

Istnieją liczne dowody na to, że rosyjscy żołnierze zinternalizowali propagandę państwową i albo wyrazili ludobójcze zamiary, albo dokonali okrucieństw w odpowiedzi na nią, chociaż związek przyczynowy nie jest wymagany do stwierdzenia podżegania. Ukrainka, której udało się uciec z Mariupola, powiedziała New York Timesowi, że kiedy poprosiła rosyjskiego żołnierza w punkcie kontrolnym, aby skierował ją na Ukrainę, odpowiedział: "wszystkich tam wybijemy, jedź do Rosji".⁹⁵ Według szefa wspieranej przez

⁸⁹ Текст правового акта в ИПС «Законодательство России» • Официальный интернет-портал правовой информации. (n.d.). Pobrano 26 maja, 2022 z <http://ips.pravo.gov.ru:8080/default.aspx?pn=0001202203040007>, Reuters. (5 kwietnia, 2022). Rosyjski projekt ustawy toruje drogę do szybkiego odwetu na zagranicznych mediach. <https://www.reuters.com/business/media-telecom/russian-draft-law-paves-way-fast-retaliation-against-foreign-media-2022-04-05/>

⁹⁰ Reuters. (11 maja, 2022). Wspierane przez Rosję separatystyczne regiony wschodniej Ukrainy blokują Facebook, Instagram. <https://www.reuters.com/legal/transactional/russian-backed-separatist-region-east-ukraine-blocks-facebook-instagram-2022-05-11/>

⁹¹ Rosja doprowadza cenzurę do nowych skrajności, dławiąc relacje wojenne – *The New York Times*. (n.d.). Pobrano 26 maja, 2022 z <https://www.nytimes.com/2022/03/04/world/europe/russia-censorship-media-crackdown.html>

Rosyjskie prawo mające na celu ograniczenie krytyki wojny na Ukrainie wywołuje dreszcz strachu u krytyków. CBC. <https://www.cbc.ca/news/world/russia-laws-ukraine-invasion-war-critics-1.6382168>; Dan Milmo (4 marca, 2022). Rosja blokuje dostęp do Facebooka i Twittera. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/world/2022/mar/04/russia-completely-blocks-access-to-facebook-and-twitter>; Elżbieta Culliford. (26 lutego, 2022). Twitter twierdzi, że dostęp do jego strony jest w Rosji ograniczony. Reuters. <https://www.reuters.com/technology/twitter-says-its-site-is-being-restricted-russia-2022-02-26/>.

⁹² Wiadomości AP. (21 marca, 2022). Rosyjski sąd zakazuje Facebooka i Instagrama pod zarzutem "ekstremizmu". <https://apnews.com/article/russia-ukraine-technology-business-moscow-facebook-456db70cbe8e9bb639fca9fe2d793b10>; Jillian Deutsch & Aaron Eglitis (10 maja, 2022). Represje Putina popychają niezależne rosyjskie media do kryptografii. Bloomberg Polska. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-05-10/putin-s-crackdown-pushes-independent-russian-media-into-crypto>

⁹³ Ian Garner. 'Musimy ich zabić': Odpowiedzi na w rosyjskich grupach mediów społecznościowych o doniesieniach z Buczy. (2022) *Journal of Genocide Research*, 2-5.

⁹⁴ Anne Applebaum. (25 kwietnia, 2022). Ukraina i słowa, które prowadzą do masowych mordów. *Atlantyk*. <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2022/06/ukraine-mass-murder-hate-speech-soviet/629629/>

⁹⁵ Tavernise, S., Toeniskoetter, C., Novetsky, R., Chaturvedi, A., Feldman, N., Daniel, C., Baylen, L. O., Benoist, M., Powell, D., Bonja, R., Lozano, M., Ittoop, E., & Wood, C. (18 maja, 2022). Bitwa o Azowstal: Historia żołnierza. *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2022/05/18/podcasts/the-daily/the-battle-for-azovstal-a-soldiers-story.html> o 15:56-16:52.

UNICEF infolinii dla ofiar, żołnierze wyraźnie grozili zgwałceniem "każdej nazistowskiej dziwki".⁹⁶ Według świadków w Buczy, siły rosyjskie chodziły od drzwi do drzwi, twierdząc, że "polują na nazistów" i łapią mężczyzn w wieku wojskowym.⁹⁷ Pewnego razu tłum zebrał się na placu, aby obserwować pięciu mężczyzn klęczących z zakrytymi głowami. Po egzekucji jednego z mężczyzn strzałem w tył głowy, dowódca powiedział tłumowi "... to jest brud. Jesteśmy tutaj, aby oczyścić was z brudu". Mieszkaniec Hostomel przypomniał sobie, jak wysoki rangą rosyjski oficer powiedział ośmioletniej dziewczynce "wyzwolimy cię od nazistów".⁹⁹

Zgodnie z ramami prawnymi dotyczącymi odpowiedzialności państwa, istnieją uzasadnione podstawy aby stwierdzić, że nasilająca się rosyjska kampania propagandowa stanowi łącznie bezpośrednio i publiczne podżeganie do popełnienia ludobójstwa na Ukraincach jako grupie. Bezpośredni związek przyczynowy między tym usankcjonowanym przez państwo podżeganiem a okrucieństwami w miarę trwania inwazji tylko wzrasta. Zachowanie postaci rozpowszechniających podżegające wiadomości można przypisać państwu, ponieważ wszystkie one są *de iure* lub *de facto* organami państwowymi, w tym głową państwa, kluczowymi członkami Dumy Państwowej i szefami organów bezpieczeństwa lub państwowymi mediami będącymi własnością Kremla lub pod jego skuteczną kontrolą. W związku z tym istnieją uzasadnione podstawy, aby stwierdzić, że Rosja ponosi państwową odpowiedzialność za naruszenie art. III (c) Konwencji o Ludobójstwie.

II. Dowody Ludobójczych Zamiarów

Poniższa sekcja opisuje 1) obowiązujące prawo dotyczące tego, w jaki sposób ludobójcze zamiary mogą być wykazane przez ogólny lub uzgodniony plan lub wywnioskowane ze wzorca destrukcyjnych kampanii wymierzonych w ukraińską grupę narodową oraz 2) przedstawi dowody, które mogą wykazać ludobójcze zamiary.

Obowiązujące Prawo

Tym, co wyróżnia ludobójstwo jako wyjątkową zbrodnię międzynarodową, jest "zamiar" zniszczenia chronionej grupy w całości lub w części. Sądy międzynarodowe uznają, że dochodzenie w sprawie umysłu sprawców - w przypadku braku przyznania się do winy - jest daremnym, jeśli nie niemożliwym ćwiczeniem.¹⁰⁰ Zamiast tego sądy i komisje patrzą na inne przejawy intencji, w tym "ogólny plan" lub systematyczny wzorec okrucieństw skierowanych przeciwko określonej grupie, z której można wywnioskować konkretny zamiar,¹⁰¹ lub "działania, które miały logiczną i spójną sekwencję".¹⁰²

⁹⁶Tara John, Oleksandra Ochman i Sandi Sidhu. (22 kwiecień, 2022). Rosyjskie wojska używają na Ukrainie gwałtu jako "narzędzia wojny", twierdzą organizacje praw człowieka. CNN. <https://www.cnn.com/2022/04/22/europe/ukraine-sexual-violence-allegations-russia-cmd-intl/index.html>

⁹⁷ Human Rights Watch. (21 kwietnia, 2022). Ukraina: Szlak śmierci sił rosyjskich w Buczy. <https://www.hrw.org/news/2022/04/21/ukraine-russian-forces-trail-death-bucha>; Oleksandr Stashevskiy & Nebi Qena. (4 kwietnia, 2022). Ukraina oskarża Rosję o masakrę, miasto usiane ciałami. Wiadomości AP. <https://apnews.com/article/russia-ukraine-zelenskyy-kyiv-europe-evacuations-665fd06b92852547d7b27627b99509a6>; Amnesty On już nie wróci, o 7.

⁹⁸ Human Rights Watch. (3 kwietnia, 2022). Ukraina: Oczywiste zbrodnie wojenne na obszarach kontrolowanych przez Rosję. <https://www.hrw.org/news/2022/04/03/ukraine-apparent-war-zbrodnie-rosja-kontrolowane-obszary>;

⁹⁹ Brenna Smith i Masza Froliak. (23 marca, 2022) Rosyjscy żołnierze zajęli swoje miasto, a następnie swoje domy. New York Times. <https://www.nytimes.com/2022/03/20/world/europe/russian-soldiers-video-kyiv-invasion.html>

¹⁰⁰ ICTY (Międzynarodowy Trybunał Kryminalny dla byłej Jugosławii), *Prokuratura przeciwko Jelisić, wyrok sądu apelacyjnego; Wyrok procesowy ICTR Akayesu* 523.

¹⁰¹ *Bośnia v. Serbia* par. 373

¹⁰² "Gwatemala: Pamięć ciszy" *Komisja ds. Wyjaśnień Historycznych*, luty 1999, par. 120, opisując akty ludobójstwa jako "posłuszeństwo wyższej, strategicznie zaplanowanej polityce". *Zobacz też* par. 111, "Biorąc pod uwagę serię czynów przestępczych i naruszeń praw człowieka, które miały miejsce we wskazanych regionach i okresach, które zostały przeanalizowane w celu ustalenia, czy stanowiły zbrodnię ludobójstwa, CEH stwierdza, że powtarzanie aktów destrukcyjnych, skierowanych systematycznie przeciwko grupom ludności Majów, w ramach których można wymienić eliminację przywódców i

O ogólnym planie mogą świadczyć między innymi oficjalne oświadczenia, dyrektywy, polityka i "niezmiennność stosowanych metod zabijania".¹⁰³

Międzynarodowe orzecznictwo i praktyka również przyjrzały się specyficznym aktom ludobójczym, w rozumieniu art. II, jako naświetlającym kwestię ludobójczych intencji, gdzie, jak stwierdził MTS, "charakterystyka aktów i ich wzajemny związek mogą przyczynić się do wnioskania o intencji".¹⁰⁴ Działania na podstawie art. II są konstytutywne dla ludobójstwa, a gdy są postrzegane w całości, to mogą wskazywać na ludobójcze intencje. Podczas gdy zabijanie demonstruje najbardziej bezpośrednią metodę fizycznego zniszczenia, ludobójstwo może zostać popełnione przez "dowolny" z innych wymienionych czynów, które przyczyniają się do bardziej stopniowego niszczenia grupy, w całości lub w części, szczególnie gdy są popełniane systematycznie.¹⁰⁵ Poniższe sekcje należy rozpatrywać szczególnie w świetle orzecznictwa w sprawie ludobójstwa popełnionego z zamiarem "częściowego" zniszczenia grupy. MTS wziął pod uwagę trzy czynniki zaczerpnięte z orzecznictwa, aby zinterpretować, czy część grupy, której dotyczy atak, wzrasta do poziomu ludobójstwa w oparciu o zamiar zniszczenia "częściowego". Pierwszym z nich jest to, czy docelowa część jest znacząca, czy "wystarczająco znacząca, aby mieć wpływ na grupę jako całość".¹⁰⁶ Drugim jest domena kontroli sprawcy: "powszechnie przyjmuje się, że ludobójstwo może zostać uznane za popełnione, gdy zamiarem jest zniszczenie grupy na ograniczonym geograficznie obszarze (...) [a zatem] należy rozpatrywać obszar działalności i kontroli sprawcy (...) [lub] dostępnej możliwości".¹⁰⁷ Trzecim jest kryterium "jakościowe" lub "widoczność części docelowej w grupie",¹⁰⁸ w tym w szczególności przywództwo grupy lub osoby emblematyczne dla grupy lub niezbędne do jej przetrwania.¹⁰⁹

Plan ogólny

czynów przestępczych wobec nieletnich, którzy nie mogli być celami wojskowymi, pokazuje, że jedynym wspólnym mianownikiem dla wszystkich ofiar był fakt, że należały one do określonej grupy etnicznej i uwidacznia to że czyny te zostały popełnione "z zamiarem zniszczenia, w całości lub w części" tych grup". Pisma procesowe Bośni i Hercegowiny użytecznie opisywały wnioskanie o intencjach państwa: "plan operacyjny zniszczenia grupy [...] można łatwo ustalić poprzez indukcję, poprzez globalną analizę działań przestępczych podejmowanych przez państwo przeciwko grupie docelowej". MTS, *Bośnia v. Serbia*, Ustna argumentacja procesowa z dnia 20 kwietnia 2006 r., CR/2006/34, par. 33. Zobacz także wyrok w sprawie Bośni i Hercegowiny 371. Pojęcie "intencji" państwa" można koncepcyjnie rozumieć jako przypisywanie "winy" państwu. Beatrice I. Bonafè, *Związek między odpowiedzialnością państwa i jednostki za zbrodnie międzynarodowe*, str. 123-24.

¹⁰³ Prokuratura przeciwko Krstić, wyrok Międzynarodowego Trybunału Karnego dla byłej Jugosławii, Izba Procesowa, sprawa nr IT-98-33-T, 2 sierpnia 2001, par. 572 (dowody wskazujące na planowanie ludobójstwa obejmowały "liczbę i charakter zaangażowanych sił, znormalizowany zakodowany język używany przez jednostki do przekazywania informacji o zabójstwach, skala egzekucji, niezmienności stosowanych metod zabijania wskazują, że podjęto decyzję o zabiciu wszystkich bośniackich muzułmanów w wieku wojskowym").

¹⁰⁴ Stosowanie Konwencji o zapobieganiu i karaniu zbrodni ludobójstwa (Chorwacja przeciwko Serbii), wyrok, I.C.J. Raporty 2015, par. 130.

¹⁰⁵ W celu pogłębienia dyskusji dotyczącej spektrum ludobójczej przemocy bez zabijania, które są zbyt często pomijane w decyzjach prokuratorskich, zobacz *Globalne Centrum Sprawiedliwości*, *Poza zabijaniem: Gender, Ludobójstwo i Zobowiązania Zgodne z Prawem Międzynarodowym*, grudzień 2018 r., *Pobrane z* <https://globaljusticecenter.net/files/Gender-and-Genocide-Whitepaper-FINAL.pdf>.

¹⁰⁶ *Bośnia v. Serbia* par. 198.

¹⁰⁷ Id. 199.

¹⁰⁸ *Prokuratura v. Krstić*, sprawa nr ICTY-IT-98-33, wyrok, par. 12 i 587 ("Jeśli określona część grupy jest emblematyczna dla całej grupy lub jest niezbędna do jej przetrwania, może to uzasadniać stwierdzenie, że część ta kwalifikuje się jako istotna w rozumieniu art. [III]), powołując się na raport końcowy Komisji Ekspertów ustanowionej zgodnie z rezolucją Rady Bezpieczeństwa 780 (1992), "że zamiar zniszczenia określonej części grupy, takiej jak jej przywódcy polityczni, administracyjni, intelektualni lub biznesowi, może być mocną oznaką ludobójstwa, niezależnie od rzeczywistej liczby zabitych".

¹⁰⁹ *Bośnia v. Serbia*, par. 200; Prokuratura przeciwko Zdravko Tolimir, wyrok sądu apelacyjnego, 8 kwietnia 2015, par. 263, https://www.icty.org/x/cases/tolimir/acjug/en/150408_judgement.pdf; zobacz też *Chorwacja v. Serbia*, odrębna opinia sędziego Bhandarięgo, par. 15–21.

Oficjalne lub oficjalnie zatwierdzone rosyjskie oświadczenia cytowane w poprzedniej sekcji podżegania i traktowane jako całość mogą wskazywać na "ogólny plan" częściowego zniszczenia ukraińskiej grupy narodowej, demonstrując w ten sposób ludobójcze zamiary. Najwyżsi rangą rosyjscy urzędnicy i media państwowe zaprzeczyły istnieniu narodu ukraińskiego, wyraziły niejasny cel "denazyfikacji" Ukrainy i scharakteryzowały znaczną nieokreśloną część populacji (lub "ich") jako nazistów lub śmiertelne zagrożenia, czyniąc tę grupę uzasadnionym celem zniszczenia. Tołstoj i Miedwiediew, wiceprzewodniczący Dumy Państwowej i Rady Bezpieczeństwa, przedstawili całe pokolenie Ukraińców jako nazistów ("ukraińska młodzież została przekształcona w Hitlerjugend" i "Przez ostatnie 30 lat namiętna część Ukraińców modliła się za III Rzeszę. Dosłownie."). Wpis Miedwiediewa z 5 kwietnia na Telegramie, który jest prawdopodobnie najbardziej odkrywczym stwierdzeniem długoterminowego ludobójczego planu urzędnika wysokiego szczebla na określonym stanowisku władzy nad establishmentem bezpieczeństwa: "Nic dziwnego, że po przekształceniu się w Trzecią Rzeszę i wpisaniu do podręczników historii nazwisk zdrajców i nazistowskich popleczników, ten sam los spotka Ukrainę. Taka Ukraina dostaje to, na co zasługuje!... Tych trudnych zadań nie można wykonać natychmiast. I nie będą wykonywane tylko na polach bitew".¹¹⁰ Rosyjscy żołnierze wygłaszali również oświadczenia, które mogą wskazywać na istnienie wyższego planu ("wszystkich tam wybijemy [na Ukrainie], jedź do Rosji" lub "jesteśmy tutaj, aby oczyścić was z brudu" po publicznej doraźnej egzekucji w Buczy).

Wnioskowanie o Ludobójczych Zamiarach ze Wzorca Zniszczenia Wymierzonego w Ukraińców

W trakcie inwazji, siły rosyjskie kolektywnie zbudowały wzorec konsekwentnych i wszechobecných okrucieństw wobec ukraińskich cywilów.

Masowe Zabijanie

Siły rosyjskie dokonywały na Ukrainie, na okupowanych terenach - w tym w obwodach kijowskim, sumskim i czernihowskim - łapanek ukraińskich cywilów poddawanych masowym egzekucjom, naznaczonych wspólnymi charakterystycznymi metodami zabijania.¹¹¹ Krajowi i międzynarodowi śledczy oraz analitycy, udokumentowali na tych obszarach szybko rosnącą liczbę masowych grobów i „schemat” zwłok ukraińskich cywilów znalezionych ze związanymi rękami, torturowanych i zastrzelonych z bliskiej odległości. Pełny zakres zabójstw nie będzie znany, dopóki śledczy nie zabezpieczą dostępu do miejsc kontrolowanych przez siły rosyjskie.¹¹²

¹¹⁰ https://t.me/medvedev_telegram/34

¹¹¹ Międzynarodowe Partnerstwo na rzecz Praw Człowieka (IPHR) i Prawda Prześladowuje, dowody zbrodni wojennych i naruszenia międzynarodowego prawa humanitarnego popełnione przez Federację Rosyjską podczas kampanii agresji wojskowej przeciwko Ukrainie [dalej Prawda Prześladowuje-IPHR Raport kwiecień 6-20], 2-3. <https://truth-hounds.org/wp-content/uploads/2022/05/analytical-report-6-20-kwiecień-2022-1.pdf>

¹¹² Anthony Faiola, Michael Birnbaum & Mary Ilyushina (24 kwietnia, 2022.). W Mariupolu echa historii odbijają się całkowitym zniszczeniem i ostatnim bastionem. Washington Post. <https://www.washingtonpost.com/world/2022/04/24/mariupol-ukraine-last-days/?variant=15bc93f5a1ccbb65>;

Paulina Villegas (21 kwietnia, 2022) Nowe masowe groby wskazują na zbrodnie wojenne w Mariupolu, mówią ukraińscy urzędnicy. Washington Post. <https://www.washingtonpost.com/world/2022/04/21/new-mass-grave-manhush-near-mariupol/>;
Jack Watling. (23 kwietnia, 2022) W Mariupolu Putin rządzi teraz pustkowiem wypełnionym masowymi grobami. The Guardian. <https://www.theguardian.com/world/2022/apr/23/in-mariupol-putin-now-rules-a-wasteland-pitted-with-mass-graves>;
Human Rights Watch. (26 kwietnia, 2022). Pilnie pomóżmy ukraińskim cywilom uciec z Mariupola. <https://www.hrw.org/news/2022/04/26/urgently-help-ukraine-civilians-flee-mariupol>;

Nicole Werbeck & Dustin Jones. (22 kwietnia, 2022) Jeszcze jeden możliwy masowy grób z aż 9000 ciał znalezione w pobliżu Mariupola. NPR. <https://www.npr.org/sections/pictureshow/2022/04/22/1094234731/possible-mass-groves-near-mariupol-shown-in-satellite-images>

Bucza

Udokumentowane masakry popełnione w Buczy mogą wskazywać na wzorzec na rosyjskich terytoriach okupowanych. Po wycofaniu się sił rosyjskich krajowi i międzynarodowi śledczy udokumentowali powszechne doraźne egzekucje mieszkańców zabitych z bliskiej odległości, z rękami związanymi i naznaczonych torturami.¹¹³ Obserwatorzy konsekwentnie donosili, że ciała cywilne były rozrzucone po całym mieście, w tym ciało kobiety znalezione w piwnicy po tym, jak została zgwałcona i postrzelona w głowę oraz pięć torturowanych zwłok, ze związanymi rękami i przykucniętych, w piwnicy letniego obozu dla dzieci, który był używany jako baza przez rosyjskich żołnierzy.¹¹⁴ ONZ udokumentowała setki bezprawnych zabójstw cywilów w Buczy, mieście o przedwojennej populacji około 35 000 i innych osadach na północ od Kijowa.¹¹⁵ Według szefa miejskiego domu pogrzebowego w Buczy, tylko dwa z ciał, które jego zespołu pochował w masowych grobach, były zwłokami ukraińskich żołnierzy.¹¹⁶

Według pracownika domu pogrzebu, który zebrał około 200 ciał w Buczy:

Prawie wszyscy zginęli pociskiem wystrzeloną z bliskiej odległości, albo w głowę, albo w oko... [w tym] około 50 ciał ze związanymi rękami... [z] oznakami tortur. Ich ręce i nogi zostały przestrelane. Niektóre z ich czaszek były potrzaskane tęym przedmiotem.¹¹⁷

Inny pracownik domu pogrzebowego potwierdził, że ci mieszkańcy, którzy zostali zabici, zostali znalezieni ze związanymi rękami i oznakami tortur.¹¹⁸ Rosyjskie siły okupacyjne chodziły od drzwi do drzwi, zabierając mężczyzn w wieku wojskowym na publiczne egzekucje doraźne.¹¹⁹ Według jednego ze świadków rosyjscy żołnierze przeprowadzali egzekucje "po prostu za posiadanie tatuażu z godłem narodowym Ukrainy".¹²⁰ 4 marca rosyjscy żołnierze zmusili około 40 mieszkańców do obserwowania pięciu mężczyzn rozbierających się i klęczących z koszulami na głowach, a następnie strzelając co

¹¹³ Oleksandr Stashevskyy & Nebi Qena. (4 kwietnia, 2022). Ukraina oskarża Rosję o masakrę, miasto usiane ciałami. Wiadomości AP. <https://apnews.com/article/russia-ukraine-zelenskyy-kyiv-europe-evacuation-665fd06b92852547d7b27627b99509a6>; Carlotta Gall. (11 kwietnia, 2022). "Zastrzelili mojego syna. Byłem obok niego. Byłoby lepiej, gdybym to był ja: Miesiąc terroru. New York Times. <https://www.nytimes.com/interactive/2022/04/11/world/europe/bucha-terror.html?searchResultPosition=1>; Malachy Browne, David Botti & Haley Willis. (4 kwietnia, 2022). Zdjęcia satelitarne pokazują ciała leżące w Buczy przez tygodnie, pomimo rosyjskich twierdzeń. The New York Times. <https://www.nytimes.com/2022/04/04/world/europe/bucha-ukraine-bodies.html>; Sprawdzenie rzeczywistości & Monitoring BBC. (11 kwietnia, 2022) BBC News. <https://www.bbc.com/news/60981238>. Zobacz także: Amnesty On już nie wróci.

¹¹⁴ Carlotta Gall. (11 kwietnia, 2022). "Zastrzelili mojego syna. Byłem obok niego. Byłoby lepiej, gdybym to był ja: Miesiąc terroru. The New York Times. <https://www.nytimes.com/interactive/2022/04/11/world/europe/bucha-terror.html?searchResultPosition=1>;

France 24 (21 kwietnia, 2022). Bucza: Ulica pełna ciał. <https://www.france24.com/en/live-news/20220421-bucha-a-ulica-wypelniona-cialami>;

Sarah Rainsford (16 maja, 2022) Ukraina: Dziecięcy obóz, który stał się miejscem egzekucji. Wiadomości BBC. <https://www.bbc.com/news/world-europe-61442387>

¹¹⁵ Biuro Wysokiego Komisarza ds. Praw Człowieka. (2022, 10 maja). Trudna sytuacja ludności cywilnej na Ukrainie. <https://www.ohchr.org/en/press-briefing-notes/2022/05/plight-civilians-ukraine>

¹¹⁶ Human Rights Watch. (21 kwietnia, 2022). Ukraina: Szlak śmierci rosyjskiego wojska w Buczy. <https://www.hrw.org/news/2022/04/21/ukraine-russian-forces-trail-death-bucha>

¹¹⁷ Ibid.

¹¹⁸ Ibid.

¹¹⁹ Mari Saito. (5 maja, 2022) List miłosny, dowód osobisty wskazują na rosyjskie jednostki, które terroryzowały Buczę. Reuters. <https://www.reuters.com/investigates/special-report/ukraine-crisis-bucha-kilings-soldiers/>

¹²⁰ Eliot Higgins (6 maja, 2022). Rosyjskie „fakty” z Buczy kontra dowody. Bellingcat. <https://www.bellingcat.com/news/2022/04/04/russias-bucha-facts-versus-the-evidence/>; «Стреляли либо в затылок, либо в сердце». Рассказ свидетеля казней жителей Бучи в оккупации. (n.d.). Вот Так. Pobrano 22 maja, 2022 z <https://vot-tak.tv/novosti/03-04-2022-rasstrely-zhitelej-buchi/>

najmniej jednemu w tył głowy.¹²¹ Świadek zeznał, że widział dużą kałużę krwi wzdłuż ścian tego, co wydawało się być używane jako pobliska rosyjska kwatera główna.¹²² Te publiczne egzekucje stanowiłyby dodatkowo akty ludobójstwa w rozumieniu art. II (b), poprzez wyrządzanie poważnej krzywdy zarówno zamordowanym Ukraińcom, jak i tym, którzy zostali zmuszeni do oglądania egzekucji lub dotkliwie złego traktowania krewnych.¹²³

Oprócz egzekucji z bliskiej odległości, śledczy dodatkowo udokumentowali schemat rosyjskich sił strzelających do mieszkańców Buczy znajdujących się na zewnątrz lub chroniących się w środku. Dochodzenie Amnesty International wykazało, że rosyjscy żołnierze rzucali granaty do domów i strzelali do praktycznie każdego mieszkańca na zewnątrz.¹²⁴ Jeden z żołnierzy ostrzegł mieszkańca, że "mamy rozkaz strzelania [do każdego na ulicy]".¹²⁵ W tym czasie aktywowane przez ofiary urządzenia wybuchowe zostały umieszczone na martwych ciałach - taktyka, która maksymalizuje zabijanie poprzez atakowanie mieszkańców zbierających ciała i utrudnia śledztwo poprzez niszczenie dowodów.¹²⁶

Inne Miejsca Masowego Zabijania

Rosyjscy żołnierze terroryzowali i dokonywali doraźnych egzekucji cywilów także na innych obszarach pod rosyjską okupacją. 27 lutego w Starym Bykowie siły rosyjskie zebrały co najmniej sześciu mężczyzn, których ciała – jak raportowano - znaleziono później, a niektóre ze zwłok poważnymi oznakami tortur.¹²⁷ W Nowym Bykowie, 30 marca, dzień przed wycofaniem się sił rosyjskich, rosyjscy żołnierze zabrali 8 z 21 wieśniaków przetrzymywanych w kotłowni po tym, jak powiedzieli, że mają rozkaz egzekucji 8 zatrzymanych, z których - jak raportowano - kilka ciał znaleziono dzień później z rozbitymi głowami.¹²⁸ Śledczy zidentyfikowali również egzekucje cywilów w miejscach publicznych w obwodzie czernihowskim.¹²⁹ Zastępca dyrektora czernihowskiej regionalnej kostnicy zgłosił dużą liczbę zwłok przybywających ze strzałami w tył głowy, w stylu egzekucji, w tym 20 procent ze związanymi rękami.¹³⁰ W różnych ukraińskich miastach mieszkańcy donosili, że siły rosyjskie otwarcie strzelają do cywilów na ulicy.¹³¹ W Irpinie rosyjscy żołnierze – jak raportowano - strzelali do mieszkańców idących ulicą i jeździli po ich ciałach czołgami.¹³² Według regionalnego urzędnika, 100 cywilów zginęło pod rosyjską

¹²¹ Human Rights Watch. (3 kwietnia, 2022). Ukraina: Oczywiste zbrodnie wojenne na obszarach kontrolowanych przez Rosję. <https://www.hrw.org/news/2022/04/03/ukraine-apparent-war-crimes-russia-controlled-areas>

¹²² Ibid.

¹²³ Kvočka i in. (IT-98-30/1), par. 149.

¹²⁴ Amnesty International. (6 maja, 2022). "On nie wróci": Zbrodnie wojenne w północno-zachodnich obszarach obwodu kijowskiego, 7-9,16.

¹²⁵ Carlotta Gall. (11 kwietnia, 2022). "Zastrzelili mojego syna. Byłem obok niego. Byłoby lepiej, gdybym to był ja: Miesiąc terroru. The New York Times. <https://www.nytimes.com/interactive/2022/04/11/world/europe/bucha-terror.html?searchResultPosition=1>

¹²⁶ Human Rights Watch. (21 kwietnia, 2022). Ukraina: Szlak śmierci sił rosyjskich w Buczy. <https://www.hrw.org/news/2022/04/21/ukraine-russian-forces-trail-death-bucha>

¹²⁷ Human Rights Watch. (3 kwietnia, 2022). Ukraina: Oczywiste zbrodnie wojenne na obszarach kontrolowanych przez Rosję. <https://www.hrw.org/news/2022/04/03/ukraine-apparent-war-crimes-russia-controlled-areas>; Ukraina: Egzekucje, tortury podczas okupacji rosyjskiej. (18 maja, 2022). *Human Rights Watch*. <https://www.hrw.org/news/2022/05/18/ukraine-executions-torture-during-russian-occupation>

¹²⁸ Ukraina: Egzekucje, tortury podczas okupacji rosyjskiej. (18 maja, 2022). *Human Rights Watch*. <https://www.hrw.org/news/2022/05/18/ukraine-executions-torture-during-russian-occupation>

¹²⁹ Ibid.

¹³⁰ Mark MacKinnon. (18 kwietnia, 2022). Ciała, podobnie jak złe wspomnienia, wciąż przychodzą do czernihowskiej kostnicy na Ukrainie. *Globe and Mail*. <https://www.theglobeandmail.com/world/article-ukraine-russia-chernihiv-civilian-deaths/>

¹³¹ Amnesty International, *On już nie wróci*, 26.

¹³² Międzynarodowe Partnerstwo na rzecz Praw Człowieka (IPHR) i Prawda Prześladowuje, Dowody zbrodni wojennych i naruszeń międzynarodowego prawa humanitarnego, popełnionych przez Federację Rosyjską podczas kampanii agresji wojskowej na Ukrainę. (5 maja, 2022) [dalej Prawda Prześladowuje -IPHR Raport 22 marca-5 kwietnia] https://truth-hounds.org/wp-content/uploads/2022/04/final_22-march-5-april-3-eng_proof.pdf; Na zrujnowanych przedmieściach Kijowa mieszkańcy pytają:

okupacją w Sumach, w tym ciała znalezione skute kajdankami z oznakami tortur i strzałami w głowę.¹³³ Rosyjscy żołnierze wchodzili bezpośrednio do domów i schronów, aby zabijać cywilów.¹³⁴ 7 marca w Worzelu rosyjscy żołnierze – jak raportowano - wtargnęli do piwnicy, wrzucili granat dymny do środka i ostrzelali cywilów, którzy próbowali uciec.¹³⁵ Według szefa oddziału żołnierzy-ochotników w pobliskiej wsi Motyżyn, rosyjski transporter opancerzony jechał ulicą strzelając losowo do domów z ciężkiego karabinu maszynowego.¹³⁶

Chociaż Mariupol znajduje się pod rosyjską kontrolą i dlatego pozostaje niedostępny do badań naziemnych, analizy zdjęć satelitarnych ujawniły, że od marca br. nastąpił szybki i masowy rozwój cmentarzy i masowych grobów w okolicach miasta.¹³⁷

Celowe Ataki na Schrony, Drogi Ewakuacyjne i Korytarze Humanitarne

Siły rosyjskie systematycznie atakowały miejsca schronienia, drogi ewakuacyjne i konwoje ewakuacyjne podróżujące pociągiem, łodzią, samochodem lub autobusem, w tym te z białymi flagami i znakami z napisem "dzieci".¹³⁸

16 marca siły rosyjskie przeprowadziły precyzyjne naloty (bomby kierowane laserowo) na Regionalny Teatr Dramatyczny na placu w sercu Mariupola,¹³⁹ zabijając blisko 600 cywilów.¹⁴⁰ Według OBWE "bezsporne" jest, że "zniszczenie teatru, który był wyraźnie oznaczony jako schronienie dzieci przez znaki po obu stronach, i w którym schroniło się wielu cywilów, było celowe".¹⁴¹ W czasie nalotu teatr był

"Co zrobiliśmy Putinowi, że nas tak mordują?". France 24. <https://www.france24.com/en/europe/20220422-in-ruined-kyiv-suburb-residents-ask-what-have-we-done-to-putin-to-be-slaughtered-like-this>

¹³³ Prawda Prześladuje-IPHR Raport 22 marca-5 kwietnia, 3

¹³⁴ Amnesty International. (7 kwietnia, 2022). Ukraina: Wojska rosyjskie dokonują pozasądowych egzekucji cywilów w oczywistych zbrodniach wojennych – nowe świadectwo. <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2022/04/ukraine-russian-forces-extrajudicially-executing-civilians-in-apparent-war-crimes-new-testimony/>;

¹³⁵ Human Rights Watch. (3 kwietnia, 2022). Ukraina: Oczywiste przestępstwa wojenne na obszarach kontrolowanych przez Rosję. <https://www.hrw.org/news/2022/04/03/ukraine-apparent-war-crimes-russia-controlled-areas>

¹³⁶ Carlotta Gall. (11 kwietnia, 2022). "Zastrzelili mojego syna. Byłem obok niego. Byłoby lepiej, gdybym to był ja: Miesiąc terroru. The New York Times. <https://www.nytimes.com/interactive/2022/04/11/world/europe/bucha-terror.html?searchResultPosition=1>

¹³⁷ Stephanie Stamm & Emma Brown. (6 maja, 2022) Masowe groby na Ukrainie ujawniają rosnącą liczbę śmiertelnych ofiar. The Wall Street Journal. <https://www.wsj.com/articles/mass-graves-in-ukraine-reveal-mounting-death-toll-11651829402>; Anthony Faiola, Michael Birnbaum & Mary Ilyushina 24 kwietnia, 2022). W Mariupolu echa historii, całkowite zniszczenie i ostatni bastion. The Washington Post. <https://www.washingtonpost.com/world/2022/04/24/mariupol-ukraine-last-days/?variant=15bc93f5a1cbb65>;

Paulina Villegas (21 kwietnia, 2022) Nowe masowe groby wskazują na zbrodnię wojenną w Mariupolu, mówią ukraińscy urzędnicy. The Washington Post. <https://www.washingtonpost.com/world/2022/04/21/new-mass-grave-manhush-near-mariupol/>; Jack Watling. (23 kwietnia, 2022) W Mariupolu Putin rządzi teraz pustkowiem wypełnionym masowymi grobami. The Guardian <https://www.theguardian.com/world/2022/apr/23/in-mariupol-putin-now-rules-a-wasteland-pitted-with-mass-graves>;

Human Rights Watch. (26 kwietnia, 2022). Pilnie pomóżmy ukraińskim cywilom uciec z Mariupola. <https://www.hrw.org/news/2022/04/26/urgently-help-ukraine-civilians-flee-mariupol>;

Nicole Werbeck & Dustin Jones. (22 kwietnia, 2022) Jeszcze jeden możliwy masowy grób z aż 9000 ciał znalezione w pobliżu Mariupola. <https://www.npr.org/sections/pictureshow/2022/04/22/1094234731/possible-mass-groves-near-mariupol-shown-in-satellite-images>

¹³⁸ B. Sullivan (31 marca, 2022). Ukraińcy płyną niebezpiecznym szlakiem z oblężonego Mariupola do bezpiecznego miejsca. NPR. <https://www.npr.org/2022/03/31/1089705434/ukraine-russia-war-mariupol-zaporizhzhia>

¹³⁹ W 2015 roku lokalne władze usunęły "rosyjski" z nazwy teatru, a w lipcu 2021 roku nakazały przeprowadzenie wszystkich przedstawień w języku ukraińskim. <https://apnews.com/article/Russia-ukraine-war-mariupol-theater-c321a196fbd568899841b506afcac7a1>

¹⁴⁰ Dla. 26 https://www.ohchr.org/sites/default/files/2022-03/HRMMU_Update_2022-03-26_EN.pdf;

<https://www.reuters.com/world/europe/thousands-civilians-mariupol-may-have-died-past-month-un-tells-reuters-2022-03-29/>

¹⁴¹ Raport OBWE 48.

znany jako główny schron miasta, miejsce zaopatrzenia Czerwonego Krzyża i informacji związanych z ewakuacją, a słowa "dzieci" namalowane gigantycznymi literami na chodniku flankującym przednie i tylne wejścia, wyraźnie widoczne z nieba i satelitów.¹⁴² 17 marca rosyjska artyleria uderzyła w szkołę i dom kultury w pobliżu Charkowa, zabijając – według ukraińskich urzędników - najmniej 21 osób.¹⁴³ 7 maja rosyjskie samoloty zbombardowały szkołę w obwodzie ługańskim, zabijając około 60 ukrywających się tam cywilów.¹⁴⁴

Od końca lutego do początku marca, według dogłębnego śledztwa, siły rosyjskie nieustannie ostrzeliwały jedyną pozostałą drogę ucieczki dla cywilów uciekających z Motyżyn.¹⁴⁵ Od 24 marca 2022 r. do początku kwietnia, podczas 39-dniowego oblężenia Czernihowa, siły rosyjskie zaatakowały jedyną pozostałą wówczas drogę dostępu do obszarów kontrolowanych przez Ukrainę.¹⁴⁶ Na początku marca przedstawiciel MKCK oświadczył, że uzgodniona droga ewakuacyjna z Mariupola została zaminowana.¹⁴⁷ 6 marca siły rosyjskie uporczywie ostrzeliwały, według świadków nawet co dziesięć minut, główne skrzyżowanie na drodze do Kijowa, podczas gdy setki cywilów uciekały z północy.¹⁴⁸ Tego dnia w Irpinie siły rosyjskie ostrzelały zniszczony most – w czasie ucieczki ewakuowanych, zabijając - według New York Timesa - co najmniej cztery osoby, (atak został zweryfikowany przez zdjęcia i filmy).¹⁴⁹ 8 kwietnia siły rosyjskie ostrzelały stację kolejową w Kramatorsku, gdzie około 4 000 cywilów czekało na ewakuację, zabijając 57 osób i raniąc około 100.¹⁵⁰

Siły rosyjskie ostrzelały także inne konwoje ewakuacyjne, zabijając cywilów uciekających przed przemocą w obwodach kijowskim, charkowskim i czernihowskim, w tym natychmiast po udzieleniu im pozwolenia na wyjazd.¹⁵¹ 28 lutego siły rosyjskie otworzyły ogień na pojazdy cywilne w obwodzie

¹⁴² W 2015 roku lokalne władze usunęły "rosyjski" z nazwy teatru, a w lipcu 2021 roku nakazały przeprowadzenie wszystkich przedstawień w języku ukraińskim. <https://apnews.com/article/Russia-ukraine-war-mariupol-theater-c321a196fbd568899841b506afcac7a1>; *Bomba uderzyła w teatr ukrywający setki ludzi - Oto jak jedna kobieta przeżyła - BBC News.* (n.d.). Pobrano 26 maja, 2022 <https://www.bbc.com/news/world-europe-60835106>.

¹⁴³ Wiadomości CBS. (17 marca, 2022). Ukraiński burmistrz mówi, że zabito 21 osób, kiedy szkoła i dom kultury zostały trafione rosyjskimi pociskami artyleryjskimi. <https://www.cbsnews.com/news/russia-ukraine-war-meresa-mayor-kharkiv-21-killed-school-community-center-shelling/>

¹⁴⁴ Rob Picheta, Olga Voitovych, Lizzy Yee, Svitlana Budzhak-Jones, Mick Krever i Olha Konovalova (8 maja, 2022). Istnieje obawa, że zginęły dziesiątki ludzi, po tym, jak Rosja zbombardowała szkołę, w której schronili się Ukraińcy, mówi urzędnik. CNN. <https://www.cnn.com/2022/05/08/europe/luhansk-school-bombing-ukraine-russia-intl/index.html>

¹⁴⁵ The Wall Street Journal. (12 maja, 2022). Ukraińska "Droga śmierci" pokazuje jak Rosjanie strzelali do cywilów: śledztwo wideo. <https://www.youtube.com/watch?v=OUHU5UjnGtw>

¹⁴⁶ *Ukraina: Cywile w oblężonym Czernihowie potrzebują podstawowych produktów | Essentials Human Rights Watch.* (n.d.). Pobrano 26 maja 2022 z <https://www.hrw.org/news/2022/03/31/ukraine-civilians-besieged-chernihiv-need-access-essentials>; *Oblężenie Czernihowa, Ukraina | The New York Times.* (n.d.). Pobrano 26 maja, 2022 z

<https://www.newyorker.com/news/dispatch/the-siege-of-Czernihów>

¹⁴⁷ *Tak się stało: rosyjski ostrzał po raz kolejny uniemożliwia ewakuację – Ukraina – BBC News.* (n.d.). Pobrano 26 maja, 2022 z https://www.bbc.com/news/live/world-europe-60635927ns_mchannel=social&ns_source=twitter&ns_campaign=bbc_live&ns_linkname=6225c463980bea49f4b73c%26Evacuation%20route%20out%20of%20Mariupol%20was%20mined%20%20Red%20Cross%20says%262022-03-07T08%3A47%3A05%2B00%3A00&ns_fee=0&pinned_post_locator=urn:asset:db771701-6dc4-4ec6-80c5-bf4be97ab054&pinned_post_asset_id=6225c463980bea49f4b73c&pinned_post_type=udział

¹⁴⁸ Human Rights Watch. (8 marca, 2022). Ukraina: Rosyjski atak zabija uciekających cywilów.

<https://www.hrw.org/news/2022/03/08/ukraine-russian-assault-kills-fleeing-civilians>

¹⁴⁹ Dwoje ukraińskich dzieci zginęło "na moich oczach" podczas próby ewakuacji, mówi urzędnik. (n.d.). The Washington Post. Pobrano 20 maja, 2022 z <https://www.washingtonpost.com/world/2022/03/06/russian-forces-shelling-irpin>

¹⁵⁰ CNN, C. W., Frederik Pleitgen, Ben Wedeman, Vasco Cotovio & Ivana Kottasová. (n.d.). Okrucieństwa piętrzą się na całej Ukrainie. CNN było świadkiem niektórych horrorów. CNN. Pobrano 20 maja, 2022 z <https://www.cnn.com/2022/04/14/europe/ukraine-russia-atrocities-eyewitness-intl-cmd/index.html>;

Prawda Prześladowuje-IPHR Raport 6-20 kwietnia, 6.

¹⁵¹ Międzynarodowe Partnerstwo na rzecz Praw Człowieka. (b.d.). Dowody zbrodni wojennych i naruszeń międzynarodowego prawa humanitarnego popełnione przez Federację Rosyjską podczas kampanii militarnej agresji na Ukrainę. Prawda prześladowuje. <https://prawda-hounds.org/wp-content/uploads/2022/05/analytical-report-6-20-april-2022-1.pdf>; Charków: Wycofanie się Rosji z

czernihowskim i kijowskim - bez sił ukraińskich w pobliżu - zabijając i raniąc pasażerów, w tym większość członków rodziny ewakuującej się z Hostomla.¹⁵² 12 marca siły rosyjskie ostrzelały z ciężkiej broni cywilny konwój 12-15 samochodów uciekających z Makarowa, po tym, jak pozwoliły im przejechać, zabijając - według ocalałego - wielu pasażerów.¹⁵³ 15 marca, według naocznego świadka, rosyjscy żołnierze ostrzelali konwój po tym, jak pozwolili mu opuścić Hawronszczynę, zabijając pasażerów.¹⁵⁴ 12 kwietnia siły rosyjskie ostrzelały konwoje ewakuujące miasta w obwodzie kijowskim, zabijając – między innymi - pięciu cywilów w jednym samochodzie. ¹⁵⁵ 14 kwietnia siły rosyjskie ostrzelały cywilny autobus w obwodzie charkowskim, zabijając siedem osób i raniąc 27.¹⁵⁶

Te ataki na schrony i drogi ewakuacyjne niszczą możliwe bezpieczne schronienia lub ucieczkę dla ukraińskich cywilów, często zamykając ich na obszarach, gdzie siły rosyjskie pozbawiają ludność niezbędnych środków do życia - co zostanie omówione poniżej.

Masowe Bombardowanie Obszarów Mieszkalnych

Oprócz celowego atakowania obszarów schronienia dla Ukraińców, siły rosyjskie szeroko stosowały broń z natury masową, o szerokim zasięgu lub amunicję kasetową,¹⁵⁷ atakując gęsto zaludnione obszary w co najmniej ośmiu obwodach (prowincjach) Ukrainy, w tym w Czernihowie, Dniepropietrowsku, Doniecku, Charkowie, Chersoniu, Mikołajowie, Odessie i Sumach.¹⁵⁸ W Czernihowie miejscowi poinformowali, że siły rosyjskie wielokrotnie używały amunicji kasetowej i atakowały kolejkę cywilów czekających na chleb, zabijając co najmniej 12 i raniąc dziesiątki innych, którzy zostali zabrani do szpitala, który następnego dnia został ostrzelany przez rosyjskie siły.¹⁵⁹ W Borodiance, w dniach 1-2 marca, siły rosyjskie rozpoczęły ciągłą serię dużych nalotów, uderzając w osiem budynków mieszkalnych, w których mieszka 600 rodzin, i zabijając co najmniej 40 mieszkańców – z których wielu schroniło się w budynkach, ze strachu przed zastrzeleniem na zewnątrz.¹⁶⁰ 7 kwietnia, według ukraińskiej prokuratury, 26 osób zginęło w Borodiance w wyniku ostrzału budynków mieszkalnych.¹⁶¹ 10 kwietnia siły rosyjskie ostrzelały dzielnice mieszkalne w obwodzie charkowskim, zabijając 10 cywilów.¹⁶²

innego kluczowego ukraińskiego miasta ujawnia nowe dowody okrucieństw — CNN. (b.d.). Pobrano 26 maja, 2022 z <https://edition.cnn.com/2022/05/13/europe/ukraine-russia-charkiv-atrocities-intl/index.html>.

¹⁵² Human Rights Watch. (2 maja, 2022). Ukraina: Siły rosyjskie ostrzelały pojazdy cywilne. <https://www.hrw.org/news/2022/05/02/ukraine-russian-forces-fired-civilian-vehicles>

¹⁵³ Amnesty International, *On już nie wróci*, 17.

¹⁵⁴ Mo Abbas, Matt Bradley, Yelyzaveta Kovtun (24 kwietnia, 2022). "Próbowali uciec": Ukraińiec mówi, że widział rosyjskie siły strzelające do cywilów. NBC News. <https://www.nbcnews.com/news/world/russia-ukraine-war-attack-civilian-convoy-havronschchyna-war-crime-rcna25628>

¹⁵⁵ Prawda przesładuje-IPHR Report kwiecień 6-20, 5.

¹⁵⁶ Ibid.

¹⁵⁷ Zakazana przez Konwencję o broni kasetowej z 2010 r., której stronami jest 110 państw.

¹⁵⁸ Human Rights Watch. (11 maja, 2022) Intensywne i trwałe szkody: ataki z użyciem amunicji kasetowej na Ukrainie. <https://www.hrw.org/report/2022/05/11/intense-and-lasting-harm/cluster-munition-attacks-ukraine>; *Aktualne informacje na temat sytuacji w zakresie praw człowieka na Ukrainie*. (n.d.). Organizacja Narodów Zjednoczonych. https://www.ohchr.org/sites/default/files/2022-03/HRMMU_Update_2022-03-26_EN.pdf par. 9-11;

Ukraina: Śmiertelne ataki zabijają i ranią cywili, niszczą domy. Human Rights Watch. (n.d.). Pobrano 22 maja, 2022 z <https://www.hrw.org/news/2022/03/18/ukraine-deadly-attacks-kill-injure-civilians-destroy-homes>; Wywiad: Broń wojenna na Ukrainie. (2022). Human Rights Watch. <https://www.hrw.org/news/2022/03/24/interview-weapons-war-ukraine>; Prawda przesładuje-IPHR Report 22 marca-5 kwietnia.

¹⁵⁹ W Czernihowie sceny śmierci i zniszczenia po rosyjskiej okupacji - The Washington Post. (n.d.). Pobrano 22 maja, 2022 z <https://www.washingtonpost.com/world/2022/04/05/chernihiv-scene-death-destruction/>

¹⁶⁰ Amnesty International, *On już nie wróci*, 21-26.

¹⁶¹ Prawda przesładuje-IPHR Report 6-20 kwietnia, w 6.

¹⁶² Ibid.

3 marca siły rosyjskie zrzuciły w Czernihowie w pobliżu sklepów spożywczych, szpitali i przedszkola, w krótkim odstępie czasu, 8 niekierowanych bomb powietrznych ("głupich"), zabijając 47 cywilów, z których większość stała w kolejce po chleb.¹⁶³ Tego dnia w mieście Izium rosyjskie naloty zabiły co najmniej ośmiu cywilów i znacznie uszkodziły centralny szpital.¹⁶⁴ Mieszkańcy konsekwentnie informują, że siły rosyjskie otwarcie strzelają do cywilów i bombardują budynki mieszkalne, szkoły, kościoły, szpitale – co wydaje się być równoznaczne z polityką wojskową.¹⁶⁵ Według UNICEF setki szkół zostały trafione bronią wybuchową.¹⁶⁶

Rosyjskie Oblężenia Wojskowe: Celowe i Systematyczne Tworzenie Warunków Zagrożających Życiu

Siły rosyjskie bezlitośnie bombardują Ukraińców od wewnątrz i na zewnątrz oraz jednocześnie i celowo brutalnie oblegają miasta, co stanowi systematyczne działania zgodne z art. II (c) Konwencji o Ludobójstwie (który oznacza ludobójstwo, gdy są czyny są popełniane ze szczególnym zamiarem).¹⁶⁷ Skoordynowane działania rosyjskiego wojska mające na celu pozbawienie mieszkańców Ukrainy podstawowych potrzeb i uwięzienie ich w zagrażających życiu warunkach pokazują, że oblężenia są obliczone na doprowadzenie do ich fizycznego zniszczenia.¹⁶⁸ Według UNICEF, na dzień 15 kwietnia 1,4 mln osób w dotkniętej konfliktem wschodniej Ukrainie nie ma dostępu do czystej wody, a kolejne 4,6 mln osób nie ma odpowiedniego dostępu do wody.

Zniszczenie Kluczowej Infrastruktury

W obleganych miastach siły rosyjskie zastosowały podobny schemat wczesnego uderzenia w infrastrukturę dostarczającą wodę i energię oraz w źródła komunikacji, a następnie atakowały placówki

¹⁶³ Amnesty International (9 marca, 2022) Ukraina: Rosyjski atak powietrzny „głupich bomb” zabił cywilów w Czernihowie - nowe śledztwo i zeznania. <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2022/03/ukraine-russian-dumb-bomb-air-strike-kills-civilians-in-czernihiv-new-investigation-and-testimony/>;

Human Rights Watch (10 marca, 2022) Ukraina: Rosyjskie bomby zrzucone z powietrza uderzyły w dzielnicę mieszkalną. <https://www.hrw.org/news/2022/03/10/ukraine-russian-air-dropped-bombs-hit-residential-area>;

Ashleigh Stewart. (4 maja, 2022). Oblężenie Czernihowa: Mieszkańcy opowiadają o pięciu tygodniach horroru pod rosyjskim terrorem. Global News. <https://globalnews.ca/news/8808055/czernihow-ukraine-war-aftermath/>

¹⁶⁴ Amnesty International. (16 marca, 2022). Ukraina: Po ciągłym ataku sił rosyjskich oblężone miasto Izium w punkcie krytycznym – nowe świadectwo. <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2022/03/ukraine-beleaguered-town-of-izium-at-breaking-point-after-constant-attack-from-russian-forces-new-testimony/>

¹⁶⁵ Co najmniej 200 osób obawiało się śmierci w domach zbombardowanych przez Rosję, mówią urzędnicy - The New York Times. (n.d.). Pobrano 20 maja, 2022 z <https://www.nytimes.com/2022/04/05/world/asia/ukraine-civilians-russia-borodyanka.html>;

Ukraina: Śmiertelne ataki zabijają, ranią cywilów, niszczą domy | Human Rights Watch. (n.d.). Pobrano 20 maja, 2022 r. z <https://www.hrw.org/news/2022/03/18/ukraine-deadly-attacks-kill-injure-civilians-destroy-homes>;

We wschodniej Ukrainie rosyjskie wojsko niszczy miasta, aby je przejąć. (n.d.). Washington Post. Pobrano 20 maja, 2022 z <https://www.washingtonpost.com/world/2022/04/07/izyum-eastern-ukraine-razing-towns/>;

K. Collins, D. Ivory, J. Huang, C.S. Queen, L. Higgins, J. Ruderman, K. White & B.G. Wong (23 marca, 2022). Rosyjskie ataki na cywilne cele zniszczyły codziennie życie na Ukrainie. The New York Times. <https://www.nytimes.com/interactive/2022/03/23/world/europe/ukraine-civilian-attacks.html>

¹⁶⁶ Dzieci na Ukrainie potrzebują zakończenia tej wojny – ich przyszłość wisi na włosku. (n.d.). Pobrano 20 maja, 2022 z <https://www.unicef.org/press-releases/children-ukraine-need-end-war-their-futures-hang-balance>

¹⁶⁷ We wschodniej Ukrainie rosyjskie wojsko niszczy miasta, aby je przejąć. (n.d.). Washington Post. Pobrano 20 maja, 2022 z <https://www.washingtonpost.com/world/2022/04/07/izyum-eastern-ukraine-razing-towns/>

¹⁶⁸ Dowody zbrodni wojennych i naruszeń prawa humanitarnego popełnione przez Federację Rosyjską podczas kampanii agresji wojskowej przeciwko Ukrainie. (2022). Międzynarodowe partnerstwo na rzecz praw człowieka. https://truth-hounds.org/wp-content/uploads/2022/04/final_22-march-5-april-3_eng_proof.pdf; Reuters. (10 marca, 2022). Rosja zablokowała ewakuację z części ukraińskiego miasta - gubernator regionalny. <https://www.reuters.com/world/russia-blocked-evacuation-part-ukrainian-town-regional-governor-2022-03-10/>;

Wiadomości BBC. (31 marca, 2022). Wojna na Ukrainie: Rosja blokuje autobusy jadące do Mariupola, mówi Ukraina. <https://www.bbc.co.uk/news/world-europe-60938429>

medyczne, magazyny zbożowe¹⁶⁹ i centra dystrybucji pomocy, demonstrując strategię wojskową i politykę celowego tworzenia śmiertelnych warunków ukraińskim mieszkańcom.¹⁷⁰

W Buczy, 4 marca, w ciągu tygodnia od przybycia, siły rosyjskie uderzyły w wieżę ciśnienia i gazownię, odcinając mieszkańców od wody, gazu i ogrzewania.¹⁷¹ Podobnie, pod koniec marca, w ciągu tygodnia od oblężenia Czernihowa przez siły rosyjskie, miasta o przedwojennej populacji około 300 000, większość miasta straciła prawie cały dostęp do wody, elektryczności, ogrzewania i komunikacji telefonicznej.¹⁷² Patolodzy sądowi szacują, że około 700 osób zginęło podczas 39-dniowego oblężenia Czernihowa, w tym niektóre z oznakami tortur, chociaż liczba ofiar śmiertelnych nadal rośnie.¹⁷³ Kiedy siły rosyjskie zaczęły atakować Izium, z przedwojenną populacją około 45 000, całe miasto szybko stało się całkowicie zależne od dostaw żywności i pomocy humanitarnej, która docierała tylko do niektórych cywilów, głównie w dużych schronach bombowych.¹⁷⁴

Podobnie, na początku oblężenia Mariupola, miasta portowego z przedwojenną populacją około 450 000, około 2 marca, rosyjskie wojsko zbombardowało źródła energii elektrycznej, wody, gazu i komunikacji w mieście w krótkim odstępie czasu.¹⁷⁵

Pojawiają się również dowody na to, że Rosja przeprowadziła cyberataki na krytyczną ukraińską infrastrukturę, w tym systemy łączności i sieć energetyczną, z potencjałem odcięcia milionów Ukraińców od energii elektrycznej, na której polegają, aby przetrwać, w tym od dostępu do informacji o wojnie.¹⁷⁶ Rosyjskie siły zniszczyły również wieże telewizyjne, odcinając starszych mieszkańców, którzy, w celu uzyskania informacji o nagłych wypadkach, polegają na transmisjach telewizyjnych.¹⁷⁷

¹⁶⁹ Ukraina twierdzi, że Rosja kradnie zboże, co może pogorszyć kryzys żywnościowy. (n.d.). The Washington Post. Pobrano 20 maja, 2022 z <https://www.washingtonpost.com/world/2022/05/05/ukraine-grain-theft-russia-hunger-war>

¹⁷⁰ Prawda prześladuje-IPHR Raport 6-20 kwietnia, 10.

¹⁷¹ Julia Gorbunowa. (30 marca, 2022). Dewastacja i straty w Buczy na Ukrainie. Human Rights Watch.

<https://www.hrw.org/news/2022/03/30/devastation-and-loss-bucha-ukraine>

¹⁷² Human Rights Watch. (2022, 31 marca). Ukraina: Cywile w oblężonym Czernihowie potrzebują niezbędnych rzeczy.

<https://www.hrw.org/news/2022/03/31/ukraine-civilians-besieged-chernihiv-need-access-essentials>

¹⁷³ Ashleigh Stewart. (4 maja, 2022) Oblężenie Czernihowa: Mieszkańcy opowiadają o pięciu tygodniach horroru pod rosyjskim terrorem. Global News. <https://globalnews.ca/news/8808055/chernihiv-ukraine-war-aftermath/>; Międzynarodowe Partnerstwo na rzecz Praw Człowieka. (6-20 kwietnia, 2022). Dowody zbrodni wojennych i naruszeń międzynarodowego prawa humanitarnego popełnionych przez Federację Rosyjską podczas kampanii agresji wojskowej na Ukrainę. Prawda prześladuje.

¹⁷⁴ Amnesty International. (16 marca, 2022). Ukraina: Oblegane miasto Izium w punkcie krytycznym po ciągłym ataku sił rosyjskich – nowe świadectwo. <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2022/03/ukraine-beleaguered-town-of-izium-at-breaking-point-after-constant-attack-from-russian-forces-new-testimony/>

¹⁷⁵ Pierwsza osoba: Miesiąc w piwnicy Mariupola. (19 kwietnia, 2022). Wiadomości ONZ.

<https://news.un.org/en/story/2022/04/1116422>;

Głosy z oblężenia Mariupola. (30 marca, 2022). <https://www.washingtonpost.com/world/2022/03/30/mariupol-siege-the>

<https://washingtonpost.com/world/2022/03/30/mariupol-siege-voices-ukraine-war/>

¹⁷⁶ Ukraina twierdzi, że udaremniła potężne rosyjskie włamanie do sieci energetycznej. (12 kwietnia, 2022). AP News.

<https://apnews.com/article/russia-ukraine-kyiv-technology-business-hacking-0147e33bc1846a3f8039f9c65a1b4b50>;

Ukraina twierdzi, że udaremniła rosyjski cyberatak na sieci elektroenergetyczne. Reuters. (n.d.). Pobrano 20 maja, 2022 z <https://www.reuters.com/world/europe/russian-hackers-tried-sabotage-ukrainian-power-grid-officials-researchers-2022-04-12/>;

D. E. Sanger & K. Conger (10 maja, 2022). Dochodzenie stwierdza, że Rosja stała za cyberatakami w okresie poprzedzającym wojnę na Ukrainie. The New York Times. <https://www.nytimes.com/2022/05/10/us/politics/russia-cyberattack-ukraine-war.html>

¹⁷⁷ Amnesty International. (1 kwietnia). Ukraina: Rosyjska taktyka okrutnych wojennych oblężeń stoi za bezprawnym zabijaniem cywilów – nowe zeznania i śledztwo. <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2022/04/ukraine-russias-cruel-siege-warfare-tactics-unlawfully-killing-civilians-new-testimony-and-investigation/>

Ataki na opiekę zdrowotną

Do 25 maja Światowa Organizacja Zdrowia (WHO) udokumentowała 248 ataków na ukraiński system opieki zdrowotnej.¹⁷⁸ Konsekwentne ataki rosyjskich sił na ośrodki okołoporodowe i szpitale położnicze są szczególnie dowodem ludobójczych zamiarów. Ataki te stanowią cztery z pięciu aktów ludobójstwa zgodnie z art. II (a)-(d), polegających na zabijaniu lub wyrządzaniu poważnych szkód cywilom wewnątrz pomieszczeń lub zaatakowanych, zaostrowaniu już narzuconych warunków zagrażających życiu oraz uniemożliwianiu ukraińskim kobietom bezpiecznego porodu. Ataki na służbę zdrowia w Mariupolu tworzą wyraźny schemat. 9 marca siły rosyjskie zbombardowały wyraźnie rozpoznawalny i działający Dom Położniczy i Szpital Dziecięcy w Mariupolu.¹⁷⁹ Do 26 marca, na bardzo wczesnym etapie oblężenia, z sześciu szpitali dwa zostały już zniszczone, a trzy uszkodzone, podczas gdy pozostałe obiekty działały z ograniczonym personelem i bez ogrzewania, odpowiednich zapasów, elektryczności lub wody.¹⁸⁰ Podczas rosyjskich oblężeń mieszkańcy mówili o uciekaniu się do gotowania śniegu lub czerpaniu wody z kotłów do ogrzewania.¹⁸¹

Niszczenie i Konfiskata Artykułów Pierwszej Potrzeby, Pomocy Humanitarnej i Zboża

Według ukraińskich urzędników i pracowników rolnych, rosyjskie siły zniszczyły magazyny i gospodarstwa rolne lub przejęły całe gospodarstwa rolne, maszyny i ogromne zapasy zboża na okupowanym terytorium, w tym skonfiskowały i wywiozły do Rosji setki tysięcy ton zboża.¹⁸² Siły rosyjskie wielokrotnie blokowały lub przejmowały dostawy pomocy humanitarnej oraz pracowników lub konwoje mające na celu ewakuację ukraińskiej ludności cywilnej oraz kradły oblężonym mieszkańcom podstawowe artykuły pierwszej potrzeby.¹⁸³ W odpowiedzi na pytanie zadane w czasie wywiadu, na temat tego, czy Rosja używa głodu jako broni, dyrektor wykonawczy Światowego Programu Żywnościowego ONZ, David Beasley, stwierdził, że "nie ma wątpliwości, że żywność jest używana jako broń wojenna na wiele różnych sposobów". Jeśli chodzi o linie zaopatrzenia dla najbardziej potrzebujących cywilów, Beasley powtórzył te same obawy, co inni rzecznicy ONZ, zauważając, że "są miejsca, w których siły rosyjskie obległy miasto i nie pozwalają nam na dostęp, którego potrzebujemy".¹⁸⁴

¹⁷⁸ Światowa Organizacja Zdrowia. System monitoringu ataków na opiekę zdrowotną (SSA).

<https://extranet.who.int/ssa/LeftMenu/PublicReportList.aspx?start=2022-02-24&end=2022-05-26&countryList=229&typeList=0>

¹⁷⁹ Sprawozdanie OBWE, str. 46-47; *Atak na szpital w Mariupolu: Badanie, w jaki sposób siły rosyjskie uderzyły w ukraiński szpital położniczy i dziecięcy*. (n.d.). Pobrano 20 maja, 2022.

<https://www.cnn.com/interactive/2022/03/europe/mariupol-maternity-hospital-attack/index.html>; *Aktualne informacje na temat sytuacji w zakresie praw człowieka na Ukrainie*. (2022). Biuro Wysokiego Komisarza ONZ ds. Praw Człowieka, par. 18.

https://www.ohchr.org/sites/default/files/2022-03/HRMMU_Update_2022-03-26_EN.pdf

¹⁸⁰ *Aktualne informacje na temat sytuacji w zakresie praw człowieka na Ukrainie*. (2022). Biuro Wysokiego Komisarza ONZ ds. Praw Człowieka. https://www.ohchr.org/sites/default/files/2022-03/HRMMU_Update_2022-03-26_EN.pdf, Dla. 25; *Ostatni bastion Mariupola zrównany z ziemią przez bezlitosny atak Rosji* – *The Washington Post*. (n.d.). Pobrano 26 maja, 2022 z <https://www.washingtonpost.com/world/2022/04.04./mariupol-ukraine-last-days/?variant=15bc93f5a1cbb65>; Toby Luckhurst & Olga Pona. (25 kwietnia, 2022). "Nie wyobrażasz sobie warunków" - pojawiają się relacje o rosyjskich obozach zatrzymań. BBC. <https://www.bbc.com/news/world-europe-61208404>

¹⁸¹ Amnesty International (1 kwietnia, 2022). Ukraina: Okrutna taktyka rosyjskich wojennych oblężeń bezprawnie zabija cywilów – nowe zeznania i śledztwo. <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2022/04/ukraine-russias-cruel-siege-warfare-tactics-unlawfully-killing-civilians-new-testimony-and-investigation/>

¹⁸² Ukraina twierdzi, że Rosja kradnie zboże, co może pogorszyć kryzys żywnościowy. (n.d.). *The Washington Post*. Pobrano 20 maja, 2022 z <https://www.washingtonpost.com/world/2022/05/05/ukraine-grain-theft-russia-hunger-war/>; Rosja oskarżona o grabież gospodarstw rolnych na Ukrainie na skalę przemysłową. (2022, 12 maja). *Financial Times*. <https://www.ft.com/content/d28cc77d-9de3-4988-bdba-cfab77268ea3>

¹⁸³ Human Rights Watch. (3 kwietnia, 2022). Ukraina: Oczywiste zbrodnie wojenne na obszarach kontrolowanych przez Rosję. <https://www.hrw.org/news/2022/04/03/ukraine-apparent-war-crimes-russia-controlled-areas>

¹⁸⁴ *Pełny wywiad: szef Światowego Programu Żywnościowego David Beasley w "Face the Nation" - CBS News*. (n.d.). Pobrano 20 maja, 2022 z <https://www.cbsnews.com/video/full-interview-world-food-programme-chief-david-beasley-on-face-the-nation/>;

Inne Miejsca Gdzie Panują Warunki Zagrożenia Życia

W Jagodno, wiosce na południe od Czernihowa, rosyjscy żołnierze przetrzymywali ponad 350 osób, prawie całą populację, przez 28 dni w piwnicy szkolnej bez wentylacji, w skrajnie przeludnionych i niehigienicznych warunkach, co spowodowało śmierć dziesięciu osób z powodu uduszenia i fatalnych warunków.¹⁸⁵ Cywile z obwodów kijowskiego i czernihowskiego, z którymi rozmawiali pracownicy Human Rights Watch, opisywali, że byli przetrzymywani przez kilka dni lub tygodni w niehigienicznych i duszących warunkach z niewielką ilością jedzenia lub bez jedzenia, niewystarczającą ilością wody i bez dostępu do toalet.¹⁸⁶ Podczas okupacji Buczy, według pracowników cmentarza, sześć osób w domu seniorów zmarło z głodu.¹⁸⁷ 21 kwietnia prezydent Putin bezpośrednio zarządził całkowitą blokadę huty Azowstal "tak, aby mucha nie mogła się przedostać", mimo że w tym czasie pozostawało tam 1000 cywilów.¹⁸⁸ Według zdjęć satelitarnych i filmów opublikowanych przez ukraińskich urzędników i świadków, siły rosyjskie utworzyły również tak zwane obozy "filtracyjne", w których mieszkańcy są przesłuchiwanymi, torturowani i pozbawiani podstawowych do życia produktów.¹⁸⁹

Gwałt i Przemoc Seksualna

Skala doniesień o przemocy seksualnej i gwałtach na obszarach okupowanych przez Rosję sugeruje powszechny i systematyczny schemat działań, popełniany przez siły rosyjskie.¹⁹⁰ Misja Obserwacyjna ONZ ds. Praw Człowieka na Ukrainie nadal "otrzymuje oskarżenia o gwałt, w tym gwałt zbiorowy, usiłowanie gwałtu, wymuszoną nagość, groźby przemocy seksualnej wobec cywilnych kobiet i dziewcząt, mężczyzn i chłopców".¹⁹¹ Lokalni mieszkańcy, sędziowie śledczy, wolontariusze, ukraińscy urzędnicy i

patrz też *Ukraina: Drugi konwój ONZ dociera do Sumy, dostęp do Mariupola udaremniony. Aktualności ONZ.* (n.d.). Pobrano 20 maja, 2022 z <https://news.un.org/en/story/2022/03/1115252>

¹⁸⁵ <https://www.hrw.org/news/2022/05/18/ukraine-executions-torture-during-russian-occupation>

¹⁸⁶ Ukraina: Egzekucje, tortury podczas okupacji rosyjskiej. (18 maja, 2022). *Human Rights Watch.*

<https://www.hrw.org/news/2022/05/18/ukraine-executions-torture-during-russian-occupation>

¹⁸⁷ Bridget Sleap. (2 maja, 2022). Starsi ludzie nie są już niewidzialnymi ofiarami wojny na Ukrainie. Human Rights Watch.

<https://www.hrw.org/news/2022/05/02/older-people-no-longer-invisible-casualties-war-ukraine>

¹⁸⁸ Luke Harding & Andrew Roth (22 kwietnia, 2022). Siły rosyjskie oskarżone o potajemne pochówki ludności cywilnej Mariupola w masowych grobach. The Guardian. <https://www.theguardian.com/world/2022/apr/21/russian-forces-accused-of-secret-burials-of-civilians-in-mariupol>

¹⁸⁹ Rosyjskie obozy filtracyjne: Ukraińcy muszą znosić brutalny proces, aby uciec z terytorium zajmowanego przez Rosję. Oto, co to oznacza – CNN. (n.d.). <https://edition.cnn.com/2022/05/23/europe/russia-ukraine-filtration-camps-intl-cmd/index.html>; Toby Luckhurst i Olga Pona. (25 kwietnia, 2022) "Nie można sobie wyobrazić tych warunków" – pojawiają się relacje o rosyjskich obozach zatrzymań. Wiadomości BBC. <https://www.bbc.com/news/world-europe-61208404>; Film pokazuje Rosyjski "obóz filtracyjny", mówi biuro burmistrza Mariupola. (n.d.). The Washington Post.

<https://www.washingtonpost.com/world/2022/05/06/ukraine-mariupol-russian-filtration-camp-video/>; Zdjęcia satelitarne pokazują rosyjskie "miasto namiotowe" zbudowane dla Ukraińców. (n.d.). The Washington Post.

<https://www.washingtonpost.com/world/2022/03/27/russian-camps-outside-mariupol/>; Prawda prześladowuje-IPHR Raport 22 marca - 5 kwietnia, 13.

¹⁹⁰ Tara John, Oleksandra Ochman i Sandi Sidhu. (22 kwietnia, 2022). Rosyjskie wojska używają gwałtu jako "narzędzia wojny" na Ukrainie, twierdzą grupy obrońców praw człowieka. CNN. <https://www.cnn.com/2022/04/22/europe/ukraine-sexual-violence-allegations-russia-cmd-intl/index.html>; Human Rights Watch. (3 kwietnia, 2022). Ukraina: Oczywiste zbrodnie wojenne na obszarach kontrolowanych przez Rosję. <https://www.hrw.org/news/2022/04/03/ukraine-apparent-war-crimes-russia-controlled-areas>; Bethan McKernan. (4 kwietnia, 2022). Gwałt jako broń: pojawia się ogromna skala przemocy seksualnej na Ukrainie. The Guardian. <https://www.theguardian.com/world/2022/apr/03/all-wars-are-like-this-used-as-a-weapon-of-war-in-ukraine>; Międzynarodowe Partnerstwo na rzecz Praw Człowieka. (22 marca-5 kwietnia, 2022). Dowody zbrodni wojennych i naruszeń międzynarodowego prawa humanitarnego popełnionych przez Federację Rosyjską podczas kampanii agresji wojskowej na Ukrainę. Prawda prześladowuje.

¹⁹¹ *Briefing prasowy szefowej misji obserwacyjnej ONZ ds. praw człowieka na Ukrainie Matyldy Bogner, Organizacja Narodów*

międzynarodowi śledczy odkryli wzorec przemocy seksualnej na całej Ukrainie, w tym w obwodach donieckim, charkowskim, chersońskim, kijowskim, mikołajewskim i winnickim.¹⁹² Raporty obejmują zbiorowe gwałty na matkach, razem z ich dziećmi, gwałty w domach lub schroniskach ofiar oraz gwałty na rodzicach, na oczach dzieci i odwrotnie.¹⁹³ Human Rights Watch zweryfikowała brutalne akty przemocy seksualnej w wiosce z regionu Charkowa, będącej w tym czasie pod rosyjską kontrolą, w szkole udzielającej schronienia głównie kobietom i dziewczętom, gdzie rosyjski żołnierz wielokrotnie gwałcił wieśniaczkę trzymając ją na muszce oraz ranił jej szyję i twarz.¹⁹⁴ Według ukraińskiej rzeczniczki praw obywatelskich rosyjscy żołnierze zgwałcili w Buczy 11-letniego chłopca, podczas gdy jego matka była przywiązana do krzesła i zmuszona do patrzenia.¹⁹⁵ Amnesty International udokumentowała relację kobiety ze wsi na wschód od Kijowa, w której "dwóch rosyjskich żołnierzy weszło do jej domu, zabiło jej męża, a następnie trzymając ją na muszce wielokrotnie zgwałciło, podczas gdy jej mały syn ukrywał się w sąsiednim pomieszczeniu kotłowni".¹⁹⁶ Takie przypadki powodują dodatkowe ludobójcze akty zadawania poważnej krzywdy psychicznej członków rodziny, zmuszonych do bycia świadkami.

Gwałt i przemoc seksualna mogą być dowodem ludobójstwa, jako świadectwo zarówno ludobójczych zamiarów, jak i czynów zgodnie z art. II (b), (c) i (d) oraz art. II (a), gdy następstwem jest egzekucja lub śmierć spowodowana torturami.¹⁹⁷ Gwałt i przemoc seksualna powodują dobrze udokumentowane, długoterminowe, fizyczne i biologiczne zniszczenie poprzez ekstremalną traumę, prowadząc do samobójstw, chorób przenoszonych drogą płciową oraz niezdolności lub niechęci do prokreacji.

W swoim podsumowaniu, mówiącym, iż ISIS narzuciło środki zapobiegania narodzinom społeczności jazydzkiej poprzez gwałt, Komisja Śledcza ds. Syryjskiej Republiki Arabskiej przytoczyła zeznania eksperta od psychologii traumy, który leczył setki jazydzkich kobiet i dziewcząt po tym, jak były przetrzymywane przez ISIS, że kobiety i dziewczęta "nie chciały wyjść za mąż, lub kontemlować relacji z mężczyznami teraz lub w przyszłości".¹⁹⁸ Według ukraińskiej rzeczniczki praw obywatelskich, rosyjscy żołnierze powiedzieli kobietom i dziewczętom przetrzymywanym w piwnicy przez 25 dni, że "zgwałcą

Zjednoczonych na Ukrainie. (n.d.). Pobrano 20 maja, 2022.

<https://ukraine.un.org/en/181201-press-briefing-head-un-human-rights-monitoring-mission-ukraine-matilda-bogner>; Podczas gdy kobiety i dziewczęta stanowią większość ofiar, mężczyźni i chłopcy również byli celem ataków seksualnych. Patrz np. Graham-Emma Graham - Harrison. (3 maja, 2022). Mężczyźni i chłopcy wśród domniemanych ofiar gwałtów przez rosyjskich żołnierzy na Ukrainie. The Guardian. <https://www.theguardian.com/world/2022/may/03/men-and-boys-among-alleged-victims-by-russian-soldiers-in-ukraine>

¹⁹² Lorenzo Tondo i Isobel Koshiw (25 kwietnia, 2022). Dowody na to, że część ukraińskich kobiet zostało zgwałconych, zanim zostały zabite, mówią lekarze. The Guardian. <https://www.theguardian.com/world/2022/apr/25/evidence-ukraine-women-raped-before-being-killed-say-doctors-russia-war>

¹⁹³ Relief Web. (19 kwietnia, 2022). Przemoc seksualna i konflikt na Ukrainie - kwiecień 2022 - Ukraina.

<https://reliefweb.int/report/ukraine/sexual-violence-and-ukraine-conflict-april-2022>;

Garin Flowers. (6 maja, 2022). Rosyjscy żołnierze oskarżeni o gwałcenie kobiet, mężczyzn i dzieci na Ukrainie. Yahoo news.

<https://news.yahoo.com/russian-soldiers-accused-of-raping-women-men-and-children-in-ukraine-224021315.html>

¹⁹⁴ Human Rights Watch. (2022, 3 kwietnia). Ukraina: Oczywiście zbrodnie wojenne na obszarach kontrolowanych przez Rosję.

<https://www.hrw.org/news/2022/04/03/ukraine-apparent-war-crimes-russia-controlled-areas>

¹⁹⁵ Garin Flowers. (6 maja, 2022). Rosyjscy żołnierze oskarżeni o gwałcenie kobiet, mężczyzn i dzieci na Ukrainie. Yahoo news.

<https://news.yahoo.com/russian-soldiers-accused-of-raping-women-men-and-children-in-ukraine-224021315.html>

¹⁹⁶ Amnesty International. (7 kwietnia, 2022). Ukraina: Rosyjskie siły pozasądowo dokonują egzekucji cywilów w oczywistych zbrodniach wojennych – nowe świadectwo. <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2022/04/ukraine-russian-forces-extrajudicially-executing-civilians-in-apparent-war-crimes-new-testimony/>

¹⁹⁷ Patrz *Chorwacja v. Serbia* par. 166. *Zobacz też* Rada Praw Człowieka ONZ, "Przyszli, żeby zniszczyć": Przeszłość ISIS przeciw Jazydom, 15 czerwca 2016 r., A/HRC/32/CRP.2, par. 140. <https://www.refworld.org/docid/57679c324.html>.

Komisja Śledcza ds. Arabskiej Republiki Syrii ustaliła, że ISIS popełniło czyn zabroniony na mocy art. II (c), zniewalając seksualnie jazydzkie kobiety i dziewczęta, poddane wielokrotnym gwałtom, pozbawione jedzenia, wody i opieki medycznej.

¹⁹⁸ *Id.* par. 145. *Zobacz też* wyniki Human Rights Watch dotyczące wojny w Kosowie: "Jednym z celów, którym gwałt w wojnie mógł służyć, było zniechęcenie kobiet do reprodukcji w przyszłości". Human Rights Watch, Kosowo: Gwałt jako broń "czystek etnicznych". (1 marca, 2000). https://www.hrw.org/legacy/reports/2000/fry/Kosov003-02.htm#P186_35892

je do tego stopnia, że nie będą chciały kontaktów seksualnych z żadnym mężczyzną, aby uniemożliwić im posiadanie ukraińskich dzieci".¹⁹⁹

W 2016 r. komisja śledcza stwierdziła, że gwałt ludobójczy stanowi środek zapobiegania narodzinom zgodnie z art. II (d), co również zostało uznane przez MTS, gdy "wpływa to na zdolność członków grupy do prokreacji".²⁰⁰ W pierwszych dwóch tygodniach kwietnia ukraińska Rzeczniczka Praw Człowieka, Ludmiła Denisowa, otrzymała 400 zgłoszeń przypadków gwałtów popełnionych przez rosyjskich żołnierzy.²⁰¹ W Buczy rzeczniczka poinformowała, że rosyjscy żołnierze przetrzymywali w piwnicy przez 25 dni i systematycznie gwałcili grupę około 25 kobiet i dziewcząt w wieku 14-24 lat w wyniku czego doszło do dziewięciu ciąż.²⁰² Według naocznego świadka, zarejestrowanego przez ONZ, wśród Ukraińców istnieje powszechna obawa, że gwałt jest wykorzystywany przez Rosję jako broń wojenna.²⁰³

Inne przypadki sugerują, że morderstwo zostało poprzedzone lub przyspieszone gwałtem lub spowodowało myśli samobójcze. Pod Kijowem znaleziono na poboczu drogi, częściowo spalone zwłoki nagich kobiet.²⁰⁴ W Borodiance znaleziono ciało mężczyzny mocno posiniaczone, z torbą na głowie, związanymi rękami i ściągniętymi spodniami.²⁰⁵ Ukraiński psycholog opowiedział o leczeniu trzech ofiar w wieku 16-20 lat, które cierpiały na myśli samobójcze po zbiorowych gwałtach dokonanych przez rosyjskich żołnierzy: "wszystkie zasadniczo opowiadały tę samą historię" (wskazując na systematyczną praktykę), trzech do pięciu żołnierzy wtargnęło do ich domów, zmuszając ich do poddaństwa domowego i poddając ich zbiorowemu gwałtowi.²⁰⁶

Dostępne są również nagrania, opublikowane przez ukraińskie tajne służby (SBU), rosyjskich żołnierzy przyznających się - i zachęcanych przez małżonków - do popełnienia gwałtu.²⁰⁷ Skala przemocy seksualnej w tej wojnie ujawni się dopiero z czasem, choć prawdopodobnie nigdy w pełni nie wyjdzie na jaw. Istnieje wiele powodów, dla których osoby, które przeżyły, nie chcą zgłaszać gwałtu nawet swoim rodzinom, ze względów, które obejmują stygmatyzację, obwinianie siebie samego, skrajną traumę, wstyd,

¹⁹⁹ Yogita Limaye. (11 kwietnia, 2022) Konflikt na Ukrainie: "Rosyjscy żołnierze zgwałcili mnie i zabili mojego męża". Wiadomości BBC. <https://www.bbc.com/news/world-europe-61071243>

²⁰⁰ Chorwacja w par. 166.

²⁰¹ Kyiv Independent [@KyivIndependent]. (27 kwietnia, 2022). ⚡ W pierwszych dwóch tygodniach kwietnia ukraiński rzecznik praw obywatelskich otrzymał 400 zgłoszeń gwałtów popełnionych przez rosyjskich żołnierzy. Rzecznik Praw Obywatelskich Ludmiła Denisowa powiedziała Suspilne, że raporty w większości pochodziły z tymczasowo okupowanych terytoriów lub niedawno wyzwolonych obszarów. [Tweet]. <https://twitter.com/KyivIndependent/status/1519320459115966466>

²⁰² Yogita Limaye. (11 kwietnia, 2022) Konflikt na Ukrainie: "Rosyjscy żołnierze zgwałcili mnie i zabili mojego męża". Wiadomości BBC. <https://www.bbc.com/news/world-europe-61071243>;

Carlotta Gall. (11 kwietnia, 2022) "Zastrzelili mojego syna. Byłem obok niego. Byłoby lepiej, gdybym to był ja: Miesiąc terroru Buczy. The New York Times. <https://www.nytimes.com/interactive/2022/04/11/world/europe/bucha-terror.html?searchResultPosition=1>.

²⁰³ Pierwsza osoba: Miesiąc w piwnicy Mariupola. (19 kwietnia, 2022). Wiadomości ONZ. <https://news.un.org/en/story/2022/04/1116422>

²⁰⁴ Bethan McKernan. (4 kwietnia, 2022). Gwałt jako broń: pojawia się ogromna skala przemocy seksualnej na Ukrainie. The Guardian. <https://www.theguardian.com/world/2022/apr/03/all-wars-are-like-this-used-as-a-weapon-of-war-in-ukraine>

²⁰⁵ CNN, C. W., Frederik Pleitgen, Ben Wedeman, Vasco Cotovio i Ivana Kottasová. (n.d.). Okrucieństwa piętrzą się na całej Ukrainie. CNN było świadkiem niektórych horrorów. CNN. Pobrano 20 maja, 2022 z <https://www.cnn.com/2022/04/14/europe/ukraine-russia-atrocities-eyewitness-intl-cmd/index.html>

²⁰⁶ "Straciła przytomność kiedy to się działo i jest naprawdę wzięczna, że to zrobiła". Co wiemy o gwałtach na Ukrainie przez rosyjskich żołnierzy. (n.d.). Медиазона. Pobrano 20 maja 2022 z https://zona.media/translate/2022/04/19/rape_eng

²⁰⁷ СБ України [@ServiceSsu]. (2022, April 12). Дружини російських загарбників закликають своїх чоловіків гвалтувати українських жінок Це шокує перехоплення СБУ відображає моральні цінності не лише окупантів, а й їхніх близьких та рідних, 80% яких зараз підтримують війну в Україні <https://t.co/2C0vF0Msb8> [Tweet]. <https://twitter.com/ServiceSsu/status/1513867211315757056>;

obawy dotyczące bezpieczeństwa lub braku pomocy i możliwości dochodzenia sprawiedliwości.²⁰⁸ Ofiary przemocy seksualnej w konfliktach zbrojnych mogą spotkać się z wykluczeniem ze swoich społeczności, odrzuceniem ze strony rodziny lub zostać uznane za niezdolne do małżeństwa, szczególnie w bardziej patriarchalnych społeczeństwach.²⁰⁹ Na Ukrainie dwie kobiety, które przeżyły gwałt w okręgu browarskim, zgłosiły, że były ofiarami po raz drugi, gdy zostały oskarżone przez ich społeczność o współpracę lub otrzymywanie specjalnych przysług od rosyjskich żołnierzy za seks.²¹⁰

Przymusowy Transfer

Transfer rosyjskich dzieci na dużą skalę do Rosji, lub na terytorium kontrolowane przez Rosję, może oznaczać "przymusowe przeniesienie dzieci z grupy do innej grupy" zgodnie z art. II (e) Konwencji o Ludobójstwie. W ostatnim tygodniu, kwietnia minister spraw zagranicznych Rosji ogłosił, że od 24 lutego z Ukrainy do Rosji przeniesiono ponad 1 milion osób, w tym ponad 180 000 dzieci.²¹¹ Podczas gdy Rosja twierdzi, że ewakuacje są dobrowolne, Ukraińcy są wyraźnie zmuszeni do ucieczki ze względu na rosyjską inwazję, a uchodźcy i urzędnicy donoszą o przenoszeniu siłą lub groźbie użycia siły.²¹² Według Ukraińskiego Komisarza Praw Obywatelskich ponad 121 000 dzieci zostało przymusowo deportowanych do Rosji, gdzie wprowadzane zostały ustawodawstwo zmiany, w celu przyspieszenia adopcji dzieci z Donbasu.²¹³ Ponadto ukraińscy i rosyjscy urzędnicy poinformowali, że niektóre ukraińskie dzieci deportowane do Rosji będą musiały uczęszczać na lekcje z rosyjskim językiem wykładowym.²¹⁴ Pod koniec marca MSZ Ukrainy poinformowało o przymusowym przewiezieniu ponad 2000 dzieci z Donbasu do Rosji. Rosyjskie Ministerstwo Obrony potwierdziło później podobną liczbę dzieci przeniesionych z tego regionu do Rosji, bez udziału Ukrainy.²¹⁵ 18 kwietnia ukraińscy urzędnicy poinformowali, że siły rosyjskie siłą przeniosły do Rosji 40 000 mieszkańców Mariupola. Oprócz aktów art. II (e), te siłowe transfery na dużą skalę można scharakteryzować jako czystki etniczne. MTS zauważył, że czystki etniczne lub "uczynienie obszaru jednorodnym etnicznie poprzez użycie siły lub

²⁰⁸ Zobacz oświadczenia Wysokiego Komisarza ONZ ds. Praw Człowieka i Szefa Misji Obserwacyjnej Praw Człowieka ONZ na Ukrainie, <https://www.ohchr.org/en/statements-and-speeches/2022/05/ukraine-update-human-rights-council-special-session> („Ocaleni często nie chcą udzielić wywiadu z powodu strachu i piętna”); oraz <https://ukraine.un.org/en/181201-press-briefing-head-un-human-rights-monitoring-mission-ukraine-matilda-bogner> („Ogólnie jednak stwierdziliśmy, że ofiary przemocy seksualnej i ich rodziny oraz przyjaciele niechętnie rozmawiają z powodu napiętnowania... Z czasem skala tych naruszeń stanie się wyraźniejsza.”)

²⁰⁹ E. F. Rosenberg (2021). *Płeć i ludobójstwo w XXI wieku: jak zrozumienie płci może poprawić zapobieganiu ludobójstwa i reagowaniu na nie*. New Line Institute. https://newlinesinstitute.org/wp-content/uploads/Final-Edits_Gender-and-Genocide-Conference-Report_ep-Final.pdf, 6.

²¹⁰ *Ukraina oskarżyła rosyjskich żołnierzy o wykorzystywanie gwałtów jako narzędzia wojny. Te dwie kobiety mówią, że sprawiedliwość trudno tu osiągnąć* - CNN. Pobrano 26 maja, 2022 z <https://edition.cnn.com/2022/05/09/europe/ukraine-russian-soldiers-brovary-rape-victims/index.html>

²¹¹ Reuters. (30 kwietnia, 2022). Od 24 lutego ponad 1 mln osób ewakuowało się z Ukrainy do Rosji, mówi Ławrow. <https://www.reuters.com/world/more-than-1-mln-ludzie-ewakuowani-ukraina-rosja-od-lut-24-says-lavrov-2022-04-30/>; Co się stało w 66 dniu wojny na Ukrainie. (30 kwietnia, 2022) The New York Times.

<https://www.nytimes.com/live/2022/04/30/world/ukraine-russia-war-news>

²¹² Maria Iljuszyna (30 marca, 2022). Ukraina twierdzi, że Rosja siłą przeniosła tysiące ludzi z Mariupola. Oto jedna dramatyczna relacja. The Washington Post. <https://www.washingtonpost.com/world/2022/03/30/ukraine-mariupol-russia-evacuation-filtration/>; Co się stało w 66 dniu wojny na Ukrainie. (2022, 30 kwietnia) The New York Times.

<https://www.nytimes.com/live/2022/04/30/world/ukraine-russia-war-news>

²¹³ Ewelina U. Ochab (10 kwietnia, 2022). Ukraińskie dzieci przymusowo przenoszone i poddawane nielegalnym adopcjom. Forbes. <https://www.forbes.com/sites/ewelinaochab/2022/04/10/ukrainian-children-forcibly-transferred-and-subjected-to-illegal-adoptions/?sh=5072c55c30e0>

²¹⁴ Joahua Zitzer (23 kwietnia, 2022). Rosja siłą przesiedliła dziesiątki mariupolskich dzieci na Daleki Wschód, 6000 mil od ich domów, mówi ukraiński urzędnik. Business Insider. <https://www.businessinsider.com/russia-forcibly-moved-mariupol-children-6000-miles-away-ukraine-official-2022-4?r=US&IR=T>

²¹⁵ Reuters. (3 maja, 2022). Moskwa twierdzi, że wśród tysięcy ludzi przewiezionych z Ukrainy do Rosji jest 1847 dzieci. <https://www.reuters.com/world/europe/moscow-says-1847-children-among-thousands-transported-ukraine-russia-2022-05-03/>

zastraszania, w celu usunięcia osób z danych grup z tego obszaru" ... może być znaczącym czynnikiem, wskazującym na obecność określonego zamiaru [zniszczenia]".²¹⁶

Niszczenie obiektów kultury i miejsc kultu religijnego

Do dnia 2 maja br. UNESCO potwierdziło, że od 24 lutego zniszczeniu uległo 120 obiektów kultury i miejsc kultu religijnego²¹⁷. W dniu 12 marca wojska rosyjskie namierzyły i zbombardowały jeden z najświętszych prawosławnych obiektów na Ukrainie²¹⁸. W Izium rosyjskie bomby zniszczyły inną ukraińską cerkiew, która przetrwała czasy II wojny światowej²¹⁹. Mieszkańcy Irpienia stwierdzili, że wojska rosyjskie rozmyślnie ostrzelały ogniem artyleryjskim irpińskie centrum kulturalne, próbując tym samym wymazać ukraińskie dziedzictwo kulturowe tego miasta²²⁰. Zgodnie z orzecnictwem sądowym ataki na obiekty kulturalne i miejsca kultu religijnego „mogą zgodnie z prawem zostać uznane za dowody zamiaru fizycznego wyniszczenia danej grupy”²²¹.

Zamiar częściowego zniszczenia

Jak wskazano powyżej, zniszczenie „części” stanowiącej cel grupy może zostać uznane za ludobójstwo, biorąc pod uwagę wielkość lub znaczenie tej części oraz stopień kontroli sprawców. Do dnia 24 maja 2022 r. Biuro Wysokiego Komisarza ONZ ds. Praw Człowieka oficjalnie odnotowało, że podczas wojny zostało zabitych 3930 osób cywilnych, a 4532 zostało rannych²²², chociaż zastrzega, że liczba zabitych może być wielokrotnie wyższa, jako że doniesienia z obszarów, gdzie toczą się ciężkie walki są mocno opóźnione²²³. Wielkość „części” grupy będącej celem określa nie tylko sama szacunkowa liczba zabitych osób cywilnych, która jest drastycznie niedoszacowana.

Skalę zbrodni wobec Ukraińców należy oceniać z perspektywy wielkości obszaru będącego terenem rosyjskich działań lub kontrolowanego przez Rosjan²²⁴.

Wycofując się z okupowanych terytoriów, wojska rosyjskie pozostawiły po sobie ślady skoncentrowanego wyniszczania fizycznego, w tym masowych egzekucji dokonywanych z bliskiej odległości, tortur, niszczenia niezbędnej do życia infrastruktury, jak również gwałtów i przemocy seksualnej.

Na koniec należy wziąć pod uwagę wymiar jakościowy będącej celem części grupy, w tym jej politycznych i wspólnotowych liderów lub innych wyróżniających się członków, jako że osoby te

²¹⁶ Human Rights Watch. (26 kwietnia, 2022). Pilnie pomóżmy ukraińskim cywilom uciec z Mariupola.

<https://www.hrw.org/news/2022/04/26/urgently-help-ukraine-civilians-flee-mariupol>

²¹⁷ Bosnia Para. 190.

²¹⁸ *Damaged cultural sites in Ukraine verified by UNESCO* | UNESCO. (n.d.). Dostęp 23.05.2022, ze strony

<https://www.unesco.org/en/articles/damaged-cultural-sites-ukraine-verified-unesco>

²¹⁹ Kramer, A. E. (13.03.2022). Shelling damages a revered monastery, and injures some seeking shelter there. *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2022/03/13/world/europe/monastery-shelling-ukraine.html>

²²⁰ In eastern Ukraine, Russian military razing towns to take them over. (n.d.). *Washington Post*. Dostęp 23.05.2022, ze strony <https://www.washingtonpost.com/world/2022/04/07/izyum-eastern-ukraine-razing-towns/> /

²²¹ *In the ruins of Irpin, Ukraine begins a slow, painful search for justice* | CBC News. (n.d.). Dostęp 23.05.2022, ze strony <https://www.cbc.ca/news/politics/ukraine-russia-irpin-putin-war-crimes-atrocity-1.6440301>

²²² *Bosnia v. Serbia*, par. 344, quoting Krstic, Trial Judgment, par. 580.

²²³ *Ukraine: Civilian casualty update 23 May 2022*. (n.d.). OHCHR. <https://www.ohchr.org/en/news/2022/05/ukraine-civilian-casualty-update-23-may-2022>

²²⁴ *Ukraine civilian deaths thousands higher than official toll, warns UN* | Ukraine | *The Guardian*. (n.d.). Dostęp 26.05.2022, ze strony <https://www.theguardian.com/world/2022/may/10/ukraine-civilian-deaths-higher-official-toll-un-warns>

²²⁵ *Bosnia v. Serbia*, par. 199.

stanowią symbole grupy albo mają istotne znaczenie dla jej przetrwania. Wojska rosyjskie siłą wywożą, torturują i zabijają lokalnych przedstawicieli władz państwowych i liderów wspólnot²²⁵, czego przykładem jest to, co działo się w Hostomelu²²⁶, Czernichowie²²⁷, Motyżynie, Nowej Kachowce i Melitoly²²⁸, w tym rozstrzelanie całej rodziny burmistrza Motyżyna i wrzucenie ciał do masowego grobu²²⁹. Według lokalnej organizacji pozarządowej do 9 kwietnia wojska rosyjskie uprowadziły co najmniej 11 burmistrzów.²³⁰ W liście adresowanym do Biura Wysokiego Komisarza ONZ ds. Praw Człowieka Stany Zjednoczone poinformowały o danych wywiadowczych wskazujących, że „Rosjanie tworzą wykazy nazwisk Ukraińców, którzy po ustanowieniu okupacji wojskowej mają zostać zabici albo zesłani do obozów”²³¹. Celami stają się także inni członkowie grupy, którzy mogą odgrywać bardziej nieformalne role przywódcze lub mają znaczenie symboliczne dla Ukraińców. W tzw. „obozach filtracyjnych”, jak donoszą świadkowie, Ukraińcy są torturowani, wywożeni w nieznaną albo zabijani za jakikolwiek przejaw lojalności wobec Ukrainy, manifestowanie ukraińskiej tożsamości narodowej albo aktywizm²³². Podsumowując, totalny charakter zbrodni popełnianych przez wojska rosyjskie wobec Ukraińców na okupowanych przez Rosję terytoriach oraz wyławianie znanych osób lub przywódców w celu ich fizycznego unicestwienia świadczy o zamiarze zniszczenia części narodu ukraińskiego.

Przypisanie zamiaru popełnienia ludobójstwa

Zbrodnie popełniane wobec ukraińskiej ludności cywilnej przez żołnierzy rosyjskich lub wspieranych przez Rosjan separatystów należy przypisać Rosji – tak osobom fizycznym jak i podmiotom pełniącym rolę organów państwowych lub będącym pod efektywną kontrolą wysokich urzędników państwowych. Ma tu zastosowanie ten sam wniosek dotyczący przypisania aktów ludobójstwa państwu, jaki sformułowała niezależna komisja wyjaśniająca ONZ ds. Mjanmy w odniesieniu do „czystki”

²²⁶ OSCE Report, 55, 59, 60; *Ukrainian official says Russian forces have abducted another mayor* | *The Hill*. (n.d.). Dostęp 23.05.2022, ze strony <https://thehill.com/policy/international/598700-ukrainian-officials-say-russian-forces-have-abducted-third-mayor/>; In eastern Ukraine, Russian military razing towns to take them over. *Washington Post*, <https://www.washingtonpost.com/world/2022/04/07/izyum-eastern-ukraine-razing-towns/>

²²⁷ Human Rights Watch. (02.05.2022). Ukraine: Russian Forces Fired On Civilian Vehicles. <https://www.hrw.org/news/2022/05/02/ukraine-russian-forces-fired-civilian-vehicles>

²²⁸ *In shattered Chernihiv, Russian siege leaves a city asking, 'Why?'* (05.04.2022). *Washington Post*. <https://www.washingtonpost.com/world/2022/04/05/chernihiv-scene-death-destruction/>

²²⁹ *Ukraine War: Civilians abducted as Russia tries to assert control—BBC News*. (n.d.). Dostęp 26.05.2022, ze strony <https://www.bbc.com/news/world-europe-60858363>

²³⁰ Amnesmony. <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2022/04/ukraine-russian-forces-extrajudicially-executing-civilians-in-apparent-war-crimes-new-testimony/>; Oleksandr Stashevskiy & Nebi Qena. (04.04.2022). Ukraine accuses Russia of massacre, city strewn with bodies. AP NEWS. <https://apnews.com/article/russia-ukraine-zelenskyy-kyiv-europe-evacuations-665fd06b92852547d7b27627b99509a6>; Truth Hounds-IPHR Mar. 22- Apr. 5 Report, 2-3. *Update on the human rights situation in Ukraine*, OHCHR, https://www.ohchr.org/sites/default/files/2022-03/HRMMU_Update_2022-03-26_EN.pdf; *Ukraine: Executions, Torture During Russian Occupation* | *Human Rights Watch*. (n.d.). <https://www.hrw.org/news/2022/05/18/ukraine-executions-torture-during-russian-occupation>

²³¹ Truth Hounds-IPHR Apr. 6-20 Report, 13.

²³² *The Washington Post*. (21.02.2022). Read: U.S. letter to the U.N. alleging Russia is planning human rights abuses in Ukraine, <https://www.washingtonpost.com/context/read-u-s-letter-to-the-u-n-alleging-russia-is-planning-human-rights-abuses-in-ukraine/93a8d6a1-5b44-4ae8-89e5-cd5d328dd150/>

²³³ *Russian filtration camps: Ukrainians must endure a brutal process to escape Russian-held territory. Here's what that means—CNN*. (n.d.). Dostęp 26.05.2022, ze strony <https://edition.cnn.com/2022/05/23/europe/russia-ukraine-filtration-camps-intl-cmd/index.html>; *U.S. believes Russia plans to “engineer a more pliant population” in part by processing Ukrainians through camps, official says*. (n.d.). Dostęp 26.05.2022, ze strony <https://www.cbsnews.com/news/russia-ukraine-camps-pliant-population/>

przeprowadzonej przez birmańskie wojsko i inne jednostki wobec Rohingya: „ogrom zaangażowania państwa jest nie do przecoczenia”²³³.

Początkowe dochodzenia bezpośrednio przypisują niektóre z najbardziej destrukcyjnych zbrodniczych czynów wojskom rosyjskim. Według OBWE „w większości przypadków [masowego niszczenia obiektów cywilnych] kierunki ataków, amunicja i wybrane cele wyraźnie wskazują, iż ataki te należy przypisać Rosji”²³⁴. Dziennikarze śledczy i Amnesty International znaleźli ślady obecności lub zaangażowania rosyjskich sił okupacyjnych w wielu miejscach masowych pozasądowych egzekucji i tortur ludności cywilnej. Niedaleko Buczy siły te obejmowały rosyjską jednostkę sił bezpieczeństwa Witaż, 76. Gwardyjską Dywizję Desantowo-Szturmowa (jest to jednostka spadochronowa pod dowództwem ministra obrony Sergieja Szojgu) oraz jednostki czecheńskie powiązane z przywódcą Republiki Czecheńskiej i gorącego poplecznika Putina Ramzanem Kadyrowem²³⁵. Jednostka Witaż podlega Gwardii Narodowej Rosgwardii i dowodzi nią Wiktor Zołotow, który odpowiada bezpośrednio przed Putinem. Władze ukraińskie zidentyfikowały rosyjską 64. Samodzielna Brygada Zmechanizowana jako odpowiedzialną za zbrodnie popełnione w Buczy, w tym zagłodzenie osób cywilnych na śmierć²³⁶. Ponadto organizacje pozarządowe, reporterzy i specjaliści od broni dowiedli, iż za wiele zmasowanych ataków z użyciem pocisków kasetowych odpowiadają bezpośrednio siły rosyjskie, w tym 79. Brygada Artylerii Rakietowej pod dowództwem gen. Aleksandra Żurawlewa dokonująca ostrzału rakietowego bezpośrednio z terenu Rosji²³⁷.

III. Obowiązek zapobiegania ludobójstwu

Jak stwierdził Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości (MTS) „zobowiązanie państwa do zapobiegania ludobójstwu oraz związany z tym obowiązek działania powstają w momencie, kiedy dane państwo dowiaduje się albo powinno w normalnym trybie dowiedzieć się o zaistnieniu poważnego zagrożenia, iż zostanie ono popełnione”²³⁸. Totalny charakter zniszczeń dokonywanych przez wojska rosyjskie wobec Ukrainy udokumentowany w niniejszym raporcie może stanowić wskazówkę dla oceny przez wspólnotę międzynarodową i poszczególne państwa, czy dokonywane jest ludobójstwo lub co najmniej czy istnieje poważne zagrożenie popełnieniem ludobójstwa, co pociąga za sobą powstanie obowiązku zapobiegania mu.

Bezpośrednie ryzyko ludobójstwa

Dokument ONZ pt. „Framework of Analysis for the Prevention of Atrocity Crimes” (Ramy analityczne dla prewencji brutalnych zbrodni) zapewnia dodatkowe narzędzie do oceny stopnia występowania takiego poważnego ryzyka popełnienia ludobójstwa, w tym czynników ryzyka charakterystycznych dla ludobójstwa: 1) napięcia międzygrupowe oraz 2) oznaki zamiaru zniszczenia chronionej grupy oraz ich

²³⁴ Detailed findings of the Independent International Fact-Finding Mission on Myanmar, Sept. 16, 2019, A/HRC/42/CRP.5, Par. 222

²³⁵ OSCE report, 28.

²³⁶ <https://www.reuters.com/investigates/special-report/ukraine-crisis-bucha-killings-soldiers/>; patrz także: Amnesty, 6-16, <https://www.amnesty.org/en/documents/eur50/5561/2022/en/>.

²³⁷ Jeffrey Gettleman. (29.04.2022) Ukraine singles out Russian soldiers for atrocities in Bucha. The New York Times. <https://www.nytimes.com/2022/04/29/world/europe/bucha-russian-soldiers-atrocities.html>

²³⁸ Human Rights Watch. (11.05.2022) Intense and Lasting Harm: Cluster Munition Attacks in Ukraine.

<https://www.hrw.org/report/2022/05/11/intense-and-lasting-harm/cluster-munition-attacks-ukraine>;

Nima Elbagir, Barbara Arvanitidis, Gianluca Mezzofiore, Katie Polglase, Tamara Qiblawi, Alex Pratt, Victoria Butenko, Darya Tarasova & Maria Avdeeva. (14.05.2022) Exclusive: Russian general who oversaw atrocities in Syria led cluster bomb attacks on civilians in Ukraine. CNN. <https://www.cnn.com/2022/05/12/world/russia-general-ukraine-syria-cluster-bombs-intl-cmd/index.html>

²³⁹ Bosnia v. Serbia, par. 431.

wskaźniki²³⁹. Jeżeli chodzi o pierwszy czynnik ryzyka, to większość wskaźników jest wyraźnie widoczna w obecnej sytuacji, w tym zaprzeczanie przez Rosję istnienia grupy ukraińskiej, historia popełnianych bezkarnie brutalnych zbrodni oraz przeszłe konflikty dotyczące zasobów lub udziału w życiu politycznym²⁴⁰. W związku z tym MTS podkreślił znaczenie „klimatu głęboko zakorzonej nienawiści” dla kwestii poważnego ryzyka, który to klimat bez wątpienia istnieje, jako że żołnierzom rosyjskim wmówiono, że Ukraińcy to to samo co naziści²⁴¹. Oznaki zamiaru popełnienia ludobójstwa wobec Ukraińców zostały *wszystkie* obszernie omówione w niniejszym raporcie, w tym udokumentowano podżeganie, zaplanowane wyniszczenie fizyczne, szeroko zakrojona albo systemowa przemoc, środki, które mają poważny wpływ na prawa reprodukcyjne albo przewidują przymusowe przejmowanie dzieci, dehumanizująca przemoc, stosowanie zakazanych rodzajów broni, silne wyrażanie aprobaty wobec kontroli nad chronioną grupą²⁴², jak również ataki na domy mieszkalne, gospodarstwa rolne, symbole oraz obiekty kulturalne i religijne²⁴³.

Istnieje również wiele innych czynników zapalnych lub zdarzeń, które mogą dać początek ludobójstwu, w tym działania zbrojne, środki postrzegane jako zagrażające suwerenności państwa (coraz większa liczba wniosków sąsiednich państw o członkostwo w NATO, co Rosja okrzyknęła jako zagrożenie swojego bezpieczeństwa narodowego wymagające „posunięć odwetowych”),²⁴⁴ akty podżegania lub propaganda nienawiści, jak również upamiętnianie traumatycznych historycznych epizodów, co może podsycać napięcie (inwazja mająca na celu denazyfikację nawiązująca do traumatycznych epizodów w historii Rosji w czasie drugiej wojny światowej).

Przytoczone w niniejszym raporcie wyraźne dowody na istnienie poważnego zagrożenia ludobójstwem pochodzą w całości z otwartych źródeł, których znajomości państwa nie mogą zaprzeczyć.

Charakter obowiązku zapobiegania

Konwencja w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa (Konwencja o ludobójstwie) nakłada minimalne zobowiązanie prawne na państwa dotyczące podjęcia uzasadnionych działań przyczyniających się do zapobieżenia ludobójstwu, który to obowiązek ma charakter eksterytorialny i obowiązuje niezależnie od tego, czy samodzielne działania jakiegokolwiek państwa są wystarczające dla zapobieżenia ludobójstwu. Państwa posiadające silne polityczne powiązania z Rosją są bardziej zobowiązane do wykorzystania swojego wpływu w tym względzie, jako że obowiązek zapobiegania jest różny dla poszczególnych państw w zależności od ich:

²⁴⁰ *UN Framework of Analysis for Atrocity Crimes*, 18-19. Patrz również: *Compilation of Risk Factors and Legal Norms for the Prevention of Genocide*. (2011). Jacob Blaustein Institute for the Advancement of Human Rights, 2-4. <https://www.jbi-humanrights.org/files/jbi-compilation-on-genocide-prevention.pdf>

²⁴¹ *UN Framework of Analysis for Atrocity Crimes*, 18.

²⁴² *Bosnia v. Serbia*, par.

²⁴³ Patrz: Russia's treatment of Russian forces responsible for atrocities. Na przykład Putin odznaczył brygadę podejrzewaną o popełnienie zbrodni w Buczy honorowym tytułem za „ochronę suwerenności Rosji”, chwając jednostkę za „wielkie bohaterstwo i odwagę... wzorzec wypełniania swoich obowiązków wojskowych, męstwo, poświęcenie i profesjonalizm”.

²⁴⁴ *UN Framework of Analysis for Atrocity Crimes*, 19.

²⁴⁵ Oleksandr Stashevskiy (13.05.2022). Russian threats push Finland toward joining NATO alliance. AP NEWS. <https://apnews.com/article/russia-ukraine-putin-kyiv-western-europe-4e2a185188fa94200161b831d6692683>

„możliwości skutecznego wpływania na działania osób, które mogą popełnić lub już popełniają ludobójstwo. Sama ta możliwość zależy m.in. od geograficznej oddalenia danego państwa od miejsca zdarzeń oraz siły powiązań politycznych, jak również powiązań innego typu pomiędzy władzami tego państwa a głównymi aktorami zdarzeń”.²⁴⁵

MTS wyraźnie określił te zobowiązania, jako wymagające od Państw-stron „podjęcia wszelkich dostępnych im środków tak, aby w najnajwiększym stopniu zapobiec ludobójstwu”.²⁴⁶ W tym kontekście wszystkie państwa muszą powziąć wszystkie dostępne im środki w celu wywarcia, prywatnie i publicznie, wpływu na rosyjskich przywódców, aby ci podjęli działania mające na celu ochronę bezbronnej ludności ukraińskiej przed bezpośrednim zagrożeniem ludobójstwem poprzez m.in. zapewnienie gwarancji utworzenia bezpiecznych stref i korytarzy humanitarnych, dostępu do opieki medycznej i podstawowych artykułów koniecznych do normalnej egzystencji oraz wytoczenia procesów w sprawie odpowiedzialności żołnierzy rosyjskich za popełnione zbrodnie.

---

²⁴⁶ Bosnia v. Serbia, par. 430.

²⁴⁷ Idem.

Podsumowanie

W roku 1995 szczegóły dotyczące masowych morderstw ponad 7 tys. bośniackich muzułmanów, chłopców i mężczyzn, w Srebrenicy dotarły do społeczności międzynarodowej, kiedy było już za późno, aby zapobiec ludobójstwu, które wydarzyło się w przeciągu kilku dni²⁴⁷. W roku 2022 dysponujemy możliwościami dokładnego śledzenia podobnych zbrodni w momencie, kiedy się wydarzają i w związku z tym odpowiednio na nie reagować.

Niniejszy raport stwarza racjonalne podstawy do wnioskowania, że państwo rosyjskie ponosi odpowiedzialność za (a) bezpośrednio i publicznie podżeganie do ludobójstwa oraz (b) wzorzec zbrodniczych czynów implikujący zamiar częściowego zniszczenia ukraińskiej grupy narodowej z pogwałceniem art. III lit. (c) oraz art. II. Ponadto raport ostatecznie potwierdza występowanie poważnego ryzyka ludobójstwa, co przekłada się na prawny obowiązek wszystkich państw dotyczący zapobiegania ludobójstwu zgodnie z art. I Konwencji o ludobójstwie.

---

²⁴⁸ *Report of the Secretary-General pursuant to General Assembly resolution 53/35, The Fall of Srebrenica*, United Nations Secretary General, at 72 https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/a_549_1999.pdf.

Posłowie Irwina Cotlera

Centrum Praw Człowieka im. Raoula Wallenberga oraz New Lines Institute sporządziły wyczerpujący i przekonujący, oparty na dowodach raport unaoczniający złamanie przez Rosję międzynarodowego prawa karnego poprzez swoją niesprowokowaną i dokonaną z premedytacją napaść na Ukrainę. Wierzymy, że masa krytyczna dowodów – zakotwiczona w autorytatywnych ustaleniach prawnych – będzie służyć za ważny materiał dla instytucji międzynarodowych, rządów, parlamentów, sądów i przywódców społeczeństwa obywatelskiego jako pomoc dla zapewnienia sprawiedliwości dla narodu ukraińskiego oraz odpowiedzialności za rosyjskie masowe zbrodnie.

W raporcie przedstawiono trzy wiarygodne ustalenia:

Po pierwsze, Rosja była i jest zaangażowana w podżeganie do ludobójstwa, co w świetle Konwencji o ludobójstwie stanowi autonomiczne przestępstwo; po drugie, wniosek, co do zamiaru ludobójstwa i podjęcia działań w tym kierunku można wysnuć na podstawie zbrodniczej agresji Rosji i popełnianych masowych brutalnych zbrodni; po trzecie, państwa będące stronami konwencji mają obowiązek zapobiegania [ludobójstwu] i pociągnięcia Rosji do odpowiedzialności [za te zbrodnie].

Zrozumiała jest niechęć do odwołania się do Konwencji o ludobójstwie – oraz że może to sprowokować raczej debatę w sprawie definicji, a nie podjęcie niezbędnych działań – jednakże w tym przypadku wszechobecne i systematyczne zbrodnie wobec Ukraińców uzasadniają zarówno te ustalenia, jak i obowiązek przeciwdziałania.

Podsumowując, w raporcie podkreślono nasz obowiązek zapobieżenia i ochrony [ludności] przed dalszymi masowymi zbrodniami i podżeganiem do ludobójstwa. Jako że społeczność międzynarodowa stoi w obliczu największego zagrożenia dla międzynarodowego porządku prawnego w najnowszej historii – zagrożenia dla politycznej niezależności i terytorialnej integralności państwa i narodu ukraińskiego – nie możemy dalej twierdzić, że nie wiemy. Wiemy i musimy działać

Honourable Irwin Cotler
Przewodniczący
Raoul Wallenberg Centre for Human Rights, Montreal, QC

Załącznik

Niniejszy raport został sporządzony w ramach współpracy i konsultacji z niezależnymi ekspertami, spośród których ci, którzy zgodzili się na upublicznienie swoich danych zostali wymienieni poniżej:

Yonah Diamond

Yonah Diamond, główny autor niniejszego raportu, jest ekspertem w zakresie międzynarodowych regulacji praw człowieka specjalizującym się w zapobieganiu zbrodniom, międzynarodowym wymiarze sprawiedliwości oraz udzielaniu wsparcia dla więźniów politycznych, działającym w Centrum ds. Praw Człowieka im. Raoula Wallenberga. Jest on również głównym autorem i współautorem niezależnych raportów, odpowiednio: *The Uyghur Genocide: An Examination of China's Breaches of the 1948 Genocide Convention* (2021) oraz *Cameroon's Unfolding Catastrophe: Evidence of Human Rights Violations and Crimes against Humanity* (2019).

Prof. John Packer

John Packer piastuje stanowisko wykładowcy w dziedzinie rozwiązywania konfliktów międzynarodowych na Wydziale Prawa oraz jest dyrektorem Centrum ds. badań i edukacji w dziedzinie praw człowieka Uniwersytetu Ottawskiego. Przez ponad 20 lat pracował dla organizacji międzynarodowych (UNHCR, MOP, OHCHR, UNDP, OBWE), gdzie uczestniczył m.in. w śledztwach dotyczących poważnych naruszeń praw człowieka, przede wszystkim w Iraku, Afganistanie i Birnie/Mjanmie. Jest on byłym starszym doradcą prawnym oraz pierwszym dyrektorem Biura Wysokiego Komisarza ds. mniejszości narodowych Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie. W ramach niniejszego projektu Prof. Packer pełnił funkcję głównego doradcy.

Erin Farrell Rosenberg

Erin Farrell Rosenberg jest wizytującym wykładowcą (visiting scholar) w Instytucie Praw Człowieka Urban Morgana na Wydziale Prawa Uniwersytetu Cincinnati. Jest ona prawnikiem specjalizującym się w międzynarodowym prawie karnym i reparacjach. Przez dziesięć lat pracowała w Międzynarodowym Trybunale Karnym dla byłej Jugosławii oraz Międzynarodowym Trybunale Karnym. Jest ona byłym starszym doradcą w Centrum ds. Zapobiegania Ludobójstwu przy amerykańskim Muzeum Holokaustu, gdzie była wiodącą autorką serii raportów pt. *Practical Prevention: How the Genocide Convention's Obligation to Prevent Applies to Burma*. Jest ona członkiem kolegium redakcyjnego Journal of International Criminal Justice (JICJ) oraz Grupy roboczej ABA ds. zbrodni przeciwko ludzkości. W ramach niniejszego projektu Erin Farrell Rosenberg pełniła funkcję głównego doradcy.

Prof. Susan Benesch

Prof. Susan Benesch jest założycielką i kieruje projektem Dangerous Speech Project (dangerousspeech.org), którego zadaniem jest badanie mowy mogącej wzbudzać przemoc – oraz znalezienie sposobów zapobieżenia temu bez naruszania wolności słowa. Jest specjalistką w zakresie międzynarodowych regulacji praw człowieka oraz współpracownikiem naukowym Centrum Berkmana Kleina ds. Internetu i Społeczeństwa na Uniwersytecie Harvarda.

Rayhan Asat

Rayhan Asat jest prawnikiem specjalizującym się w prawach człowieka działającym w Waszyngtonie. Jest absolwentką Wydziału Prawa na Uniwersytecie Harvarda i pracowała jako specjalistka ds. korupcji w jednej z wiodących amerykańskich kancelarii prawnych, a obecnie specjalizuje się w międzynarodowych regulacjach praw człowieka. W chwili obecnej jest starszym pracownikiem naukowym w Centrum Praw Człowieka im. Raoula Wallenberga i jest również założycielką i przewodniczącą Amerykańskiego

Turkijskiego Stowarzyszenia Prawników Międzynarodowych.

Adejoké Babington-Ashaye

Adejoké Babington-Ashaye jest ekspertką w zakresie prawa międzynarodowego. Jest ona czynnie zaangażowana w udzielanie pomocy technicznej i doradztwa w krajowych sprawach sądowych i ściganiu przestępstw międzynarodowych poprzez UNODC i The Wayamo Foundation, a w przeszłości pracowała jako prokurator śledczy w Międzynarodowym Trybunale Karnym (2005 - 2010). Babington-Ashaye pełniła również funkcję starszego doradcy w Banku Światowym (2012 - 2021) oraz specjalisty prawnego w Międzynarodowym Trybunale Sprawiedliwości (2010 - 2012).

Christopher Atwood

Christopher Atwood robi dyplom magisterski w Instytucie Harrimana na Uniwersytecie Columbii. Zajmuje się badaniem regionalnego postrzegania tożsamości, kultury i komunikacji. Był doradcą szeregu organizacji medialnych, reklamowych i marketingowych oraz organizacji pozarządowych na Ukrainie i w Rosji. W ramach niniejszego projektu pełnił funkcję doradcy.

Santiago A. Canton

Santiago A. Canton jest kierownikiem programu Petera D. Bella w dziedzinie praworządności w think-taku Inter-American Dialogue oraz gościnnym wykładowcą na Wydziale Prawa Uniwersytetu Waszyngtońskiego. W 1998 pełnił funkcję pierwszego specjalnego sprawozdawcy w zakresie wolności słowa w międzyamerykańskim systemie ochrony praw człowieka. W latach 2001 - 2012 pełnił funkcję sekretarza wykonawczego Międzyamerykańskiej komisji ds. praw człowieka przy Organizacji Państw Amerykańskich. W 2005 Canton otrzymał główną nagrodę Międzyamerykańskiego Stowarzyszenia Prasy Chapultepec Grand Prize za wkład w promocję, rozwój, wzmocnienia i obronę zasad wolności słowa.

Honourable Irwin Cotler

Irwin Cotler pełni funkcję międzynarodowego przewodniczącego Centrum Praw Człowieka im. Raoula Wallenberga, jest emerytowanym profesorem prawa Uniwersytetu McGill, byłym ministrem sprawiedliwości i prokuratorem generalnym Kanady oraz długoletnim posłem do parlamentu oraz prawnikiem specjalizującym się w międzynarodowych regulacjach praw człowieka.

Prof. David Crane

Prof. David Crane prowadzi zajęcia praktyczne ze studentami na Wydziale Prawa Uniwersytetu Syracuse. Przedmiotem tych zajęć jest prawo międzynarodowe, międzynarodowe prawo karne, międzynarodowe prawo humanitarne, międzynarodowe prawo bezpieczeństwa i inne powiązane przedmioty. Jest on również inicjatorem kampanii „I am Syria” i „Impunity Watch”. W przeszłości w latach 2002-2005 prof. Crane pełnił funkcję głównego prokuratora w międzynarodowym trybunale karnym w Afryce Zachodniej, znanym jako Sąd Specjalny dla Sierra Leone, utworzonym przez Sekretarza Generalnego ONZ Kofiego Annana.

Dato Param Cumaraswamy

Dato Param Cumaraswamy jest wybitnym specjalistą w zakresie prawa międzynarodowego, który w latach 1986-1988 pełnił funkcję przewodniczącego Malajskiej Rady Adwokackiej, a w latach 1994-2003 specjalnego sprawozdawcy ONZ. ds. niezawisłości sędziów i adwokatów przy Komisji ONZ. ds. Praw Człowieka. Jest autorem wielu tekstów na temat niezależności zawodu prawniczego i sądownictwa oraz znaczenia praw człowieka. Prowadzi wykłady na różne tematy prawnicze, w szczególności na temat roli niezależnego i odpowiedzialnego sądownictwa w rozwoju demokracji.

Ambasador Kelley Currie

Ambasador Kelley Currie jest prawniczką specjalizującą się w prawach człowieka, która pełniła funkcję amerykańskiego ambasadora nadzwyczajnego ds. globalnych problemów kobiet (2019 - 2021) oraz przedstawiciela USA w Radzie Ekonomiczno-Społecznej ONZ (2017 - 2019). Podczas całej swojej kariery w polityce zagranicznej ambasador Currie specjalizowała się w prawach człowieka, reformach politycznych, rozwoju i kwestiach humanitarnych. Obecnie jest adiunktem w Center for New American Security starszym wykładowcą w Instytucie New Lines.

Prof. Tanya L. Domi

Prof. Tanya L. Domi jest adiunktem w katedrze spraw międzynarodowych i publicznych na Wydziale Spraw Międzynarodowych i Publicznych Uniwersytetu Columbii oraz pracownikiem naukowym w Instytucie Harrimana. Domi prowadziła badania nad integracją europejską krajów bałkańskich oraz rozszerzeniem NATO w tym region.

Dr Tatyana Eatwell

Dr Tatyana Eatwell jest adwokatem w kancelarii Doughty Street Chambers w Londynie i specjalizuje się w międzynarodowym prawie publicznym i międzynarodowych regulacjach praw człowieka. Brała udział w prestiżowych apelacjach przed Sądem Najwyższym Wielkiej Brytanii w sprawach wykładni prawa międzynarodowego dotyczących np. zbrodni wojennych, terroryzmu i tortur, jak również stosowania przepisów prawa międzynarodowego w postępowania krajowych. Posiada stopień doktora w dziedzinie międzynarodowego prawa publicznego nadany przez Uniwersytet Cambridge. Jej praca doktorska koncentruje się na kwestiach odpowiedzialności i jest zatytułowana „Odpowiedzialność państwa za niezgodne z prawem postępowanie ugrupowań zbrojnych [State Responsibility for the Unlawful Conduct of Armed Groups] i ma zostać wydana przez Cambridge University Press w 2022 r.

Mark Ellis

Mark Ellis jest dyrektorem w Międzynarodowej Radzie Adwokackiej i przewodniczącym utworzonego przez ONZ Panelu doradczego w sprawach dotyczących broni w ramach Mechanizmu dla międzynarodowych trybunałów karnych. Ellis pełnił również funkcję doradcy prawnego Niezależnej Międzynarodowej Komisji dla Kosowa i został wyznaczony przez OBWE na doradcę w sprawie utworzenia Trybunału karnego ds. zbrodni wojennych Serbii. Był on aktywnie zaangażowany w pracę Wysokiego Trybunału Irackiego i występował jako konsultant prawny zespołu obrońców Nuon Chea w Trybunale karnym ds. zbrodni wojennych w Kambodży (ECCC).

Zoe Gladstone

Zoe Gladstone posiada tytuł doktora praw nadany przez Uniwersytet Ottawski, gdzie wyspecjalizowała się w dziedzinie praw człowieka i prawie międzynarodowym. Ma różne doświadczenia zawodowe pracy w sektorze publicznym. Pracowała w kanadyjskim Ministerstwie Sprawiedliwości i Ministerstwie Spraw Zagranicznych, jako menadżerka projektu Centrum Praw Człowieka im. Raoula Wallenberga oraz jako stażystka ds. politycznych i prawnych w Fundacji Praw Człowieka.

Prof. Max Hilaire

Prof. Max Hilaire jest wykładowcą w praskiej filii Uniwersytetu Nowojorskiego. Posiada tytuł doktora spraw międzynarodowych nadany przez Uniwersytet Columbii. Specjalizuje się w dziedzinach: prawo międzynarodowe publiczne, międzynarodowe prawa człowieka i międzynarodowe prawo humanitarne, prawo ONZ oraz amerykańskie prawo stosunków międzynarodowych. Był profesorem i kierował Wydziałem Politologii na Uniwersytecie Stanowym im. Morgana. Był dwukrotnie stypendystą Fulbrighta oraz kilkukrotnym laureatem nagrody Fulbrighta-Hayesa oraz innych prestiżowych wyróżnień akademickich. Jest autorem wielu książek, z których najnowsza nosi tytuł *The Evolution and Transformation of International Law*.

Mofidul Hoque

Mofidul Hoque jest członkiem komitetu założycielskiego Muzeum Wojny Wyzwoleńczej w Bangladeszu i dyrektorem Centrum badań nad ludobójstwem i pokojem. Jest laureatem drugiej najważniejszej nagrody cywilnej w Bangladeszu, Ekushey Padak, oraz zdobył międzynarodowe uznanie za swoją działalność jako badacz ludobójstwa, aktywista i naukowiec.

Prof. Steven T. Katz

Prof. Steven T. Katz kieruje katedrą badań nad holokaustem im. Alvina J. i Shirley Slaterów na Uniwersytecie Bostońskim i jest byłym dyrektorem Centrum Badań Żydowskim im. Elie Wiesele. Poprzednio wykładał w Dartmouth College i opublikował liczne prace na temat holocaustu i filozofii żydowskiej.

Prof. Hiroaki Kuromiya

Prof. Hiroaki Kuromiya jest emerytowanym profesorem historii na Uniwersytecie Indiany. Bada on nowoczesną i współczesną Ukrainę w szerszym kontekście historii euroazjatyckiej. Prof. Kuromiya opublikował teksty na temat Donbasu (w ujęciu historycznym i współczesnym), Hołodomoru, Wielkiego Terroru oraz inne tematy, koncentrując się głównie na okresie stalinowskim.

Prof. Errol Mendes

Prof. Errol Mendes jest prawnikiem, pisarzem i wykładowcą na Uniwersytecie Ottawskim. Poprzednio pełnił funkcję dyrektora Ośrodka badań i edukacji w zakresie praw człowieka – najstarszej uniwersyteckiej, dwujęzycznej instytucji badawczo-edukacyjnej zajmującej się prawami człowieka w Kanadzie. Prof. Mendes pełnił również funkcję doradcy dla korporacji, rządów, organizacji społeczeństwa obywatelskiego i ONZ. Jego zainteresowania obejmują prawo konstytucyjne i prawa człowieka, międzynarodowe prawo publiczne, w tym prawo humanitarne i międzynarodowe prawo karne, jak również międzynarodowe prawo gospodarcze i handlowe.

Prof. Norman M. Naimark

Prof. Norman M. Naimark piastuje stanowisko wykładowcy w dziedzinie studiów wschodnioeuropejskich na Uniwersytecie Stanforda. Naimark interesuje się nowoczesną historią Europy Wschodniej i Rosji, jak również tematem ludobójstwa i czystek etnicznych w XX w. Jest autorem publikacji pt. *Genocide: A World History*. Naimark uszył stopień doktora historii na Uniwersytecie Stanforda w 1972 r. Oprócz niezliczonych tytułów akademickich w roku 1996 został odznaczony Krzyżem Oficerskim Orderu Zasługi Federalnej Republiki Niemiec.

Dr Melanie O'Brien

Dr Melanie O'Brien jest docentem w dziedzinie prawa międzynarodowego na Wydziale Prawa Uniwersytetu Zachodnioaustralijskiego. Pełni funkcję przewodniczącej Międzynarodowego Stowarzyszenia Badaczy Ludobójstwa i jest członkiem Zachodnioaustralijskiego Międzynarodowego Komitetu Prawnego Australijskiego Czerwonego Krzyża. Obszary badane i nadzorowane przez dr O'Brien to międzynarodowe prawo karne, badania nad ludobójstwem, międzynarodowe regulacje praw człowieka, międzynarodowe prawo humanitarne, feministyczna teoria prawa, międzynarodowe prawo publiczne, prawo karne porównawcze, utrzymanie pokoju i prawo wojskowe. Na pracę dr O'Brien na temat przymusowych małżeństw powoływał się Międzynarodowy Trybunał Karny, a ona sama występowała przed tym trybunałem w charakterze amicus curiae.

Dr Ewelina U. Ochab

Dr Ewelina U. Ochab jest obrończynią praw człowieka, autorką i współzałożycielką organizacji Coalition

for Genocide Response. Dr Ochab zajmuje się tematyką ludobójstwa ze szczególnym uwzględnieniem prześladowań mniejszości etnicznych i religijnych na całym świecie. Jej główne projekty skupiają się na ludobójstwie popełnionym przez Państwo Islamskie w Syrii i Iraku, zbrodniach Boko Haram w Afryce Zachodniej, sytuacji muzułmańskich Rohindżów w Mjanmie i Ujgurów w Chinach. Jest autorką ponad 30 raportów dla ONZ oraz składała ustne i pisemne sprawozdania Radzie Praw Człowieka, Forum ONZ do spraw mniejszości, PACE oraz na innych forach międzynarodowych i regionalnych.

Prof. Maxim Pensky

Prof. Max Pensky wykłada filozofię na Uniwersytecie Binghamton, Nowojorskim Uniwersytecie Stanowym, gdzie jest współdyrektorem założycielem Instytutu ds. Zapobiegania Ludobójstwu i Masowym Zbrodniom (I-GMAP). Wykładał również na Uniwersytecie Goethego we Frankfurcie oraz na uniwersytetach Oxford i Cornell.

Emily Prey

Emily Prey piastuje stanowisko starszego analityka w Instytucie ds. Strategii i Polityki New Lines. Jest ona ekspertką ds. płci specjalizującą się sprawach ludobójstwa i wymiaru sprawiedliwości w okresach przejściowych; dyplom magistra uzyskała w Fletcher School of Law and Diplomacy w dziedzinie analizy gender i bezpieczeństwa człowieka. Jest współautorką raportu niezależnych ekspertów pt. *The Uyghur Genocide: An Examination of China's Breaches of the Genocide Convention*. W ramach niniejszego projektu pełniła funkcję doradcy.

Ambasador Allan Rock

Ambasador Allan Rock jest emerytowanym prezydentem i profesorem prawa Uniwersytetu Ottawskiego. Przez 20 lat praktykował jako adwokat w Toronto; następnie został wybrany posłem do parlamentu i piastował szereg stanowisk w rządzie. Następnie piastował stanowisko ambasadora Kanady przez ONZ w Nowym Jorku, gdzie przewodził zakończonej sukcesem kanadyjskiej inicjatywie zapewnienia jednogłośnego przyjęcia przez państwa członkowskie dokumentu pt. Obowiązek Ochrony (The Responsibility to Protect).

Michael Scharf

Michael Scharf jest od 2013 r. współdziałanem Wydziału Prawa na Uniwersytecie Case Western Reserve. Pełni również funkcję dyrektora zarządzającego Grupy ds. Prawa Międzynarodowego Publicznego i Polityki – organizacji pozarządowej nominowanej do Pokojowej Nagrody Nobla. Kierował finansowanymi przez USAID projektami w dziedzinie wymiaru sprawiedliwości w okresach przejściowych w Ugandzie, Wybrzeżu Kości Słoniowej, Libii oraz Turcji (na rzecz Syria), jak również projektami dotyczącymi piractwa morskiego w Kenii, Mauritiusie i na Seszelach. Scharf piastował również jako prawnik różne stanowiska w Departamencie Stanu USA.

Ambasador David J. Scheffer

Ambasador David J. Scheffer piastuje stanowisko profesora na Uniwersytecie Katolickim w Leuven oraz był pierwszym ambasadorem nadzwyczajnym do spraw zbrodni wojennych (1997 - 2001). Scheffer uczestniczył w utworzeniu międzynarodowych trybunałów karnych dla byłej Jugosławii i Rwandy oraz Sądu specjalnego dla Sierra Leone i trybunału do osądzenia zbrodni Czerwonych Khmerów. Stał również na czele amerykańskiego zespołu negocjacyjnego w rozmowach Narodów Zjednoczonych w sprawie Międzynarodowego Trybunału Karnego. Scheffer emerytowanym profesorem i emerytowanym dyrektorem Centrum Międzynarodowych Praw Człowieka na Wydziale Prawa im. Pritzкера Uniwersytetu Northwestern.

Prof. Marci Shore

Prof. Marci Shore jest profesorem nadzwyczajnym w dziedzinie historii na Uniwersytecie Yale oraz regularnym gościnnym wykładowcą w Institut für die Wissenschaften vom Menschen w Wiedniu. Przetłumaczyła na język angielski książkę Michała Głowińskiego *Czarne sezony* i jest autorką następujących pozycji: *Caviar and Ashes: A Warsaw Generation's Life and Death in Marxism* (1918-1968), *The Taste of Ashes: The Afterlife of Totalitarianism in Eastern Europe* oraz *The Ukrainian Night: An Intimate History of Revolution*. Dla realizacji swojego bieżącego projektu dotyczącego fenomenologii w Europie Środkowo-Wschodniej, wstępnie zatytułowanego *Eyeglasses Floating in the Sky: Central European Encounters that Took Place while Searching for Truth* otrzymała stypendium Guggenheima.

Dr David Simon

Dr David Simon jest członkiem komitetu wykonawczego konsorcjum ośrodków akademickich zajmujących się badaniem holokaustu, ludobójstwa i praw człowieka. Simon bada, jak państwa i społeczeństwa popełniają i doświadczają masowe zbrodnie oraz w jaki sposób z nich wychodzą. Pełni funkcję dyrektora ds. studiów licencjackich na Uniwersytecie Yale i był konsultantem szeregu agend ONZ, w tym UNDP, UNITAR, Biuro Specjalnego Doradcy ds. Zapobiegania Ludobójstwu oraz projektu Millennium Development Project.

Prof. Timothy Snyder

Prof. Timothy Snyder jest profesorem historii na Uniwersytecie Yale i stałym członkiem Instytutu Nauk Humanistycznych w Wiedniu. Jego książki to m.in.: *The Reconstruction of Nations: Poland, Ukraine, Lithuania, Belarus, 1569-1999* (2003), *Bloodlands: Europe Between Hitler and Stalin* (2010), *Black Earth: The Holocaust as History and Warning* (2015) oraz *On Tyranny: Twenty Lessons from the Twentieth Century* (2017). Był on stypendystą Marshalla na Uniwersytecie Oksfordzkim; korzystał również ze stypendiów Carnegie'go i Guggenheima. Wśród jego innych wyróżnień jest Nagroda Emersona w Humanistyce, Nagroda Literacka Amerykańskiej Akademii Sztuki i Literatury, nagroda przyznana przez Fundację Nauki Polskiej w dziedzinie nauk społecznych, nagroda przyznawana na targach książki Lipsku za wkład w porozumienie europejskie, nagroda Holenderskiego Komitetu Auschwitz oraz nagroda im. Hannah Arendt w dziedzinie myśli politycznej.

Dr Gregory H. Stanton

Dr Gregory H. Stanton jest prezydentem założycielem organizacji Genocide Watch, inicjatorem projektu badania ludobójstwa w Kambodży oraz inicjatorem Aliansu przeciwko ludobójstwu. Był prezydentem (2007 - 2009) Międzynarodowego Stowarzyszenia Badaczy Ludobójstwa (IAGS). Pracując w Departamencie Stanu USA opracował projekty rezolucji Rady Bezpieczeństwa ONZ, na mocy których utworzono Międzynarodowy Trybunał Karny dla Rwand.

Wódz Charles Taku

Wódz Taku jest uznanym ekspertem w dziedzinie prawa międzynarodowego posiadającym czterdziestoletnie doświadczenie zawodowe i sądowe. Jest on byłym prezydentem Rady Adwokackiej przy Międzynarodowym Trybunale Karnym (ICCBA) oraz zasiada w radzie nadzorczej i jest dożywotnim członkiem Rady Wykonawczej Afrykańskiej Rady Adwokackiej (AfBA). W ciągu ostatniego dwudziestolecia reprezentował klientów w Międzynarodowym Trybunale Karnym dla Rwandy, Sądzie Specjalnym dla Sierra Leone, Międzynarodowym Trybunale Karnym, Komitecie ONZ ds. Praw Człowieka w Wiedniu oraz Afrykańskim Trybunale ds. Praw Ludów i Praw Człowieka w Arusha, Tanzania.

Dr György Tatár

Dr György Tatár jest od 2011 r. przewodniczącym Zarządu Fundacji ds. Międzynarodowego Zapobiegania Ludobójstwu i Masowym Zbrodniom utworzonej w Budapeszcie, Węgry. Przedtem, w

latach 2004-2010, pracował w charakterze szefa zespołu zadaniowego ds. kwestii horyzontalnych bezpieczeństwa i zapobiegania konfliktom w ramach jednostki planowania polityki i wczesnego ostrzegania przy Wysokim Przedstawicielu UE ds. Wspólnej Polityki Zagranicznej i Polityki Bezpieczeństwa. W latach 1977-2004 pracował w węgierskim ministerstwie spraw zagranicznych na różnych stanowiskach w Budapeszcie i w ambasadach Węgier w Bagdadzie, Pradze i Wiedniu.

Robert Tyler

Robert Tyler jest starszym doradcą politycznym w Fundacji na rzecz Reformy Europejskiej „New Direction”, mającym swoją siedzibę w Brukseli think-tanku założonego przez Margaret Thatcher w 2009 r. jako oficjalna fundacja Europejskiego Rychu Konserwatywnego. Przedtem pracował w Parlamencie Europejskim jako doradca w sprawach polityki, ze szczególnym uwzględnieniem polityki zagranicznej i antyterroryzmu.

Podziękowania

Instytut New Lines i Centrum ds. Praw Człowieka im. Raoula Wallenberga pragną podziękować następującym osobom za ich trudne do przecenienia wsparcie, bez którego sporządzenie tego raportu nie byłoby możliwe:

Robert Tyler, starszy doradca ds. polityki, New Direction
Aram Shabanian, specjalista białego wywiadu (OSINT), New Lines Institute
Skylar Banks, stażysta, Raoul Wallenberg Centre for Human Rights
Clément Gun Cuninghame, stażysta, New Lines Institute
Ella Johnson, stażystka, Raoul Wallenberg Centre for Human Rights
Alec Dionne, stażysta, New Lines Institute
Kanalya Arivalagan, dyrektor, zespół zadaniowy ds. Ukrainy, Global Accountability Network

Za pracę tłumaczeniową:

Dr Aboubacar Dakuyo, Ventrum naukowo-badawcze w dziedzinie praw człowieka, Uniwersytet
Ottawski
Jurij Popowicz, tłumacz
Maksym Popowicz, redaktor ds. prawnych
Ganna Huemer, tłumacz
Peter Marius Huemer, tłumacz
Pavel Havlicek, stypendysta w Centrum Badawczym, Association for International Affairs